

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Факультет банківських технологій
Кафедра банківської справи

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

на тему: Удосконалення ризик-менеджменту в системі управління банку

Виконав: студент 6 курсу, групи ЗМБС-21
спеціальності 8.03050802 – «Банківська справа»

Бойко Л. А.

Керівник: Белова І. В.

Рецензент: Розкошна О. А.

Суми – 2013 року

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 130 сторінок, 21 таблицю, 14 рисунків, 1 формулу, 78 список використаної літератури, 9 додатків.

Актуальність теми. Розвиток української банківської системи на сучасному етапі сприяє викликам, пов'язаним зі значним збільшенням ризиків у діяльності комерційних банків. В зв'язку з тим, що комерційні банки, як і банківська система загалом, повинні гарантувати надійність і безпеку грошових потоків, необхідним є розробка і впровадження прийнятних і перевірених методів формалізації та оцінки ризиків, виявлення значущих критеріїв, а також розробка і впровадження ефективно налагодженої системи прийняття рішень, що ґрунтується на отриманих даних і приводить до ефективного результату (прибуткової діяльності та позитивного іміджу банківської установи).

Об'єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі управління ризиками банку.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади формування та розвитку ефективної системи ризик-менеджменту.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи ризик-менеджменту банку.

Методи дослідження: порівняння, аналізу та синтезу, графічного зображення даних та математичного моделювання.

За результатами дослідження сформульовані такі висновки: ризик-менеджмент комерційного банку можна визначити як один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління установою банку загалом, або окремими її підрозділами з урахуванням ризик-чинників, в коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками і елементи якої взаємодіють за затвердженими

правилами та в узгодженій послідовності (схемі), опираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

Результати дослідження, викладеного в дипломній роботі, були оприлюднені в збірнику «Новини та научний прогрес 2013», Софія, під назвами «Визначення сутності управління ризиками банку» та «Аналіз чинників впливу на систему ризик-менеджменту в банку».

Ключові слова: ризик, система ризик-менеджменту, фактори, внутрішній аудит, організаційна структура.

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Факультет банківських технологій
Кафедра банківської справи

Дипломна робота

на тему: Удосконалення ризик-менеджменту в системі управління банку
освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

Виконала: студентка 6 курсу, групи ЗМБС-21
спеціальності 8.03050802 – «Банківська справа»
Бойко Людмила Анатоліївна

Керівник: к.е.н., доцент Белова І. В.

Консультант: доцент Розкошна О. А.

Суми – 2013 року

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКАХ.....	10
1.1 Поняття ризик-менеджменту та основні методологічні положення щодо його побудови.....	10
1.2 Роль системи ризик-менеджменту в управлінні основними ризиками банківської діяльності.....	18
1.3 Організаційно-інформаційне забезпечення діяльності ризик-менеджменту в банках.....	29
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ2 СИСТЕМА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ПАТ «КБ «НАДРА».....	37
2.1 Загальна характеристика діяльності ПАТ «КБ «Надра».....	37
2.2 Характеристика системи ризик-менеджменту в ПАТ «КБ «Надра».....	46
2.3 Роль ризик-менеджменту в системі управління ПАТ «КБ «Надра».....	52
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ3 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПАТ «КБ «НАДРА».....	62
3.1 Аналіз якості системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра»	62
3.2 Удосконалення системи управління кредитним ризиком на основі оцінки кредитоспроможності позичальника.....	70
3.3 Удосконалення організаційного та інформаційного забезпечення системи оцінки операційного ризику.....	80
Висновки до розділу 3.....	86

РОЗДІЛ 4	ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В ВІДДІЛЕННІ №1614 ПАТ «КБ «НАДРА».....	89
4.1	Система управління охороною праці в банку.....	89
4.2	Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці	92
4.3	Безпека в надзвичайних ситуаціях.....	97
	Висновки до розділу 4.....	100
	ВИСНОВКИ.....	101
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
	ДОДАТКИ.....	111

ВСТУП

Розвиток української банківської системи на сучасному етапі сприяє викликам, пов'язаним зі значним збільшенням ризиків у діяльності комерційних банків. В зв'язку з тим, що комерційні банки, як і банківська система загалом, повинні гарантувати надійність і безпеку грошових потоків, необхідним є розробка і впровадження прийнятних і перевірених методів формалізації та оцінки ризиків, виявлення значущих критеріїв, а також розробка і впровадження ефективно налагодженої системи прийняття рішень, що ґрунтується на отриманих даних і приводить до ефективного результату (прибуткової діяльності та позитивного іміджу банківської установи).

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи ризик-менеджменту банку.

Комплексний підхід до реалізації поставленої мети окреслив коло завдань, які передбачалося вирішити при підготовці даної роботи:

- дослідити економічну сутність поняття ризику та ризик-менеджменту і визначити її основні характеристики;
- визначити основні види банківських ризиків та надати їм характеристику;
- виявити роль системи ризик-менеджменту в управлінні основними ризиками;
- дослідити організаційне і інформаційне забезпечення процесу розробки та реалізації кредитної політики;
- надати характеристику діяльності ПАТ «КБ «Надра»;
- провести аналіз системи ризик-менеджменту в ПАТ «КБ «Надра»;
- удосконалити систему ризик-менеджменту банку.

Об'єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі управління ризиками банку.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади формування та розвитку ефективної системи ризик-менеджменту.

При написанні дипломної роботи використовувались наступні методи дослідження: структурно-логічний аналіз – при побудові логіки та структури даної роботи; історичний та метод порівняння – при вивченні поглядів різних вчених на сутність ризику; метод аналізу і синтезу при групуванні видів ризику по групам; абстрагування від несуттєвого при виявленні основних факторів, які впливають на систему ризик-менеджменту; різноманітні прийоми статистичних методів, зокрема порівняння – при зіставленні фактичних даних за відповідні періоди; методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, тощо.

Проблемам розробки та реалізації кредитної політики приділяється увага у працях багатьох українських і зарубіжних науковців та практиків. Серед них: І. О. Бланк, Н. Е.Балашова, В. Н.Жоваников, Дж.Синки, К.М. Уваров, О.В. Куценко, А.О.Старостіна та ін.

Теоретико-інформаційну базу дослідження становлять нормативні та законодавчі акти, які регулюють діяльність банків, зокрема, банківське законодавство, інструкції та положення НБУ, статті вітчизняних і зарубіжних вчених у фахових економічних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій з питань розробки та реалізації системи ризик-менеджменту в банку, науково-дослідні матеріали, електронні ресурси. Основні положення роботи, висновки та пропозиції базуються на використанні та узагальненні даних Державного комітету статистики України, матеріалів Національного банку України та інших банків, Інтернету.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКАХ

1.1 Поняття ризик-менеджменту та основні методологічні документи щодо його побудови

Діяльність банків завжди пов'язана із ризиками. Будь-яка операція, яку проводить банк породжує той чи інший вид ризику, що знижує ефективність діяльності. В значній мірі саме від грамотно налагодженого процесу управління ризиками залежить ефективність діяльності будь-якого банку. Для здійснення успішного управління необхідно визначити сутність ризику.

Розглядаючи етимологію поняття «ризик» слід звернутися до словників декількох мов. Так у грецькій мові можна виділити слова «*risikon*», «*ridsa*», що означають «стрімчак», «скеля». Італійською мовою «*risiko*» означає «небезпека, загроза»; французькою «*risdoe*» – «об'їжджати скелю» [1]. У англomовному словнику Н. Вебстера [14] «ризик» визначається, як «небезпека, можливість збитку чи втрат». У тлумачному словнику С.І. Ожегова [3] «ризик» визначений як «можливість небезпеки» чи, як «дія навмання в сподіванні на позитивний результат».

У економічній літературі поняття «ризик» трактується неоднозначно. В економічній науці існує дві теорії ризику: класична та неокласична.

Класична теорія, що представлена такими визначними науковцями як Дж. С. Миль та Н. У. Сеніор, ризик ототожнює з очікуванням втрат, що можуть відбутися в результаті реалізації певного рішення. З економічної точки зору, під поняттям ризику у даній теорії розуміється можливий матеріальний збиток, що може бути завданий виконанням певного рішення.

Дане тлумачення ризику є дещо однобічним. Воно спричинило розвиток іншої теорії, неокласичної. Ця теорія виникла у 20-30-ті рр. ХХ ст. в Англії та

Франції. Представниками неокласичної теорії є такі вчені як, Ф. Х. Найт, А. Т. Маршалл (Англія) та А. С. Пігу (Франція).

Із даної теорії ризику випливає, що стабільний та надійний прибуток завжди має більшу корисність, ніж прибуток того ж очікуваного розміру, але пов'язаний із можливими коливаннями.

На сьогоднішній день у первісному вигляді дані теорії не використовуються. Більш актуальною є неокласична теорія ризику, доповнена висновками Кейнса, який уперше систематизував теорії ризику і надав докладну класифікацію підприємницьких ризиків, а також доповнив неокласичну теорію фактором «задоволення», суть якого полягає в тому, що підприємець, очікуючи більшого прибутку, піде на більший ризик.

В сучасній економічній літературі ризик розглядається з погляду ймовірного матеріального збитку, пов'язаного з реалізацією господарських, організаційних, технічних рішень, з аваріями, стихійними лихами, банкрутством, зменшенням цінності акцій, грошової одиниці тощо, а також з погляду прийняття рішень, пов'язаних з отриманням прибутку [5].

Існують дві протилежні точки зору на природу ризику. По-перше, ризик трактується як невдача, небезпека матеріальних та фінансових втрат, що можуть відбутися в результаті реалізації обраного рішення. По-друге, ризик ототожнюється із передбачуваним отриманням прибутку.

Вперше найбільш загальне визначення ризику було запропоновано Ф. Х. Найтом, який визначив, що ризик – це образ дій у неясній, невизначеній обстановці.

Ризик – це ситуативна характеристика діяльності, що може мати невідомий результат і несприятливі наслідки у разі неуспіху [9].

Дані визначення більше стосуються поняття «ризик» в загальному розумінні. Під терміном «економічний ризик» варто розуміти процес прийняття рішень в умовах невизначеності та з урахуванням економічних, політичних, моральних, та інших, переважно, несприятливих, наслідків.

По сутісному розумінню ризиків на сьогоднішній день, як виявлено, не склалося однозначного визначення. Це можна пояснити складністю даного явища. Спробувавши визначити загальнотеоретичне значення поняття «ризик» через призму його можливих сутісних характеристик, отримали наступні підходи (див. рис. 1.1).

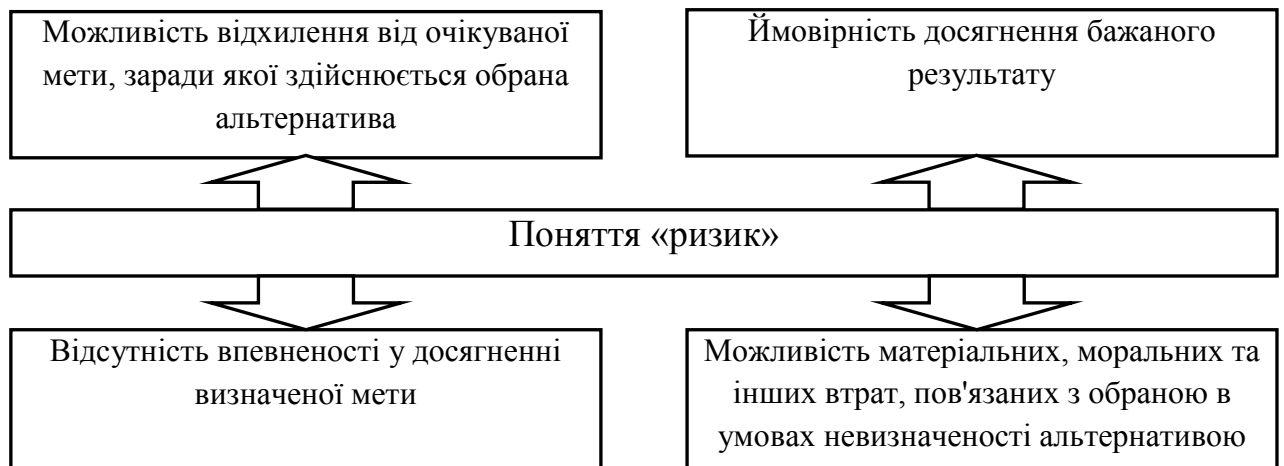

Рисунок 1.1 – Підходи до визначення поняття ризику (складено на основі [28])

Розглядаючи діюче українське законодавство, варто зазначити, що поняття «ризик» трактується у відповідності до сфери застосування даного поняття.

Зокрема, Національний банк України визначає поняття ризик в двох аспектах.

Ризик з точки зору банку – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) чи непрямими (накладення обмежень на здатність організації досягати своїх бізнес-цілей).

Ризик з точки зору Національного банку - це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [15].

Проаналізувавши основні підходи фахівців банківського менеджменту щодо визначення поняття «банківський ризик» і дослідивши його економічну сутність, можна зробити такі висновки:

1. Ризиками пронизана вся банківська діяльність, незалежно від того, чи здійснюються при цьому будь-які дії чи ні. Банки вимушені здійснювати операції в умовах ризику і їх головне завдання реалізувати успішні альтернативи розвитку подій (операцій).

2. Численні дослідження показали, що ризик виникає в умовах невизначеності, коли відсутня повна інформація про умови прийняття рішень. Таким чином, невизначеність є середовищем виникнення ризику, і для банку важливо визначити її ступінь.

3. Ризик виникає при альтернативності вибору. Вибір варіантів залежить від схильності банку до прийняття ризику.

Отже, під поняттям банківського ризику будемо розуміти можливість прийняття раціонального/нераціонального управлінського рішення, у межах якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії чинників невизначеності, підсумком чого є отримання банком одного з трьох економічних результатів: негативного(збиток), нульового або позитивного (прибуток).

Визначивши сутність ризику варто розглянути процес управління ним – ризик-менеджмент.

З наукової точки зору ризик-менеджмент визначається як процес, який досліджує проблеми управління банківськими ризиками. Необхідність та значимість систематизованих наукових знань щодо управління ризиками визначається тим, що вони надають змогу вчасно і якісно управляти поточною діяльністю банківської установи[7].

О.Ф.Андросов вважає, що «ризик-менеджмент являє собою систему управління ризиком і економічними відносинами, які виникають у процесі цього управління» [8,с.37].

Л.А. Бондаренко зазначає, що «ризик-менеджмент – це система заходів щодо виявлення, оцінки, профілактики та страхування ризиків і включає стратегію і тактику управлінських дій» [9, с.45].

Національний банк України під поняттям «управління ризиками» розуміє процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, здійснює оцінку їх величини, їхній моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків. Так, в постанові Правління НБУ про схвалення методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту банку в банках України № 361 від 02.08.2004 [17] визначено, що «ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку».

Дослідивши погляди вітчизняних та закордонних вчених та практиків на сутність ризик-менеджменту можна сформулювати основні концепції щодо трактування даного поняття (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Підходи до визначення поняття «управління ризиками»(складено на основі [31])

Варто зазначити, що серед експертів у сфері ризикології не існує єдиної позиції щодо хронології розвитку ризик-менеджменту: у більшості випадків кількість та сутність етапів відрізняються, адже є суб'єктивними позиціями

науковців. Узагальнення поглядів щодо періодизації процесу розвитку ризик-менеджменту наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Періодизація розвитку ризик-менеджменту (складено на основі [32])

Період	Характеристика етапу	Ключові події
1970-ті рр.	Управління ризиками на рівні окремих осіб (брокери, спеціалісти фінансових відділів, відділу внутрішнього контролю)	1973 р. – публікація Блеком і Шоулзом формули оцінки вартості опціонів, що дало початок кількісної оцінки та управління валютними ризиками
1980-ті рр.	Управління активами і пасивами на рівні казначейства. Стратегічне управління активами і пасивами шляхом планування та контролю (здіяні спеціалісти аналітичного відділу, департаменту планування та внутрішнього контролю)	Кінець 1980-х рр. – створення концепції «вартість під ризиком» (VAR); 1988р. – затвердження Базеля I
1990-ті рр.	Управління ринковим, кредитним ризиком шляхом контролю ризику в рамках фінансово аналітичного департаменту; поява функції «управління ризиком»; створення перших підрозділів з ризик-менеджменту. Управління операційним ризиком шляхом проведення внутрішнього аудиту	1996 р. – створення Міжнародної асоціації спеціалістів з управління ризиками; 1997 р. – Risk Metrics Group обнародувала спосіб розрахунку показника Credit VAR
Початок XXI ст.	Комплексний підхід до управління ризиками, капіталом та оперативного управління активами і пасивами	2002 р. – Створення Міжнародної професійної асоціації ризик-менеджерів (PRMIA); 2004 р. – затвердження Базеля II – Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу та стандарти капіталу 2011 – Затвердження Базеля III

Проаналізувавши еволюцію ризик-менеджменту, варто зауважити, що перші три етапи передбачали побудову управління ризиками за підходом «знизу–догори», а з початку XXI століття – «згори–донизу». Якщо на

початкових стадіях працівники банків самостійно управляли ризиками відповідно до їх функцій, то зараз вище керівництво координує управління ризиками, а кожен окремий працівник здійснює управління ризиками в межах своїх повноважень, що дозволяє збалансувати заходи щодо управління ризиками; здійснювати безперервний процес управління, що включає ідентифікацію, аналіз, оцінку, моніторинг; використовувати широку методологічну базу. Поряд з цим для ефективного функціонування ризик-менеджменту, заснованого на підході «згори-донизу», важливо враховувати, що управління повинно відбуватися, насамперед, на тому рівні організації, де ризик виникає, та доповнюватися функціями незалежної перевірки і контролю ризиків – на найвищих рівнях управління, а також на рівні спостережної ради.

Дослідивши сутність ризик-менеджменту, доцільно визначити його мету у рамках цілого банку, що полягає у забезпеченні максимальної ефективності управління з урахуванням чинників невизначеності, які можуть як негативно, так і позитивно вплинути на досягнення банком своїх цілей. Пріоритетом при цьому виступає фінансова стійкість і стабільність банківської установи; покращення фінансового стану акціонерів банку.

Виходячи з цього, ключовими завданнями ризик-менеджменту як науки є:

- пояснення природи управлінської праці в галузі ризикології;
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків в управлінських процесах;
- встановлення умов, за яких спільна праця виявляється найефективнішою.

Ризик-менеджмент потребує дотримання таких основних принципів: зваженість, участь, безперервність, обережність.

Принцип зваженості вказує на те, що серед різноманітних можливих варіантів управлінських рішень банку необхідно обрати єдиний, що забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та доходністю та узгоджувався зі стратегією банку.

Принцип участі полягає в обов'язковому залученні до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також відповідних фінансових служб.

Під принципом безперервності розуміємо здійснення поетапного і безперервного управління ризиками, оскільки постійно змінюються стан банку, його клієнтів і ділових партнерів, відбуваються цінові зміни на фінансових ринках, що потребує постійного контролю за рівнем можливих ризиків та їх впливом на очікувані результати діяльності банку.

Принцип обережності пов'язаний з тією обставиною, що оцінку ризиків здійснюють в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків. Кожна здійснена банком операція містить у собі ризик і повинна бути супроводжена здійсненням операції, що хеджує, страхує або обмежує ризик цієї операції (операції з деривативами, формування резервів тощо).

Банком, як і будь-яким підприємством виділяється три основні групи методів ризик-менеджменту [33]:

- усунення, запобігання ризику;
- зменшення несприятливого впливу тих чи інших факторів на результати діяльності;
- передача ризику, переведення шляхом формування ефективної системи страхування всіх видів ризику.

До складу даних груп входить значна кількість методів, що різняться залежно від виду ризику.

Ґрунтуючись на цьому, ризик-менеджмент комерційного банку можна визначити як один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління установою банку загалом, або окремими її підрозділами з урахуванням ризик-чинників, в коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками і елементи якої взаємодіють за затвердженими правилами та в узгодженій послідовності (схемі), опираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

1.2 Роль системи ризик-менеджменту в управлінні основними ризиками банківської діяльності

Дослідивши сутність ризик та ризик-менеджмент варто охарактеризувати систему управління ризиками в банку, що складається з методів, суб'єктів, об'єктів, інформаційного забезпечення, тощо.

Досліджуючи ризик-менеджмент банку як явище, необхідно визначитися з об'єктом управління. Під об'єктом управління в ризик-менеджменті зазвичай розуміють конкретний майновий або немайновий інтерес банку (активи, зобов'язання, репутація тощо), ймовірний результат якого в умовах невизначеності, змінюється навколо очікуваного значення, що в остаточному підсумку позначається на доходах банку.

В якості об'єкта управління можуть бути представлені:

- грошові кошти, які знаходяться в діловому обігу комерційного банку;
- пов'язані з ними ризики;
- економічні відносини між банком та іншими суб'єктами господарювання.

Управління ризиками включає наступні складові [37, С.85]:

- ідентифікація ризиків;
- оцінка ризиків;
- вплив на ризики;
- контроль та моніторинг ризиків.

Процес ідентифікації ризиків полягає у виявленні та визнанні суттєвих для банку ризиків, їх розумінні та запровадженні процесу управління даними ризиками.

Ідентифікація ризиків здійснюється при затвердженні та узгодженні внутрішньобанківських документів, що регламентують певні види діяльності

(продаж банківських продуктів, надання послуг, здійснення операцій, та інші процеси).

Для проведення коректної ідентифікації ризиків необхідно визначитись із існуючими видами ризиків, з якими стикається банк.

Варто зазначити, що багато експертів, досліджуючи методи управління різними видами банківських ризиків, не приділяють достатньої уваги їх систематизації. Проте завдяки чіткому розумінню взаємозв'язків між окремими видами ризику банків можна провести адекватну оцінку можливих наслідків їх впливу на загальний стан банку.

Аналізуючи підходи до класифікації банківських ризиків, варто зазначити їх значну різноманітність. До найбільш важливіших елементів, покладених в основу класифікації, належать: «тип банку, сфери впливу або чинники виникнення банківського ризику, склад клієнтів банку, розподіл ризику в часі, характер врахування ризику, методи розрахунку, рівень ризику, можливість ізасоби управління ризиками» [20].

В економічній літературі існують різні класифікації ризиків. На думку автора, однією з найбільш узагальнених є класифікація подана Х. ван Грюнінгом (рис.1.3) [34].

В свою чергу, Національний банк України в Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» з метою здійснення банківського нагляду виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний, ліквідності, зміни відсоткової ставки, ринковий, валютний, операційно-технологічний, репутації, юридичний та стратегічний [35]. Ці категорії не розглядаються регулятором як взаємовиключні: Національний банк визнає, що «будь-який продукт або послуга може наражати банків на декілька ризиків» [35], проте для зручності аналізу їх рекомендуємо виявляти та оцінювати окремо.

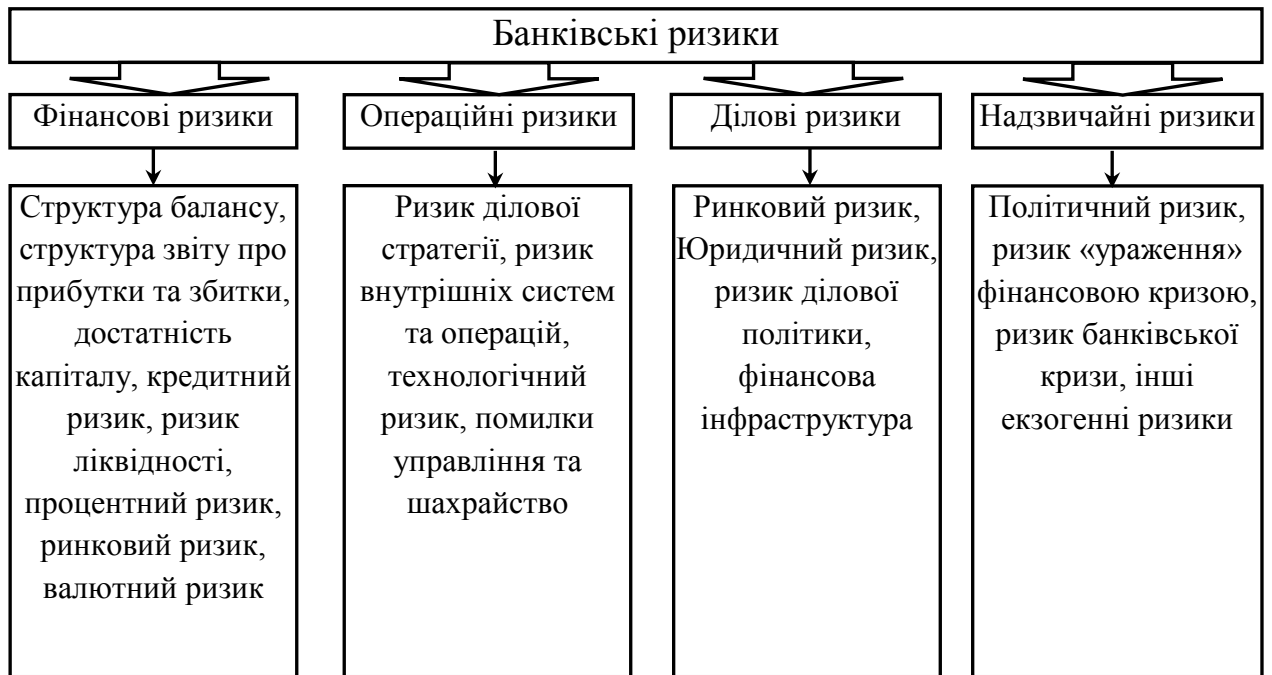

Рисунок 1.3 – Класифікація банківських ризиків (складено автором на основі [34])

Більшість дослідників виокремлює різні ознаки, які можуть бути використані при класифікації банківських ризиків. Аналіз існуючих варіантів класифікації ризиків вказує на присутність деяких невідповідностей щодо трактування поняття та сутності окремих видів ризиків. Таким чином, необхідним є їх подальша систематизація з урахуванням поточних тенденцій розвитку банківської діяльності.

Дослідження існуючих підходів до класифікації банківських ризиків дозволяє виділити основні класифікаційні ознаки, що переважно використовуються у банківській практиці, узагальнення яких подано у таблиці 1.2. Слід зауважити, що використання такої класифікації ускладнюється її громіздкістю, наявністю декількох «ієрархічних дерев», а також поверхневим розглядом прийнятого для банку рівня ризиків.

Таблиця 1.2 – Основні класифікаційні ознаки групування банківських ризиків[36]

Класифікаційна ознака	Типове групування банківських ризиків за ознакою
Вид відношення до внутрішнього середовища (або за джерелами виникнення)	Внутрішні ризики Зовнішні ризики
Сфера впливу	Політичні, соціальні, економічні, форс-мажорні
Характер об'єкту	Ризики основної та допоміжної діяльності Ризики активних та пасивних операцій Балансові та позабалансові ризики Кредитний, депозитний, операційний, валютний, відсотковий та ін.
Специфіка клієнтів банку	Ризики, пов'язані з дрібними, середніми та великими клієнтами Ризики, пов'язані з галузевою структурою клієнтів
Характер впливу ризику на стійкість розвитку банку	Ризик ліквідності, ризик втрати платоспроможності, ризик капітальної стабільності
Розподіл ризику в часі	Ретроспективні, поточні та перспективні ризики
Метод оцінки ризику	Комплексні та індивідуальні ризики
Рівень банківського ризику	Низькі, помірні та повні ризики
Можливість управління банківськими ризиками	Відкриті(контрольовані) та закриті
За можливістю передбачення	Прогнозовані та непрогнозовані ризики
За можливістю страхування	Ризики, що можуть та які не можуть бути застраховані

Вважаємо за доцільне в межах даної роботи використовувати лише розподіл ризиків, що належать першим трьом групам.

На нашу думку всі фактори варто розділити на зовнішні та внутрішні, оскільки тільки за внутрішніми ризиками негативні наслідки можуть бути значною мірою попереджені за рахунок ефективного управління (рис. 1.4). Банк як відкрита система постійно знаходиться під впливом значної кількості факторів зовнішнього середовища, які можна розділити за наслідками їх впливу на прогнозовані та непередбачувані. Такий підхід покладений в основу класифікації банківських ризиків, що передбачає їх розподіл за

критерієм здатності банку контролювати фактори виникнення на визначені нами зовнішні(системні) та внутрішні(індивідуальні).

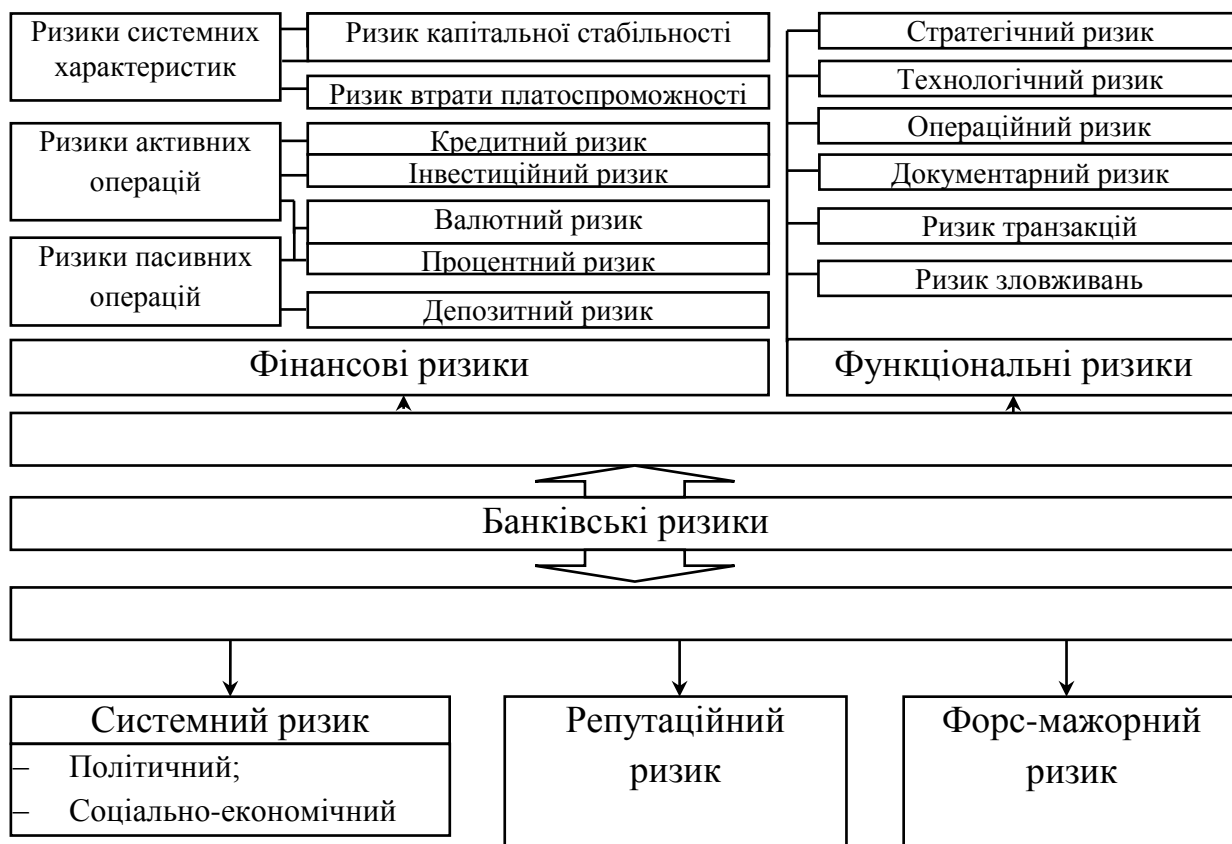

Рисунок 1.4 – Класифікація банківських ризиків (авторська розробка)

До складу зовнішніх ризиків відносяться ризики, що не пов'язані із діяльністю самого банку та його клієнтів. Вплив даних ризиків є значним, а управління ними майже неможливе. В структурі зовнішніх ризиків варто виділити системні, репутаційні та форс-мажорні ризики.

Під поняттям системних ризиків варто розуміти політичні, соціальні та загальноекономічні ризики, що виникають як наслідок зміни стратегічних пріоритетів розвитку країни, неефективного формування організаційно-економічного механізму, невідповідності застосування методів, інструментів та заходів регулювання соціально-економічних відносин, що відображається у зміні демографічної, соціальної, економічної та політичної ситуації[31].

До групи репутаційних ризиків, на нашу думку, варто віднести ризик втрати іміджу, злиття та поглинання банків на ринку, зниження вартості послуг конкурентами, складність процедури банкрутства, підвищення вимог до якості наданих послуг, тощо.

Форс-мажорні ризики пов'язані із непередбачуваним виникненням стихійних лих, катастроф, страйків, різного роду обмежень з боку держави, тощо.

До внутрішніх ризиків варто віднести ризики, виникнення яких тісно пов'язано із діяльністю банку та його клієнтів. На противагу зовнішнім ризикам, внутрішні простіше ідентифікувати та управляти ними. Тому, завдання менеджменту полягають в тому, щоб виявити, оцінити, мінімізувати та постійно контролювати внутрішні ризики за допомогою відповідних методів.

В межах теми даного дослідження вважаємо за доцільне поділити внутрішні ризики залежно від сфери виникнення на фінансові та функціональні.

В свою чергу, за характером об'єкта фінансові ризики можна поділити на три групи– ризики пасивних операцій(пов'язані із формуванням ресурсів банку за рахунок власних, залучених та позикових джерел), ризики активних операцій(пов'язані із розміщенням банківських ресурсів) та ризики системних характеристик банку(пов'язані із забезпеченням фінансової стійкості та стабільності банку).

Функціональні ризики тісно пов'язані з процесами створення та впровадження нових банківських продуктів і послуг, зі збором, обробкою, аналізом й передаванням інформації, підготовки кадрового потенціалу та виконанням інших адміністративно-господарських операцій [31]. Ці категорії ризиків складніше ідентифікувати та виразити у грошових одиницях, порівняно з фінансовими.

Кожен із видів ризиків впливають на стійкість банку по-різному та обумовлені різними факторами, різною мірою можуть контролюватись з

боку банку, тому по відношенню до них не можуть застосовуватись однотипні методи оцінки та заходи управління.

Наступним етапом управління ризиками в банку є їх оцінка. Оцінка ризику в цілому полягає у визначенні ймовірності ризику та можливого обсягу втрат від нього.

Оцінка кожного виду ризику може проводитись шляхом розрахунку, експертним або іншим методом. Конкретний метод оцінки для кожного ризику встановлюється розробленими внутрішньобанківськими нормативними документами. Проте, при цьому перевага надається кількісним методам оцінки, які забезпечують більш об'єктивну оцінку ризиків та можливість порівняння результатів проведеної оцінки як між різними видами ризику так і в часовому проміжку [38].

Критичне опрацювання підходів до методів оцінки ризику дозволяє виділити два гносеологічні напрямки розвитку сучасної ризикології. Перший напрямок акцентує увагу на непевності майбутнього стану, виходячи з його причин. Підхід ґрунтується на основі концепції Ф. Найта та пов'язаний з теорією прийняття рішень К. Ерроу [39;40]. Варто зазначити, що даному напрямку характерна деяка методологічна обмеженість, що може відобразитись в умовах реальної економічної діяльності: підтвердити помилковість прийнятого суб'єктом рішення можна лише знаячи правильне.

Крім того, при прийнятті рішень не завжди можна чітко передбачити появу саме тієї події, результат якої може підтвердити правильність прийнятого рішення.

Ключовим акцентом другого напрямку оцінки ризику є його наслідки. Сам ризик сприймається як ступінь відхилення від мети, визначеної банком. Спираючись на концепцію відхилення від мети, дослідники рекомендують вивчати ризики на основі вимог методики наукового дослідження, тобто ґрунтуючись на аналізі передумов ведення певної діяльності. Даний напрямок пов'язаний із сучасною теорією управління. Дослідженню ризику на основі

другого напрямку суперечить та обставина, що в реальному житті, зазвичай, не одна конкретна мета діяльності, а сукупність, в тому числі альтернативних[31].

В економічній сфері в цілому, та в банківській, зокрема, найбільш розповсюдженою є статистичнаймовірність завдяки практичній доступності та прийнятній об'єктивності обчислених значень. Однак спираючись на відсутність розширеної статистичної бази для оцінки фінансових ризиків, вважаємо, що застосування експертних методів оцінки ймовірності залишається одним з пріоритетних.

При формуванні системи ризик-менеджменту в банку одним з ключових напрямків є побудова системи факторів, що можуть вплинути на даний процес.

Фактори представлені на рисунку 1.5 нами поділені на методологічні, організаційні та фактори зовнішнього впливу. До першої групи нами були віднесені методи управління ризиками, що визначені банком, аналітичний інструментарій управління ризиками, принципи та критерії прийняття рішень та засоби управління ризиками.

Рисунок 1.5 – Фактори впливу на систему управління ризиками в банку (Авторська розробка)

На роботу системи управління ризиками також впливають організаційні фактори, такі як чіткість, зрозумілість покладених на систему функцій та завдань; наявність та доступність інформаційного забезпечення для забезпечення роботи системи ризик-менеджменту; актуальна, сучасна, безперервна технічна підтримка системи управління ризиками; належного якості менеджмент та персонал банку.

Також нами були визначені зовнішні фактори, що прямо чи опосередковано впливають на розробку та дієвість системи ризик-менеджменту банку.

Наступним етапом управління ризиками в банку є здійснення впливу на ризики. Вплив на ризики полягає в запровадженні заходів понедопущенню перевищення показниками ризиків банку встановлених граничних значень. Варто виділити ключові засоби впливу на ризики:

- уникнення ризику;
- відмову від його прийняття;
- мінімізацію або оптимізацію ризику, у тому числі за рахунок пом'якшувальних факторів та/або передачі ризику на інших суб'єктів, встановлення лімітів та інші методи впливу на ризик.

З точки зору ризик-менеджменту, банківська діяльність зводиться до прийняття ризику і отримання за це відповідної компенсації – економічної вигоди. Таким чином, процес управління ризиками не має на меті усунення ризику, а, в свою чергу, направлений на забезпечення одержання банком винагороди за прийняття ризику.

Тому, враховуючи наведені твердження, варто розглянути методи мінімізації основних банківських ризиків (рис 1.6).

До основних банківських ризиків, на нашу думку, варто віднести кредитний, депозитний ризики, ризик ліквідності, процентний, відсотковий ризик та інвестиційний ризик. Решта ризиків є складними для аналізу та оцінки та не дають можливості в повній мірі управляти ними.

Вид ризику	Методи оцінки	Методи управління в разі прийняття ризику
Кредитний	Розрахунок ймовірності дефолту позичальника; модель блукаючого дефолту; Z-модельАльтмана оцінка кредитоспроможності позичальника; матриця міграції кредитних ризиків; рейтингові оцінки позичальників; методика бальної оцінки кредитів (PARSER і CAMPARI); множинні моделі ризику портфеля – CreditMetrics, CreditRisk; методи, що пропонуються Базелем	Лімітування, резервування, розподіл ризику шляхом його трансферу (перекладання) на інших учасників економічних відносин у процесі кредитування; диверсифікація, страхування ризику; лобіювання корпоративних інтересів; покращення інформаційного забезпечення; гарантія, застава, поручительство
Депозитний	Розрахунок коефіцієнта варіації обсягів депозитних рахунків, виявлення часових трендів; застосування коефіцієнтів нестабільності депозитів за обсягом та кількістю депозитів; Індекс відносної сили; Стохастичний осцилятор	Активізація роботи із залучення клієнтів шляхом розширення та оновлення спектра послуг, впровадження фінансового інжинірингу; матеріального заохочення співробітників банку
Ліквідності	метод структури коштів; метод оцінки джерел та використання коштів; коефіцієнтний метод (метод показників ліквідності)	Управління активами (загального фонду коштів, розподілу активів, метод заміщення активів та науковий метод); управління пасивами (управління резервною позицією, метод управління кредитною позицією); управління активами та пасивами
Процентний	GAP-аналіз, метод аналізу дюрації, VAR-аналіз, стрес-тестування, математичне моделювання процентного ризику	Хеджування процентного ризику, встановлення лімітів, використання трансфертного ціноутворення
Валютний	Аналіз валютної позиції, метод аналізу дюрації, VAR-аналіз, стрес-тестування, математичне моделювання валютного ризику	Прогнозування змін плаваючих валютних курсів (аналіз часових рядів динаміки курсу валют, технічний аналіз динаміки курсу, фундаментальний аналіз); хеджування; встановлення лімітів; реструктуризація заборгованості; метод самострахування; структурне балансування; метод випередження або відставання

Рисунок 1.6 – Методи оцінки та мінімізації основних банківських ризиків (Складено на основі [41,42,43,44,45,46,48,49,51,52])

Як видно з рисунку 1.6 для мінімізації будь-якого ризику банки використовують ряд стандартних методів, таких як, хеджування, страхування, встановлення лімітів на відповідні операції, та специфічні методи, характерні

для кожного окремого ризику, що дозволяє в повній мірі створювати підґрунтя для ефективної роботи банку.

Моніторинг ризиків полягає в здійсненні постійної підтримки належної ефективності процесу управління ризиками в банку. До моніторингу ризиків належить спостереження та аналіз поточного стану і тенденцій змін ризиків банку; контроль за застосуванням відповідними структурними підрозділами банку необхідних засобів впливу на ризики; контроль за дотриманням встановлених лімітів, нормативів тощо; в разі необхідності, запровадження змін до процесу управління ризиками банку.

Досліджуючи питання управління ризиками, варто зазначити, що система управління виступає однією з логічних складових організаційного процесу функціонування банку, а тому, вважаємо, що вона обов'язково має бути інтегрована у даний процес, містити науково обґрунтовану стратегію, тактику та оперативну реалізацію, які повинні відповідати загальній стратегії, тактиці, оперативним прийомам управління банку в цілому.

Таким чином, нами визначено, що в якості об'єкту управління в ризик-менеджменті виступає конкретний майновий або немайновий інтерес банку (активи, зобов'язання, репутація тощо), ймовірний результат якого в умовах невизначеності, змінюється навколо очікуваного значення, що в остаточному підсумку позначається на доходах банку, або у широкому розумінні, ризик, яким необхідно управляти. Управління ризиками складається з наступних етапів: ідентифікація ризиків, оцінка ризиків, вплив на ризики, контроль та моніторинг ризиків. В розрізі наведених етапів нами досліджені основні види банківських ризиків, що поділені на зовнішні та внутрішні, які в свою чергу системні, репутаційні, форс-мажорні та фінансові і функціональні, відповідно. Фактори, що здійснюють вплив на систему ризик-менеджменту, на нашу думку, варто поділити на 3 групи: фактори зовнішнього впливу, організаційні фактори, фактори методології. Нами визначено, що для мінімізації будь-якого ризику банки використовують ряд стандартних методів, таких як, хеджування,

страхування, встановлення лімітів на відповідні операції, та специфічні методи, характерні для кожного окремого ризику.

1.3 Організаційно-інформаційне забезпечення діяльності ризик-менеджменту в банках

Ефективне управління ризиками неможливе без побудови логічної підсистеми організаційного та інформаційного забезпечення.

Суб'єкт ризик-менеджменту – це особа, структурний підрозділ, організаційна одиниця банку або інший орган управління, що безпосередньо чи опосередковано на основі використання специфічних трудових, інформаційних, матеріальних і фінансових ресурсів задіяні (беруть участь та/або зацікавлені) в розробці, реалізації та контролі втілення стратегії управління ризиками банку.

Залежно від функціональних обов'язків та приналежності до банку, суб'єктів ризик-менеджменту можна поділити на чотири групи:

- щодо участі в процесі управління: безпосередні учасники та наглядові органи.
- за функціональними ознаками: управлінці та безпосередні виконавці.
- щодо цільових інтересів: виконавці та зацікавлені особи.
- за причетністю до банку: внутрішні та зовнішні.

Суб'єктами ризик-менеджменту в банку можуть виступати правління, спостережна рада, комітети та майже всі структурні підрозділи банку, які будуть проаналізовані далі.

Організаційну підсистему управління ризиками в розрізі етапів управління можна представити у вигляді рисунку 1.7.

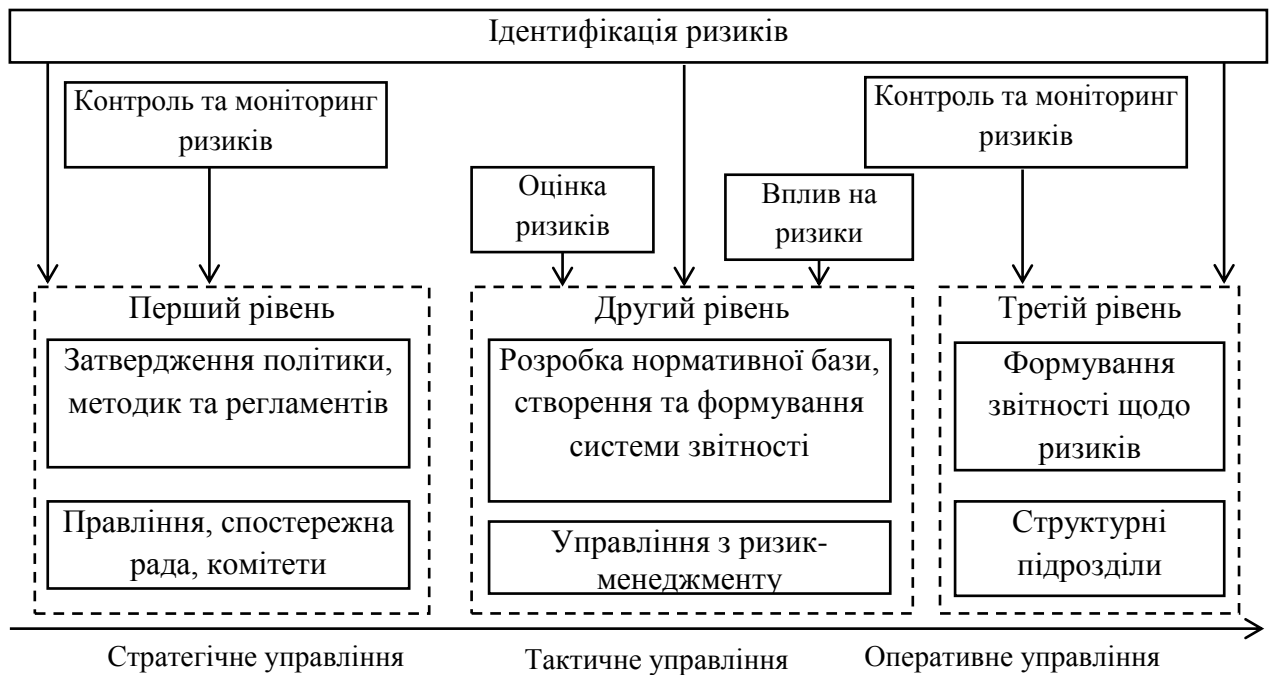

Рисунок 1.7 – Організаційне забезпечення системи ризик-менеджменту банку(побудовано на основі[53;54;55])

Початковим рівнем в організації системи ризик-менеджменту є колегіальні органи – правління та комітети, до яких можуть належати комітет з управління активами і пасивами(КУАП), кредитний комітет банку(ККБ), комітет з корпоративного управління.

Аналіз ключових завдань та повноважень правління та комітетів щодо питань управління ризиками, наведених у додатку А(табл. А.1), дозволяє прийти до висновку про відповідність їх діяльності стратегічному і тактичному управлінню ризиками в банку. Саме даними органами розробляються та затверджуються політика, положення, методики, регламенти у сфері ризик-менеджменту відповідно до загальної стратегії банку.

Національним банком України рекомендується використовувати у системі управління ризиками банку оцінку ризиків(або її підтвердження) незалежною службою – підрозділом з ризик-менеджменту банку.

Другий рівень в організаційній підсистемі ризик-менеджменту представлений підрозділом з ризик-менеджменту, на який покладено

завдання щодо тактичного та оперативного управління ризиками в банку, до складу яких належать наступні:

- організація ефективного процесу управління ризиками;
- розробка та координація всієї системи управління ризиками, політики, процедур у даній сфері;
- участь в розробці політики щодо управлінської звітності з ризиків;
- організація роботи щодо встановлення та підтримки інформаційних потоків у банку, пов'язаних з питаннями управління ризиками.

Останній третій рівень складається із підрозділів банку, основні функції яких у сфері ризик-менеджменту наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Функції підрозділів банку у сфері ризик-менеджменту (Складено автором на основі [56;57;58])

Підрозділ банку	Основні функції
Фінансово-економічний департамент	- розробка бізнес-плану банку з урахуванням потенційних ризиків; - проведення аналізу рентабельності операцій
Бізнес-підрозділи	- виконання рішень вищих органів у сфері оптимізації ризиків; - ініціація питань щодо встановлення лімітів на операції
Внутрішній аудит	- підтримка процесу ризик-менеджменту в банку; - аудит ефективності ризик-менеджменту; - участь у процесі навчання та підвищення рівня усвідомлення важливості питань з управління ризиком в банку; - перевірка якості та дієвості системи ризик-менеджменту; - оцінка достатності та ефективності системи внутрішнього контролю банків частині ризик-менеджменту
Внутрішній контроль	- моніторинг системи організації контролю за дотриманням лімітів; - збір, систематизація інформації щодо виявлених порушень; - оцінка повноти та ефективності процедур управління ризиками
Казначейство	- планування фінансових операцій, ініціювання встановлення лімітів; - моніторинг валютної позиції банку, розрахунок планових залишків ліквідних коштів; - ведення платіжного календаря; - закриття поточного дефіциту/профіциту грошових коштів

Ефективність управління ризиками банку в значній мірі визначається наявністю повноцінного інформаційного забезпечення. Доступ банку до

зрозумілої, достовірної, своєчасної та вичерпної інформації дозволяє ефективно використовувати усі наявні джерела та приймати оптимальні управлінські рішення, досягати стратегічних цілей банку.

Інформація, яка використовується при аналізі діяльності банку, повинна відповідати принципам доступності, значущості, надійності, порівнянності, матеріальності.

Доступність передбачає, що інформація, яка наведена у звітах, статтях та інших джерелах має бути зрозумілою для користувача з певним рівнем знання в даній сфері.

Під значущістю розуміють те, що інформація у фінансовій звітності повинна бути корисною для прийняття рішень щодо можливості видачі кредиту.

Значущість тісно пов'язана із матеріальністю інформації, тобто її ненадання чи неправильне подання може вплинути на рішення економічного характеру.

Надійність інформації забезпечується при відсутності помилок.

Порівнянність інформації забезпечується у тих випадках, коли є можливість порівняти фінансову звітність позичальника, що піддається аналізу, з аналогічною звітністю інших контрагентів чи суб'єктів для порівняльного оцінювання їх фінансового стану і результатів діяльності.

Інформаційне забезпечення управління ризиками в цілому можна поділити на зовнішнє та внутрішнє. Система зовнішньої інформації призначена для забезпечення керівництва та менеджменту банку інформацією про кон'юнктуру ринку, стан економіки в цілому, середовища, в якому функціонує банк, його клієнтської бази, тощо. Зовнішня інформація створюється шляхом накопичення даних щодо конкурентів, клієнтів, партнерів, відсоткові ставки, обсяги операцій тощо. Враховуючи виділені нами види ризиків доцільно згрупувати зовнішні джерела інформації залежно від цих видів (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4 – Зовнішнє інформаційне забезпечення управління ризиками банку

Вид ризиків	Необхідні дані	Джерело
Кредитний	<ul style="list-style-type: none"> – репутація та фінансовий стан позичальника; – регіональна специфікація клієнтури; – стан ринку кредитів, депозитів, ринку МБК; – стан та тенденції розвитку галузей економіки 	<ul style="list-style-type: none"> – ЗМІ; – Сайти мережі Інтернет; – Офіційні дані державних органів; – Документація позичальника та поручителя, та бесіда з ними; – Інформація інших банків; – Інформація БКІ;
Депозитний	<ul style="list-style-type: none"> – Стан ринку депозитів; – Відсоткові ставки конкурентів; – Рівень заощадження населення 	<ul style="list-style-type: none"> – статистичні дані Держкомстату, НБУ, ін. банків; – періодичні видання та звіти НБУ, Міністерство зборів та доходів, МФУ та ін. органів влади; – ЗМІ;
Інвестиційний	<ul style="list-style-type: none"> – обсяги попиту та пропозиції на фінансових ринках; – стан та тенденції розвитку світових фінансових ринків; – рівень рентабельності підприємств; – дані для оцінки проектів 	<ul style="list-style-type: none"> – ЗМІ; – сайти підприємств-клєнтів; – звітність підприємств; – звіти емітентів ЦП; – статистичні дані Держкомстату, НБУ, Міністерство зборів та доходів
Ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> – ринковий рівень процентних ставок; – стан ринку кредитів, депозитів, ринку МБК – політика НБУ (встановлення обмежень, лімітів, нормативів, рефінансування); – стан грошово-кредитних індикаторів 	<ul style="list-style-type: none"> – звіти НБУ, звітність банків; – періодичні видання НБУ; – публікації рейтингових агентств; – прогнози аналітичних компаній; – ЗМІ, – законодавчі документи НБУ
Процентний	<ul style="list-style-type: none"> – стан депозитного, кредитного, фінансового ринків; 	<ul style="list-style-type: none"> – ЗМІ; – статистичні дані Держкомстату, НБУ; – дані банків-конкурентів
Валютний	<ul style="list-style-type: none"> – Стан та перспективи валютного ринку; – стан грошово-кредитних індикаторів – валютні політики банків-конкурентів 	<ul style="list-style-type: none"> – ЗМІ; – статистичні дані Держкомстату, НБУ; – прогнози аналітичних компаній;

Під внутрішніми інформаційними джерелами розуміють внутрішньобанківську інформацію, що є закритою для сторонніх осіб.

До внутрішньобанківської інформації належать:

- плани (стратегічний план розвитку банку, фінансовий план банку, фінансові плани та бюджети за основними питаннями формування доходів та здійснення витрат, тощо);
- звітність (використовуються всі види фінансової звітності поряд з управлінською, яка може містити всі необхідні для внутрішнього аналізу дані);
- контрольні дані (аудиторські висновки; результати перевірок ревізійної комісії, представників НБУ);
- внутрішні рішення (рішення кредитного комітету, служби безпеки, КУАП, тощо);
- внутрішньобанківська методологія (політики, положення, статуту банку, внутрішні накази, тощо).

Важливою складовою підсистеми забезпечення управління ризиками виступає нормативне забезпечення, яке, в свою чергу, також доцільно поділити на зовнішнє та внутрішнє.

Зовнішнє нормативне забезпечення представлене законами, постановами, інструкціями, методичними рекомендаціями, листами та іншими нормативно-правовим актами уповноважених органів, які здійснюють регулювання в сфері управління ризиком. Основні відповідні нормативні акти представлені у додатку А.

До джерел внутрішнього нормативного забезпечення відносяться інструкції, положення, політики, методичні вказівки, норми і нормативи, що розробляються банком і затверджуються керівним органом.

Таким чином, нами визначено, що важливим елементом процесу управління ризиками в банку є організаційне та інформаційне забезпечення. Організація управління ведеться на трьох рівнях: стратегічному, тактичному та оперативному. Безпосередню участь в процесі управління приймають правління, спостережна рада, комітети банку, а також управління з ризик-менеджменту та інші структурні підрозділи, перелік функцій яких тісно пов'язаний із видом прийнятого ризику. Інформаційне забезпечення ризик-

менеджменту представлене зовнішніми та внутрішніми джерелами та на пряму залежать від виду ризику.

Висновки до розділу 1

Таким чином, ризик-менеджмент комерційного банку можна визначити як один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління установою банку загалом, або окремими її підрозділами з урахуванням ризик-чинників, в коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками і елементи якої взаємодіють за затвердженими правилами та в узгодженій послідовності (схемі), опираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

Нами визначено, що в якості об'єкту управління в ризик-менеджменті виступає конкретний майновий або немайновий інтерес банку (активи, зобов'язання, репутація тощо), ймовірний результат якого в умовах невизначеності, змінюється навколо очікуваного значення, що востаточному підсумку позначається на доходах банку, або у широкому розумінні, ризик, яким необхідно управляти. Управління ризиками складається з наступних етапів: ідентифікація ризиків, оцінка ризиків, вплив на ризики, контроль та моніторинг ризиків. В розрізі наведених етапів нами досліджені основні види банківських ризиків, що поділені на зовнішні та внутрішні, які в свою чергу системні, репутаційні, форс-мажорні та фінансові і функціональні, відповідно. Фактори, що здійснюють вплив на систему ризик-менеджменту, на нашу думку, варто поділити на 3 групи: фактори зовнішнього впливу, організаційні фактори, фактори методології. Нами визначено, що для мінімізації будь-якого ризику банки використовують ряд стандартних методів, таких як, хеджування, страхування, встановлення лімітів на відповідні операції, та специфічні методи, характерні для кожного окремого ризику.

Нами визначено, що важливим елементом процесу управління ризиками в банку є організаційне та інформаційне забезпечення. Організація управління ведеться на трьох рівнях: стратегічному, тактичному та оперативному. Безпосередню участь в процесі управління приймають правління, спостережна рада, комітети банку, а також управління з ризик-менеджменту та інші структурні підрозділи, перелік функцій яких тісно пов'язаний із видом прийнятого ризику. Інформаційне забезпечення ризик-менеджменту представлене зовнішніми та внутрішніми джерелами та напрямку залежать від виду ризику.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ПАТ «КБ «НАДРА»

2.1 Загальна характеристика діяльності ПАТ «КБ «Надра»

ПАТ «КБ «Надра» – універсальний український банк, що займає стабільно високі позиції у першій групі банків за класифікацією НБУ. Короткий огляд історії становлення банку наведено в таблиці 2.1

Таблиця 2.1 – Історія становлення ПАТ «КБ «Надра»

Рік	Подія
1993	НАДРА БАНК реєструється в НБУ як відкрите акціонерне товариство комерційний банк (реєстраційний номер 205) на необмежений період часу, орієнтуючись виключно на обслуговування вугільної промисловості
1995	бере участь у першій в історії вітчизняної банківської системи операції по поглинанню, результатом якої стало приєднання Луганського АБ «Вугілляпрогресбанк»
1997	Банк стає універсальним
1999	Отримує рекордні в Україні на той момент оцінки за системою CAMEL
2000	Банк поглинає «Києво-Печерський АКБ» і АКБ «Слобожанщина», відкриває представництво в Будапешті
2001	Банк здійснює значний прорив на ринку електронних карток; стає одним з перших фінансових установ, якому агентство Moody's у 2001 році присвоює довгостроковий кредитний рейтинг «Саа3»
2002	Асоціація українських банків (АУБ) і члени TheEuropayInternationalPaymentSystem (ЕМА) ранжують банк як третій з найбільших в Україні (за кількістю емітованих електронних карток). Кількість відділень банку зростає до 152
2005	Банк посідає перше місце по емісії кредитних карток VISA в країнах СНД і Східної Європи
2006	Банк підписує Глобальний Договір ООН і приєднується до міжнародної ініціативи підтримки принципів соціальної відповідальності бізнесу. Відбулося приватне розміщення акцій Банку серед іноземних інвестиційних фондів. Ціна акцій за результатами розміщення становить 19 доларів США. Загальний пакет, який знаходиться в руках міжнародних інвестиційних фондів, становить приблизно 7,7%. Початок повномасштабного ребрендингу
2007	Банк увійшов до п'ятірки найбільших фінансових установ країни за такими показниками, як чистий прибуток і абсолютний приріст активів
2008	У рамках повномасштабного ребрендингу банк переформив понад 300 відділень, які представлені в усіх регіонах України.
2009	Банк здійснив рекордну суму виплат депозитів фізичних осіб - понад 1,9 млрд грн.
2011	Новим найбільшим акціонером Банку стала австрійська компанія CentragasHoldingAG (частка – 89,97 %)

2012	Банк покращив свої позиції серед банків України, піднявшись у рейтингу з 11-ї до 10-ї позиції за обсягами активів та з 10-ї до 8-ї – за обсягами наданих кредитів.
------	--

Як видно з таблиці, ПАТ «КБ «Надра» досить активно розпочав свою діяльність на українському банківському ринку. За перші десять років банк вийшов у лідери банківської системи України, що свідчить, перш за все про ефективну стратегію банку. Проте, фінансова криза значно послабила позиції банку, що відображено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Місце ПАТ «КБ «Надра» в рейтингу банків України

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальний обсяг активів	9	9	7	9	11	11	10
Власний капітал	10	9	11	16	43	46	10
Кредитний портфель	8	8	8	10	10	9	8
Депозитний портфель	9	8	7	9	8	14	15

Як видно з наведеної таблиці, банк втратив провідні позиції протягом 2009-2010 років, проте, вже за останні два роки відбувається відродження банку майже за всіма ключовими показниками.

Головними конкурентами для будь-якого учасника ринку банківських послуг України, який намагається розширити свою діяльність, є найбільші банки. До таких банків належать «Приватбанк», «РайффайзенБанкАваль», «Ощадбанк», «Укрсоцбанк», «Укрексімбанк», «ВТБ БАНК». Основною перевагою цих банків є розгалужена мережа філій по всій країні та стабільна діяльність протягом кризового періоду, таким чином, значна частка банківських активів припадає саме на ці банки. Тому однією з основних задач банку є стабілізація діяльності та повернення довіри до банківської установи.

Як зазначено на офіційному сайті банку місяця ПАТ «КБ «Надра» – створення атмосфери дружнього і комфортного обслуговування[59].

Налагодження довгострокових відносин з клієнтами відбувається на основі принципів, які сприяють зміцненню взаємовигідної співпраці, таких як:

- повага;
- доброзичливість;
- відкритість;
- відповідальність;
- оперативність.

Станом на 1 січня 2013 року середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу - 5001 осіб, з них 68% – жінки, 32% – чоловіки. Середній вік працівників банку становить 36 років, середній стаж роботи в банку – 4 роки.

Продуктовий ряд ПАТ «КБ «Надра» має наступний вигляд:

- корпоративний бізнес: проектне кредитування за рахунок коштів інших банків та міжнародних фінансових організацій, надання та обслуговування кредитів за рахунок власної ресурсної бази, фінансовий лізинг, факторинг, операції з векселями, документарні операції для клієнтів, депозити корпоративних клієнтів, поточні рахунки корпоративних клієнтів, агентські послуги клієнтам із залучення зовнішнього фінансування;

- роздрібний бізнес: кредити роздрібного бізнесу, депозити роздрібного бізнесу, розрахунково-касове обслуговування, купівля / продаж / конверсія іноземної валюти та банківських металів, платіжні картки, фонди фінансування будівництва;

- фінансові інститути та інвестиції: казначейські продукти, обслуговування банків, цінні папери, інвестиційна діяльність, боргові запозичення на фінансових ринках та ринках капіталів, депозитарні операції та послуги зберігача, послуги іншим банкам у проектах сек'юритизації активів, інвестиційний банкінг ПАТ «КБ «Надра».

Таким чином, ПАТ «КБ «Надра» є універсальним банком, який активно працює на внутрішніх та міжнародних ринках, з усіма сегментами контрагентів.

Для аналізу ризик менеджменту банку, перш за все, необхідно дослідити внутрішнє середовище діяльності ПАТ «КБ «Надра».

Розглянемо загальну структуру та динаміку пасивів банку. В таблиці 2.3 наведена інформація про структуру пасивів банку за 2010-2012 роки станом на кінець року.

Таблиця 2.3 – Структура пасивів ПАТ «КБ «Надра» за 2010-2012 рр.

Показники	Станом на					
	01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага,%	Сума, тис. грн.	Питома вага,%
Власний капітал	479434	2,09	1969323	8,19	2126857	8,86
Зобов'язання	22428217	97,91	22081726	91,81	21876966	91,14
Разом	22907651	100,00	24051049	100,00	24003823	100,00

Наведені дані свідчать про загальне зростання частки власного капіталу в загальному обсязі пасивів ПАТ «КБ «Надра». Так, на частку власного капіталу на початок 2011 р. приходилося 2,09 %, а на початок 2013 р. – 8,86 %, тоді як на частку залучених коштів – 97,91 % та 91,14 %, відповідно, що свідчить про випереджаючі темпи зростання власного капіталу банку в порівнянні з обсягом залучених коштів, що, в свою чергу, свідчить про зростання надійності банку.

Збільшення обсягу власного капіталу банку ініційовано Тимчасовим адміністратором, який у лютому 2011 року прийняв рішення про збільшення капіталу банку на 3,5 млрд. грн. Дане збільшення було зареєстроване у липні 2011 року.

Австрійська компанія Centragas Holding AG і ПАТ «КБ «Надра» підписали договір купівлі-продажу акцій, згідно з яким всі 100% акцій додаткової емісії набуває компанія Centragas Holding AG. Таким чином, частка компанії Centragas Holding AG у статутному капіталі ПАТ «КБ «Надра» склала 89,97%.

Також ПАТ «КБ «Надра» збільшив капітал на 22,550 млн доларів США шляхом залучення субординованого боргу від інвесторів: The Ukraine Opportunity Trust Plc, East Capital Explorer Financial Institutions Fund Cyprus

Limited, KEEFE, BRUYETTE & WOODS LIMITED і Silkroutefinancial Ltd. Рішення про включення коштів субординованого боргу в капітал ПАТ «КБ «Надра» схвалено Комісією Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків.

В серпні 2011 року тимчасова адміністрація, виконавши всі поставлені Національним банком України завдання щодо стабілізації діяльності ПАТ «КБ «Надра», завершила свою роботу у фінансовій установі [20,15]. Тимчасова адміністрація була введена в лютому 2009 року для стабілізації роботи банку, захисту інтересів вкладників, кредиторів та забезпечення ліквідності установи.

Найбільшу питому вагу в структурі власного капіталу займає статутний капітал, саме на збільшення та стабілізацію якого була направлена діяльність тимчасового адміністратора. Станом на 01.01.2013 року його обсяг склав 3,92 млрд. грн., що майже в 4 рази більше ніж станом на 01.01.2011р. Проте, враховуючи значний накопичений дефіцит, неможливим є точний підрахунок питомої ваги кожної складової власного капіталу банку.

Слід зазначити, що темпи зростання власного капіталу ПАТ «КБ «Надра» значно перевищували темпи зростання активів, кредитного портфеля. Дана ситуація обумовлює зменшення ефективності використання власного капіталу, з однієї сторони, та підвищення рівня стабільності, з іншої.

Переважну частку в загальній сумі банківських ресурсів ПАТ «КБ «Надра» займають зобов'язання. В додатку В представлена про структуру зобов'язань ПАТ «КБ «Надра» станом на 1 січня 2011-2013 років. Загальний обсяг зобов'язань банку за період аналізу зменшився на 551 млн.грн, або на 2,5 %. Дане зменшення відбулося в основному за рахунок зменшення обсягу інших залучених коштів та інших фінансових зобов'язань. При чому обсяг інших залучених коштів за період аналізу зменшився на 2,5 млрд. грн., або на 52,32 % (див. рис 2.1).

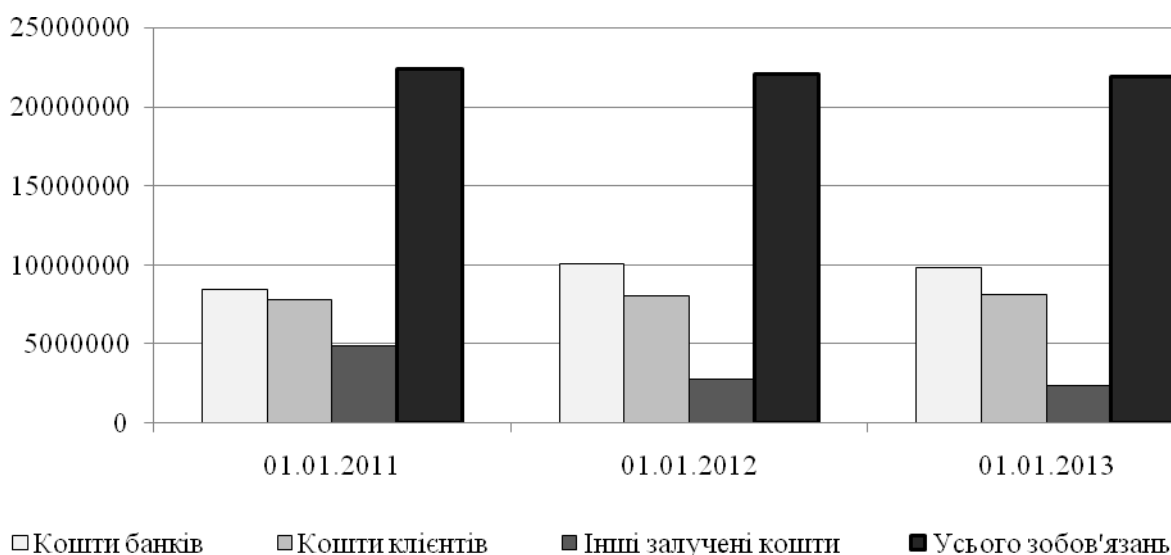

Рисунок 2.1 – Динаміка основних статей зобов'язань ПАТ «КБ «Надра» за 2010-2012 роки, тис. грн.

Станом на 01.01.2013 найбільшу частку в структурі зобов'язань займали кошти банків (44,81 %), кошти клієнтів (36,99 %), інші залучені кошти (10,70 %). При цьому, питома вага інших залучених коштів за період аналізу зменшилась на 11,1 %, а банківських коштів – зросла на 7,07 %.

Більш детальний аналіз статті «Кошти банків» показав, що у жовтні-листопаді 2008 року банк отримав два кредити (шістьма траншами) від НБУ на загальну суму 7,1 млрд. грн. для підтримки ліквідності, що були забезпечені кредитами виданими клієнтам і власними будівлями.

В загальній структурі клієнтських коштів переважають кошти юридичних осіб. Станом на 01.01.2013 обсяг коштів юридичних осіб складав 5,05 млрд. грн., поряд з 3,04 млрд. грн. коштів фізичних осіб. При цьому, варто зазначити, що за останній рік обсяг коштів фізичних осіб зріс на 457 млн грн., або на 17,69 %. Дана ситуація характеризується переважно зростанням строкових коштів фізичних осіб, що позитивно відображає ситуацію із поверненням довіри до банку. Проте, варто відмітити, що станом на 01.01.2012 порівняно з 01.01.2010 обсяг коштів фізичних осіб зменшився на 4,5 млрд грн., або на 63,4 %, що досить негативно вплинуло на діяльність банку.

Варто зазначити, що 65 % загального обсягу коштів юридичних осіб належить 10-ти найбільшим клієнтам банку, що підвищує депозитний ризик банку.

На рисунку 2.2 представлена інформація щодо розподілу коштів юридичних осіб за галузями.

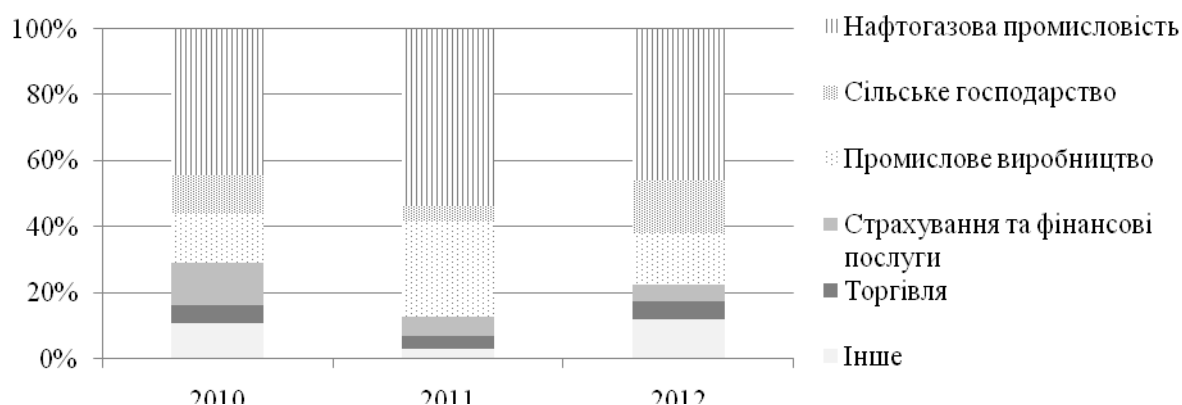

Рисунок 2.2 – Структура коштів клієнтів-юридичних осіб ПАТ «КБ «Надра» в розрізі секторів економіки за 2010-2012рр, станом на кінець року

Як видно з рисунку 2.2 найбільшими клієнтами банку є підприємства нафтогазової промисловості, станом на 01.01.2013 їх питома вага склала 32,18 %. Варто відмітити значне зменшення обсягу залучених коштів від підприємств промислового виробництва та збільшення від підприємств фінансових послуг в 2012 році, порівняно з 2011.

Цікавим для розгляду є стаття «Інші залучені кошти», яка є однією з основних в загальному обсязі зобов'язань банку. Ключовим елементом в наведеній статті є напрям «Інші позики», питома вага якої протягом всього періоду аналізу перевищувала 75 %. За 2010 та 2011 роки банк порушував деякі фінансові зобов'язання, передбачені договірними відносинами з кредитними установами, що можна ототожнити із дефолтом. Станом на 01.01.2013 схожі ситуації були відсутні.

Банк наростив портфель активів за період аналізу. Так, загальний обсяг активів станом на 01.01.2013 порівняно з 01.01.2011 збільшився на 1,1 млрд.

грн., або на 4,79 %. Дане зростання зумовлене, перш за все, збільшенням обсягу грошових коштів та їх еквівалентів на 1,2 млрд. грн., або в 2,3 рази.

Станом на 01.01.2013 найбільшою складовою активів банку був кредитний портфель, що складав 81,94 % загального обсягу активів ПАТ «КБ «Надра», при чому за період аналізу питома вага даної статті зменшилась на 2,5 %. Вагомими статтями в активах банку також варто вважати «грошові кошти та їх еквіваленти» (9,21 % станом на 01.01.2013р) та «Основні засоби та нематеріальні активи» (5,20 % станом на 01.01.2013р).

Значна концентрація активів банку в кредитному портфелі веде до низької диверсифікації активів банку, що підвищує рівень впливу кредитного ризику на загальну діяльність банку.

Розглядаючи більш детально кредитний портфель банку, варто зазначити, що фізичним особам кредитів надається більше ніж юридичним. Так, станом на 01.01.2013 р обсяг наданих кредитів фізичним особам склав 14,5 млрд. грн., а юридичним – 11,9 млрд. грн. Схожа тенденція прослідковується протягом всього періоду аналізу.

На рисунку 2.3 показана структура кредитного портфеля ПАТ «КБ «Надра» в розрізі галузей економіки станом на 01.01.2011-01.01.2013.

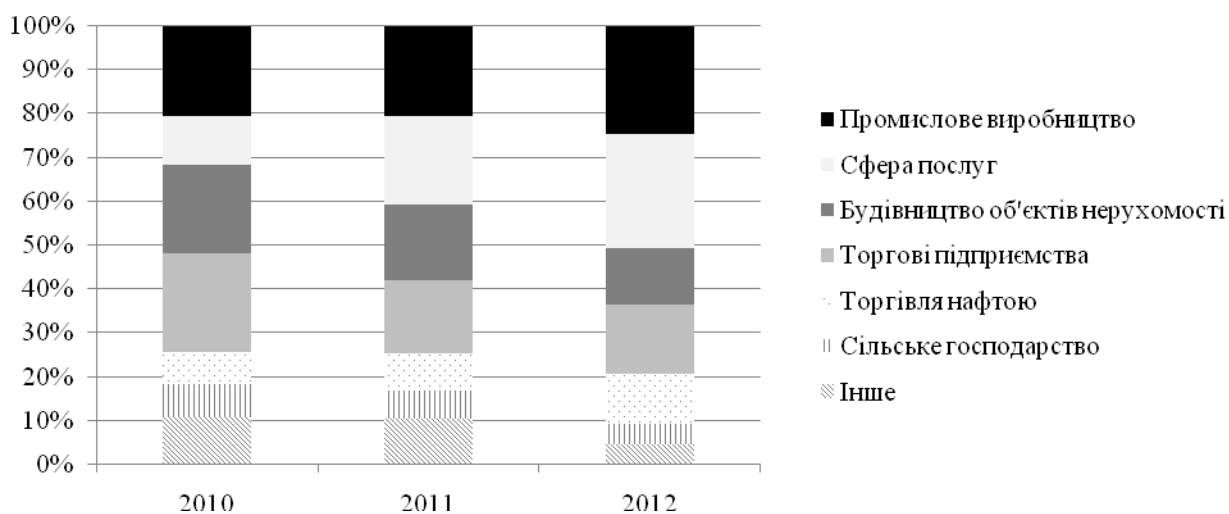

Рисунок 2.3 – Структура кредитного портфеля ПАТ «КБ «Надра» за видами економічної діяльності станом на 01.01.2011-01.01.2013, %

Як видно з рисунку, найбільше банк кредитує промисловість України, сферу послуг. Поступово зменшуються обсяги кредитування будівництва, що створює резерв для збільшення обсягів кредитування торгових підприємств. Станом на 01.01.2013 питома вага кредитів в промисловість склала 11,05 % кредитного портфеля банку, а в сферу послуг – 11,75 %, при чому обсяг кредитування даної галузі за останні три роки збільшився на 2,1 млрд. грн., або майже в 3 рази.

Також, варто зазначити, що станом на 01.01.2013 питома вага кредитів, наданих 10-ти найбільшим клієнтам банку склала 19 % кредитного портфеля, що на 3 % більше ніж станом на 01.01.2012.

В результаті діяльності протягом трьох останніх років банк стабільно отримувал прибуток, при чому, обсяг прибутку за період аналізу збільшився на 1,6 млрд. грн., що вказує на вихід банку із кризи та відновлення стабільної діяльності. Ключовим фактором зростання прибутку банку було зменшення обсягів сформованих резервів за кредитними операціями з 7,3 млрд. грн. станом на 01.01.2011 до 6,7 млрд. грн. станом на 01.01.2013.

Ключовою статтею доходів банку протягом періоду аналізу були процентні доходи, питома вага яких збільшилась з 53,53 % станом на 01.01.2011 до 68,18 % станом на 01.01.2013.

Основним напрямом витрат протягом періоду аналізу були адміністративні та процентні витрати, при чому питома вага адміністративних витрат мала тенденцію до зменшення з 55,33 % до 33,14 % за останні три роки, на відміну від процентних витрат, питома вага яких збільшилась з 40,88 % до 62,40 %.

Відслідковуючи ефективність діяльності банку, варто зосередити увагу на показниках прибутковості активів та капіталу. Так, прибутковість капіталу за період аналізу мала тенденцію до зростання з 0,02 % до 6,85 %, а прибутковість капіталу зросла з 0,99 % до 80,39 %.

Розглядаючи фінансову стійкість банку, варто зазначити, що коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів, що показує

загальний рівень фінансування активів за рахунок власного капіталу, мав тенденцію до зростання, що пов'язано із значним збільшенням власного капіталу банку.

В свою чергу, коефіцієнт надійності, який показує рівень залежності банку від залучених коштів за період аналізу збільшився та досяг рівня 0,1 станом на 01.01.2013, що характеризує банк з позитивної сторони.

Варто відмітити, що протягом всього періоду аналізу банк дотримувався майже всіх встановлених НБУ нормативів. Лише в 2012 році банк перевищив норматив довгої валютної позиції, що стало наслідком обмеженої діяльності банку в умовах Тимчасової адміністрації. ПАТ «КБ «Надра» разом з НБУ погодили план поетапного входження в дотримання даного нормативу в контексті Програми фінансового оздоровлення банку.

Таким чином, після кризових 2008-2009 років банк поступово виходить на стабільну діяльність, що стало наслідком введення тимчасової адміністрації, збільшення статутного капіталу, отриманням кредиту від НБУ. Враховуючи дані події, ПАТ «КБ «Надра» поступово нарощує обсяг активів, демонструє позитивні фінансові результати діяльності та нарощує ефективність власної діяльності. Негативним моментом діяльності банку вважаємо зменшення обсягів зобов'язань за період аналізу та недотримання нормативу довгої валютної позиції, план нівелювання яких уже розроблено банком.

2.2 Характеристика системи ризик-менеджменту в ПАТ «КБ «Надра»

Розглянувши загальний фінансовий стан банку, та визначивши ключові аспекти його діяльності, варто перейти до оцінки системи ризик-менеджменту в ПАТ «КБ «Надра».

Перш за все, виходячи із кризових явищ в діяльності банку, варто зазначити, що у період 2009-2011 років стратегічний нагляд за управлінням

ризиками здійснював тимчасовий адміністратор банку, а уже починаючи з липня 2011 року – Правління банку. Для управління ризиками тимчасовий адміністратор та Правління делегували обмежений перелік чітко визначених повноважень, на новостворені та існуючі колегіальні органи банку, такі як:

- Комітет з питань управління активами та пасивами;
- Кредитний комітет Центрального офісу;
- Комітет по роботі з проблемною заборгованістю банку;
- Операційний комітет.

Процедури управління ризиками затверджуються власне правлінням Банку і визначають мету та методологію системи ризик-менеджменту банку, організаційну структуру та ієрархію звітності системи управління ризиками.

Розглянемо функції окремих органів ризик менеджменту ПАТ «КБ «Надра».

До повноважень комітету з питань управління активами та пасивами (КУАП) входить відповідальність за всі види ризиків, з якими стикається банк та визначення рівня ризику з урахуванням стратегічних та тактичних цілей банку, та рівня ризику, що вважається оптимальним для забезпечення найкращих фінансових результатів. КУАП є відповідальним за розробку політики з управління активами та зобов'язаннями, управління ризиком ліквідності та ринковим ризиком. Також КУАП визначає ключові напрямки політики ціноутворення щодо банківських продуктів, послуг та трансферного ціноутворення. Крім вищезазначеного, до повноважень КУАП належить затвердження розміру процентних ставок і комісій щодо продуктів і послуг банку, визначення стратегії та інструментів хеджування ризиків, встановлення критеріїв оцінки ризиків і доходності операцій і визначення лімітів та стандартів банку з метою врівноваження рівня ризиків і доходності.

Ще одним важливим комітетом з питань управління ризиками в ПАТ «КБ «Надра» є операційний комітет, який є відповідальним за управління, запобігання та мінімізацію операційних ризиків та ризиків, що пов'язані з інформаційними технологіями самого банку. Також операційний комітет

займається контролем процесу автоматизації у підрозділах банку з метою підвищення якості банківських послуг, зменшення операційних ризиків, надання точної та правильної управлінської інформації, оптимального використання людських ресурсів відповідно до загальної стратегії банку, а також зменшення загального обсягу витрат.

Одним з ключових ризиків, з яким стикається банк вважається кредитний. В зв'язку з цим, основним органом, що здійснює управління даним ризиком є кредитний комітет.

Метою діяльності кредитного комітету є забезпечення прийняття рішень із можливим рівнем ризику та рішень щодо управління заборгованістю клієнтів банку. Кредитний комітет розглядає заявки щодо надання кредиту, зміни та реструктуризації кредитної заборгованості корпоративних клієнтів ПАТ «КБ «Надра», а також кредитні заявки роздрібних клієнтів, клієнтів-суб'єктів малого та середнього бізнесу у разі перевищення рівня повноважень малого кредитного комітету.

В свою чергу, комітет по роботі з проблемною заборгованістю банку відповідальний за аналіз якості кредитного портфелю банку та його активів у цілому, а також забезпечує зважене прийняття рішень з управління простроченою та проблемною заборгованістю, координує дії підрозділів банку для зменшення обсягу проблемних активів.

Зазначені вище колегіальні органи функціонують на рівні Центрального офісу банку. Проте забезпечення ефективного функціонування системи ризик-менеджменту в цілому необхідна цілковита підтримка на місцях.

Для підвищення ефективності системи ризик-менеджменту та оперативного реагування саме на рівні регіональних управлінь банку також були створені колегіальні органи, робота яких спрямована на виконання двох завдань:

– зменшення обсягу проблемних активів (Комітет по роботі з проблемною заборгованістю Регіонального управління);

– мінімізація кредитних ризиків при прийнятті рішень щодо кредитних операцій (Мала Кредитна комісія Регіонального управління, Кредитна комісія Центру реструктуризації кредитної заборгованості Регіонального управління).

Ролі, функції, повноваження наведених колегіальних органів визначаються та закріплюються банком у відповідних положеннях про колегіальні органи банку в розрізі регіонів ведення діяльності та стратегічних цілей банку.

Розглядаючи кредитні операції, то відповідні колегіальні органи були уповноважені Тимчасовим адміністратором самостійно ухвалювати рішення щодо здійснення кредитних операцій у межах наданих їм повноважень. В свою чергу, рішення щодо кредитних операцій приймалися більшістю голосів членів даних колегіальних органів, за умови участі на засіданнях не менш 50 % загальної кількості їх членів, включаючи Голову та (або) його заступника.

Варто зазначити, що в банку присутній Генеральний Департамент ризик-менеджменту, що підтримує діяльність КУАП, Кредитного комітету, Комітету по роботі з проблемною заборгованістю банку та Операційного комітету у здійсненні їх щоденних функцій. До обов'язків даного департаменту відноситься оцінка та аналіз фінансових ризиків, контроль за дотриманням лімітів та надання рекомендацій стосовно узгодження ризиків і доходності виходячи із загального рівня ризику та ризиків, пов'язаних з конкретними галузями та банківськими продуктами.

На місцевому рівні певним управлінням ризик-менеджментом займається фронт-офіс банку. Ступінь залучення фронт-офісу до системи ризик-менеджменту залежить від виду ризику, з яким стикається банк.

На рисунку 2.4 зображене організаційне забезпечення системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра».

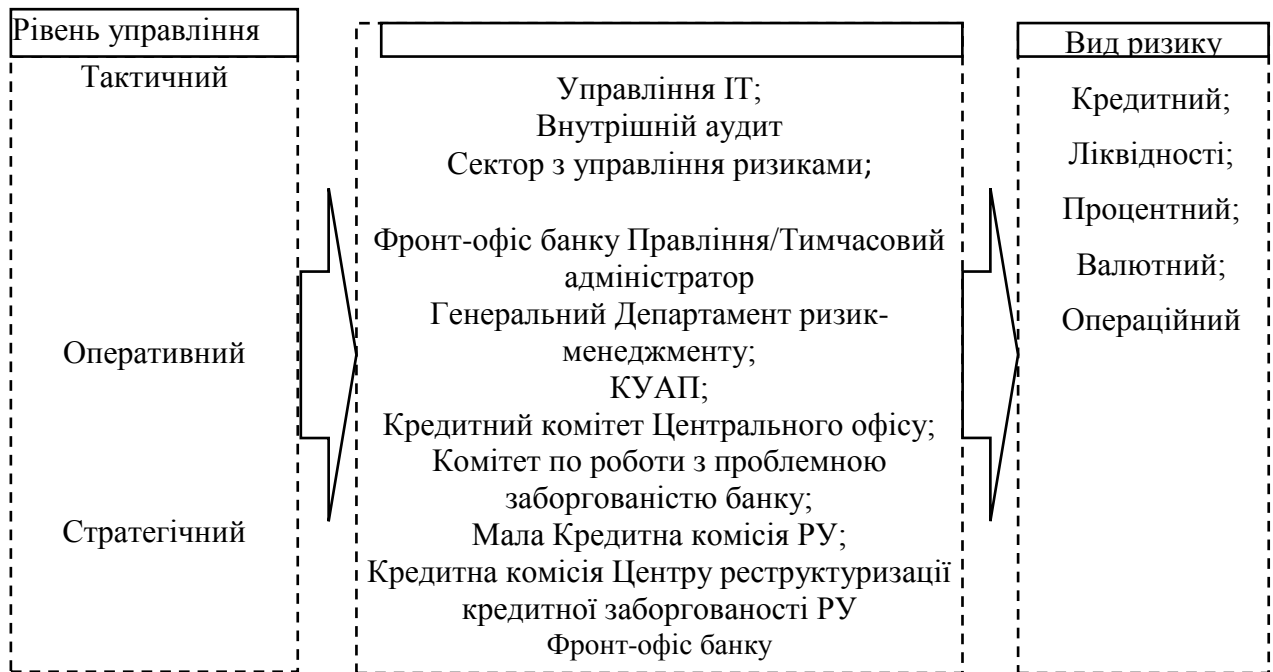

Рисунок 2.4 – Організаційне забезпечення ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра»

Як видно з рисунку, банк зосереджує свою увагу на п'яти видах ризику, управління якими здійснюється на всіх рівнях управління.

Наведені ризики оцінюються банком на основі методу, що відображає як очікуваний збиток, понесення якого є ймовірним при здійсненні звичайної діяльності, так і непередбачувані збитки, що являють собою оцінку найбільших фактичних збитків на підставі статистичних моделей. У моделях використовуються значення ймовірностей, що були отримані під час минулого досвіду та скориговані з врахуванням економічних умов. Банком практикується моделювання «найгірших сценаріїв», які матимуть місце у випадку настання подій, що вважаються малоймовірними.

Моніторинг і контроль ризиків здійснюється переважно на основі встановлених банком лімітів, що відображають стратегію ведення діяльності та ринкові умови, в яких функціонує банк, а також рівень ризику, що готовий прийняти банк, особлива увага при цьому приділяється певним галузям. Також, ПАТ «КБ «Надра» контролює та оцінює загальну здатність нести ризики стосовно сукупної позиції за усіма видами ризиків та операцій.

На щомісячній основі Комітет з питань управління активами та пасивами одержує інформацію щодо структури балансу, достатності капіталу, дотримання лімітів і показників, встановлених ним, а також щодо договірних зобов'язань банку. На щоквартальній основі Правління банку отримує детальний звіт про ризики, що містить всю необхідну інформацію для оцінки ризиків банку та прийняття своєчасних відповідних рішень.

Для всіх рівнів банку складаються різні звіти щодо ризиків, які поширюються для того, щоб забезпечити всім підрозділам банку доступ до детальної, необхідної та актуальної інформації.

У рамках управління ризиками ПАТ «КБ «Надра» не використовує похідних інструментів для управління позиціями, що виникають при зміні процентних ставок, обмінних курсів, а також кредитного ризику та ризику ліквідності, оскільки в Україні не розвинутий ринок для таких фінансових інструментів.

Банк активно використовує забезпечення для зниження свого кредитного ризику.

Важливим аспектом управління ризиками є визначення їх концентрації, яка виникає у випадку, коли ряд контрагентів здійснюють схожі види діяльності, або їх діяльність проводиться в одному географічному регіоні, або контрагенти мають схожі чи аналогічні економічні характеристики, та в результаті зміни економічних, політичних або інших умов впливають на здатність даних контрагентів виконувати договірні зобов'язання. Концентрація ризику відображає відносну чутливість результатів діяльності банку до змін в умовах, які впливають на певну галузь або географічний регіон.

Щоб уникнути надмірних концентрацій ризику, політика та процедури ПАТ «КБ «Надра» містять у собі спеціальні принципи, спрямовані на підтримку диверсифікованого портфелю. Виявлена концентрація кредитних ризиків контролюється та управляється належним чином.

Таким чином, в банку створена організаційна система управлінням визначеним переліком ризиків, що дія під керівництвом Правління банку.

2.3 Роль ризик-менеджменту в системі управління ПАТ «КБ «Надра»

Як вже зазначалось, ключовим ризиком, який впливає на банк є кредитний, тому перш за все, варто провести оцінку управління ПАТ «КБ «Надра» даним видом ризику.

Згідно звітів банку, ПАТ «КБ «Надра» здійснює управління та контроль кредитного ризику шляхом встановлення лімітів на суму ризику, який він готовий прийняти на себе, стосовно окремих контрагентів, географічної та галузевої концентрації, а також шляхом контролю ризиків, пов'язаних з такими лімітами.

Банк розробив політику та процедури управління кредитним ризиком, включаючи встановлення лімітів щодо концентрації кредитних ризиків у портфелі та створення централізованої системи управління ризиками. Кредитний комітет банку встановлює політику управління кредитним ризиком банку, а Генеральний Департамент ризик-менеджменту здійснює управління цим ризиком.

Управління цим ризиком виступає ключовим елементом у процесі кредитування та охоплює всі етапи кредитного процесу – починаючи від розгляду заявки щодо надання кредиту до повного погашення кредитної заборгованості. На постійній основі Генеральний Департамент ризик-менеджменту банку переглядає існуючі кредити та працює над розробкою та впровадженням нових ефективних інструментів аналізу.

Банком створена дієва система звітності, що дозволяє інформувати про схильність банку до кредитного ризику, а саме:

- щомісячний звіт щодо якості кредитного портфелю, який подається на розгляд Комітету по роботі з проблемною заборгованістю;
- щомісячний агрегований звіт щодо якості кредитного портфелю банку, який подається на розгляд Комітету по роботі з проблемною заборгованістю.

ПАТ «КБ «Надра» надає своїм клієнтам можливість одержання гарантій, за якими може виникнути необхідність проведення платежів банком від імені клієнтів. Клієнти, в свою чергу, відшкодовують такі платежі Банку відповідно до умов надання акредитива. Дані договори наражають Банк на ризики, аналогічні кредитним, що знижуються шляхом застосування аналогічних процедур і політики контролю ризиків.

ПАТ «КБ «Надра» управляє кредитною якістю фінансових активів за допомогою внутрішньої системи присвоєння рейтингів. У таблиці 2.4 представлений аналіз якості кредитного портфеля.

Таблиця 2.4 – Кредитна якість не прострочених та не знецінених кредитів, тис.грн

	Рік	Кошти в кредитних установах	Кредити юридичним особам	Кредити фізичним особам
Високий рейтинг	2012	193106	19361	1227559
	2011	175506	24538	1599119
Стандартний рейтинг	2012	-	10853	436608
	2011	-	7983	542604
Нижче стандартного	2012	-	7227	150253
	2011	-	22137	148782
Прострочені але не індивідуально знецінені	2012	-	444600	12527013
	2011	292417	471961	12204681
Індивідуально знецінені	2012	765	11446792	165439
	2011	203019	10267937	351457
Усього	2012	193871	11927833	14506872
	2011	670942	10794556	14846643

Для кредитів, наданих фізичним, юридичним особам характерний переважно високий рейтинг. Проте, більшість кредитів фізичним особам в банку є простроченими, але не індивідуально знеціненими, на противагу юридичним особам, де більшість кредитів є саме індивідуально знеціненими. Дана ситуація характерна як для 2011 так і для 2012 року.

Вважається, що більша частина прострочених позик не є знеціненою. Відповідно до своєї політики банк повинен здійснювати точне та послідовне присвоєння рейтингів у рамках свого кредитного портфеля. Даний аспект забезпечує можливість сфокусованого управління існуючими ризиками, що, в свою чергу, дозволяє порівнювати розмір кредитного ризику за різними видами діяльності, географічними регіонами і продуктами. Система присвоєння рейтингів спирається на ряд фінансово-аналітичних методів, а також на оброблені ринкові дані, які являють собою основну вхідну інформацію для оцінки ризику контрагентів. Всі внутрішні категорії ризику визначені відповідно до політики присвоєння рейтингу банку.

Рейтинги, що присвоюються, регулярно оцінюються та переглядаються.

Аналіз за строками прострочених кредитів без ознак індивідуального знецінення, за категоріями фінансових активів представлений в таблиці 2.5

Найбільший обсяг прострочених кредитів, наданих юридичним особам припадає на строк більше 90 днів, що є дуже негативним аспектом діяльності банку. Дана ситуація спостерігається протягом останніх трьох років. Варто зазначити, що за період 2010-2012 рр обсяг заборгованості строком більше 90 днів має тенденцію до зменшення. Проте, за 2012 рік 2,7 млн грн. кредитів юридичним особам перейшли на наступний період.

Розглядаючи кредитування фізичних осіб, варто зазначити, що загальний обсяг прострочених кредитів за період аналізу збільшився на 1,3 млрд грн., або на 11,25 %. Дане збільшення відбулося в основному за рахунок зростання заборгованості строком більше 90 днів на 2,2 млрд. грн., або на 21,88 %.

Таблиця 2.5 – Обсяг прострочених кредитів без ознак індивідуального знецінення, за категоріями фінансових активів на кінець року, тис грн.

Період	Кредити надані					
	Кредити юридичним особам			Кредити фізичним особам		
	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
до 30 днів	4648	15217	4461	785657	359119	249736
Від 31 до 60 днів	3686	12363	175	408201	20496	47472
Від 61 до 90 днів	3179	492	2871	72291	19158	49438
Більше 90 днів	497163	443889	437093	9993793	11805908	12180367
Усього	508676	471961	444600	11259942	12204681	12527013

Основні види отриманого банком забезпечення за період аналізу:

- за кредитами юридичним особам - об'єкти нерухомого майна, запаси та торгова дебіторська заборгованість;
- за кредитами фізичним особам - застава житлової нерухомості.

Банк також отримує гарантії від материнських компаній за кредитами, наданими їх дочірнім компаніям.

Особлива увага банком приділяється строкам отримання договірних грошових коштів від сплати процентів і погашення тіла кредиту. Якщо банк очікує отримати всі проценти та основну суму кредиту в повному обсязі, але присутня ймовірність того, що ці грошові кошти будуть отримані пізніше погодженої у договорі дати, проводиться оцінка на предмет знецінення. Банк здійснює аналіз знецінення у двох основних напрямках: створення резерву під знецінення на індивідуальній основі та на колективній основі.

Банк визначає резерви, створення яких є необхідним за кожним індивідуально значимим кредитом, на індивідуальній основі. При визначенні розміру даних резервів до уваги беруться наступні обставини:

- стабільність бізнес-плану контрагента;
- здатність контрагента поліпшити результати діяльності при виникненні фінансових труднощів, прогнозовані суми до отримання та очікувані суми виплати дивідендів у разі банкрутства, можливість залучення фінансової допомоги;
- вартість реалізації забезпечення;
- строки очікуваних грошових потоків.

Збитки від знецінення оцінюються на кожен звітну дату або частіше, якщо непередбачені обставини вимагають більш пильної уваги.

На колективній основі оцінюються резерви під знецінення кредитів, які не є індивідуально значущими (включаючи кредитні карти, іпотечні кредити та незабезпечені споживчі кредити), а також резерви стосовно індивідуально значущих кредитів, за якими відсутні об'єктивні ознаки індивідуального знецінення. Резерви оцінюються на кожен звітну дату, при цьому кожний кредитний портфель тестується окремо.

При оцінці на колективній основі визначається знецінення портфеля, яке може мати місце навіть під час відсутності об'єктивних ознак індивідуального знецінення. Збитки від знецінення визначаються на підставі наступної інформації:

- збитки за портфелем за минулі періоди;
- поточні економічні умови;
- приблизний період часу від моменту ймовірного понесення збитку та моменту встановлення того, що він вимагає створення індивідуально оцінюваного резерву під знецінення;
- очікувані до отримання суми та відшкодування вартості після знецінення активу.

Фінансові гарантії та акредитиви також перевіряються на предмет знецінення, і за ними створюється резерв аналогічним чином, як і у випадку кредитів

Ще один важливий ризик, з яким стикається банк під час здійснення діяльності – ризик ліквідності – це ризик нездатності Банку виконати свої платіжні зобов'язання на дату їх погашення в ході звичайної господарської діяльності та у напружених умовах.

У таблиці 2.6 представлені договірні строки дії умовних і договірних зобов'язань ПАТ «КБ «Надра». Всі невиконані зобов'язання з надання позик включаються до того часового періоду, який містить найбільш ранню дату, на яку клієнт може вимагати їх виконання.

Таблиця 2.6 – Договірні строки дії умовних і договірних зобов'язань за кредитами банку станом на 01.01.2011-01.01.2013, тис. грн.

	До 3 місяців	Від 3 до 12 місяців	Від 1 до 5 років	Більше 5 років	Усього
01.01.2011	409138	590630	127867	63427	822191
01.01.2012	88982	22073	42378	52606	206039
01.01.2013	158312	10743	2639	-	171964

Як видно з наведеної таблиці, станом на 01.01.2013 у банку повністю відсутні зобов'язання строком більше 5 років. Станом на цю ж дату найбільше зобов'язань банк має строком до 3 місяців, при чому, за останні три роки їх сума зменшилась на 250 млн. грн., або на 61,30 %.

Серед ринкових ризиків варто зосередити увагу на процентному.

Наведена нижче таблиця 2.7 відображає чутливість до можливих змін у процентних ставках при незмінному значенні всіх інших змінних звіту про сукупний дохід банку.

Як видно з таблиці, протягом всього періоду аналізу банк був найбільш чутливий до зміни процентних ставок за національної валютою.

Чутливість отриманого банком доходу являє собою вплив передбачуваних змін у процентних ставках на чистий процентний дохід за

шість місяців і один рік, розрахований на основі неторгових фінансових активів і фінансових зобов'язань з плаваючою процентною ставкою.

Таблиця 2.7 – Чутливість до можливих змін у процентних ставках при незмінному значенні всіх інших змінних звіту про сукупний дохід банку за період 01.01.2011-01.01.2013

Валюта	Збільшення базисних пунктів	Вплив на чистий процентний дохід, тис.грн	Зменшення базисних пунктів	Вплив на чистий процентний дохід, тис.грн
01.01.2011				
Гривня	+100	(45466)	-25	45466
Долар США	+100	(15559)	-25	15559
Євро	+100	4531	-25	(4531)
01.01.2012				
Гривня	+15	(4950)	-15	4950
Долар США	+15	2620	-15	(2620)
Євро	+15	533	-15	(533)
01.01.2013				
Гривня	+5	3040	-5	(3040)
Долар США	+5	4	-5	(4)
Євро	+5	(991)	-5	991

Вплив обсягу та вартості цінних паперів, доступних для продажу, на зміну капіталу, розраховується на підставі припущення зміни процентної ставки на +/- 300 базисних пунктів і паралельних змін кривої дохідності. На 31 грудня 2012 р. загальний вплив на капітал Банку становить (9 330) тис. грн./ 10 878 тис. грн. (31 грудня 2011 р. - (659) тис. грн./ 679 тис. грн.).

Валютний ризик – це ризик, пов'язаний з впливом коливання обмінних курсів на вартість фінансових інструментів. Керівництво ПАТ «КБ «Надра» встановило ліміти щодо рівня ризику за позиціями за різними валютами відповідно до вимог НБУ. Моніторинг позицій здійснюється щоденно.

У наведеній нижче таблиці 2.8 зазначені валюти, які наражають банк на значний ризик станом на 01.01.2011-01.01.2013рр. неторгових монетарних активів і зобов'язань і прогнозованих грошових потоків. Аналіз полягає у визначенні впливу можливих змін в обмінних курсах іноземних валют до гривні, при незмінному значенні всіх інших змінних звіту про сукупний дохід банку. Вплив на капітал не відрізняється від впливу на звіт про сукупний дохід. Наведене в таблиці від'ємне значення відображає потенційне чисте зниження у звіті про сукупний дохід або капіталі, а позитивні значення відображають потенційне чисте збільшення.

Таблиця 2.8 – Вплив зміни курсу на сукупний дохід банку станом на 01.01.2011-01.01.2013

Валюта	Зміна курсу, %	Вплив на прибуток до оподаткування, тис. грн.
01.01.2011		
Дол.США/Гривня	31,30	1309709
Євро/Гривня	33,00	-239539
01.01.2012		
Дол.США/Гривня	23,25	1690036
Євро/Гривня	27,20	-18237
01.01.2013		
Дол.США/Гривня	7,10	309316
Євро/Гривня	12,67	51345

Виходячи з даних таблиці, варто зазначити, що протягом 2010-2011 років банк вигравав при зростанні курсу Дол.США/Гривня, а програвав при зростанні курсу Євро/Гривня. Проте, вже станом на 01.01.2013 зростання обох курсів призвело до зростання доходу банку.

Ще одним ризиком, що є важливим для банку, вважається операційний ризик, ризик збитку внаслідок відмови системи, помилки персоналу, шахрайства або зовнішніх подій. Банк не може розраховувати на усунення всіх операційних ризиків, однак управляє цими ризиками шляхом застосування системи управляючих елементів, а також моніторингу потенційних ризиків і відповідного реагування на них. Система контролю передбачає ефективний розподіл обов'язків, доступу, повноважень і процедур узгодження, навчання персоналу та процедур здійснення оцінок, включаючи проведення внутрішнього аудиту.

Висновки до розділу 2

Таким чином, провівши аналіз діяльності ПАТ «КБ «Надра» варто зазначити, що банк веде свою діяльність на українському банківському ринку як універсальний банк, що надає повний спектр послуг як для фізичних так і для юридичних осіб. Після кризових 2008-2009 років банк поступово виходить на стабільну діяльність, що стало наслідком введення тимчасової адміністрації, збільшення статутного капіталу, отриманням кредиту від НБУ. Враховуючи дані події, ПАТ «КБ «Надра» поступово нарощує обсяг активів, демонструє позитивні фінансові результати діяльності та нарощує ефективність власної діяльності. Негативним моментом діяльності банку вважаємо тенденцію до зменшення обсягів зобов'язань за період аналізу та недотримання нормативу довгої валютної позиції, план нівелювання яких уже розроблено банком.

Банк визначає для себе наступні види ризиків: кредитний, ліквідності, процентний, валютний та операційний, управління якими здійснюється на всіх рівнях. В банку створена організаційна система управління визначеним переліком ризиків, що діє під керівництвом Правління банку, яке прийняло керівництво банком після виходу тимчасової адміністрації.

Однією з ключових проблем банку в системі ризик-менеджменту можна вважати наявність значної довгострокової заборгованості з боку юридичних осіб. Варто також зазначити, що банк не є значно залежним від коливань курсів валют, що підвищує його стабільність.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУВ ПАТ «КБ «НАДРА»

3.1 Аналіз якості системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра»

В попередньому розділі нами була охарактеризована система ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра». Для подальшого її дослідження та аналізу вважаємо за доцільне провести оцінку якості даної системи.

Ефективною систему ризик-менеджменту варто вважати в разі, якщо вона забезпечує якісне та своєчасне вирішення наступних завдань: виявлення ризиків, побудова системи ранньої діагностики ризиків, моніторинг поточних ризиків, мінімізація втрат при прийнятті ризику, стабільне функціонування банку.

Для досягнення поставленої цілі сформований комплекс критеріїв, які відповідають національним, міжнародним вимогам, рекомендаціям у сфері ризик-менеджменту, та тісно пов'язані із організацією системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра».

Індикатори ефективності – показники, що вказують на те, що аналізована система досягає поставлених цілей і задовольняє визначеним критеріям ефективності.

Індикатори ефективності можуть бути як загальними, що характеризують всю систему управління ризиками, так і локальними, що відносяться до конкретних напрямів діяльності, підрозділів або ризиків.

В таблиці 3.1 представлені розроблені нами критерії оцінки ефективності системи ризик-менеджменту банку.

Індикатори результативності можуть носити переважно кількісний характер, і бути виражені у вигляді коефіцієнтів чи інших розрахункових показників, у тому числі отриманих із використанням імовірнісних оцінок.

Таблиця 3.1 – Основні критерії оцінки системи ризик-менеджменту в банку

Критерій	Характеристика критерію
Результативність	Передбачає кількісну та якісну оцінку ступеня досягнення поставлених цілей. Щодо системи управління ризиками, то це може бути мінімізація або оптимізація загального ризику банку, а також ризику проведення окремих операцій, підвищення загальної капіталізації банку і т.п
Загальна економічність	Передбачає оцінку співвідношення витрат на побудову системи ризик-менеджменту і підтримку її в актуально-робочому стані з установленими кошторисними показниками, а також із загальним ефектом від використання цієї системи
Раціональність і доцільність	Оцінюється якість основних внутрішніх процесів, пов'язаних з управлінням ризиками
Надійність та функціональна адаптивність	Передбачає оцінку правильності формування ризик-профілю банку та його окремих підрозділів, вибору відповідних управляючих впливів, стійкість до факторів зовнішньої невизначеності і стрес-тестуванню
Відповідність нормам та стандартам	Передбачає порівняльний аналіз основних компонентів діючої системи управління ризиками з вимогами органів банківського нагляду, а також у разі необхідності базовими вимогами міжнародної практики у сфері ризик-менеджменту і внутрішнього контролю
Рівень організаційно-інформаційного забезпечення	Оцінюється можливість досягнення поставлених цілей за допомогою існуючого організаційного забезпечення та керуючись розробленими документами

В якості таких показників можуть виступати – загальна кількість ризик-подій, що настали, обсяг сформованих резервів на можливі втрати в порівнянні з запланованими, обсяг отриманих доходів у результаті проведення запланованих ризикових операцій, відсутність непрогнозованих втрат,

досягнення непрямого економічного ефекту (зниження витрат на проведення операцій, скорочення робочого часу на поточний моніторинг) і т.п.

Критерій загальної економічності може бути виражений як розрахунковими так і експертними оцінками. Найбільшу складність при вимірюванні прямого економічного ефекту викликає вибір підходу, до визначення отриманих вигод (доходів), оскільки останні не завжди можуть мати явну кількісну оцінку. Для отримання такої оцінки може бути використана наступна інформація:

- щодо виявлених та попереджених загроз з розрахунком можливих втрат;
- щодо успішно завершених операцій з підвищеним ризиком, що контролюється банком з розрахунком підвищеної ринкової маржі;
- щодо величини резервів на можливі втрати, встановлених в результаті застосування тих чи інших дій щодо зниження ризику і т.п.

Найбільш простим є підхід, що полягає у визначенні ефективності шляхом ділення ефекту, отриманого від управління ризиками на витрати, що понесені за даним напрямом діяльності.

Критерій раціональності та доцільності носить загальний характер. За даним критерієм можливе проведення лише якісної оцінки. До індикаторів за цим критерієм варто віднести наступні:

- ступінь відповідності процедур і норм внутрішнього контролю реальному ризик-профілю банку;
- регулярність і адекватність використовуваних механізмів оцінки ризиків;
- наявність необхідних регламентів прийняття рішень у системі ризик-менеджменту, їх відповідність організаційній структурі, наявність регулярного контролю їх виконання і т.п.

Стійкість як правило розглядається в якості стратегічного поняття, що означає безперервну, чітку, безперебійну роботу системи ризик-менеджменту та відсутність серйозних збоїв в ній. Проте, в кризових умовах, розрахувати

стійкість складно, що стало причиною доповнення даного критерію функціональною адаптивністю, яка оцінює діяльність ризик-менеджменту в період різких ситуативних змін.

Відповідність стандартам і нормам передбачає проведення загального аналізу на відповідність з точки зору формального дотримання умов діяльності і норм, встановлених чинними нормативними актами та наглядовими органами. Показниками ефективності тут є повнота формування внутрішньої нормативної бази, дотримання встановлених органами нагляду обмежень та лімітів.

Однак, вимоги нормативних актів і документів органів нагляду не містять стрункої методології управління ризиками, тому доцільно при побудові системи ризик-менеджменту керуватися однією з загальноприйнятих методологій (Basel II, COBIT, SAC, COSO, SAS 55/78).

В якості показників відповідності можна розглядати такі як:

- наявність необхідних інструкцій, положень, регламентів;
- дотримання встановлених законодавчо лімітів та вимог до здійснення тих чи інших операцій;
- наявність загальної стратегії і політики в області управління ризиками, що містить заяву керівництва про дотримання того чи іншого методологічного стандарту;
- відсутність зауважень наглядового органу в частині дотримання загальних або індивідуальних вимог в області управління ризиками та організації внутрішнього контролю тощо.

Якість організаційно-інформаційного забезпечення визначається на основі наступних критеріїв:

- наявність (відсутність) внутрішньобанківської бази документів, що є підґрунтям ефективного функціонування системи управління ризиками в банку;
- рівень поінформованості всіх підрозділів банку відповідного ризик-профілю;

- рівень розуміння кожним працівником сутності ризиків, що супроводжують його діяльність;
- рівень організації системи ризик-менеджменту на кожному етапі управління;
- система заходів для забезпечення безперебійної діяльності банку.

Наведена методика оцінки ефективності системи управління ризиками може використовуватись як окремо, оцінюючи кожен критерій незалежно від інших, так і в комплексі. Комплексна оцінка проводиться на основі якісного аналізу всіх категорій системи. Відповідальними за перевірки можуть виступати як працівники служби внутрішнього аудиту, так і, при необхідності, незалежні аудитори.

В рамках даної роботи необхідно проаналізувати якість ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра». Виходячи з неможливості провести комплексну оцінку всіх критеріїв системи в зв'язку з відсутністю необхідної інформації у відкритому доступі, вважаємо за доцільне провести оцінку останньої складової – якість організаційного та інформаційного забезпечення.

Запропоновано використовувати бально-ваговий метод та метод експертних оцінок для проведення оцінки якості системи управління ризиками в банку. Варто зауважити, що за аналізу підлягає організаційно-інформаційне забезпечення системи управління кредитним ризиком, процентним та валютним ризиками, а також операційним ризиком та ризиком ліквідності.

Для проведення оцінки, вважаємо за необхідне провести ранжування категорій вище названих ризиків за рівнем значимості для визначення інтегральної оцінки якості організаційно-інформаційного забезпечення системи управління ризиками ПАТ «КБ «Надра». Для реалізації даної мети застосовувався метод експертних оцінок.

До складу експертної груп входило 5 осіб, за участю керуючого відділенням ПАТ «КБ «Надра», що було базою практики, завідувача сектору аналізу в Полтавській філії ПАТ «КБ «Надра», двох регіональних ризик-

аналітиків даного підрозділу в цій же філії та начальника роздрібного бізнесу відділення.

Їм було запропоновано оцінити важливість п'яти видів ризику, які визначаються банком, проранжувати їх.

В результаті, середнє значення отриманих даних дозволило вивити значимість різних ризиків у загальній системі оцінки якості системи ризик-менеджменту (табл. 3.2)

Таблиця 3.2 – Рівень важливості різних ризиків при визначенні якості системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра»

Категорія ризику	Вага, %
1. Кредитний	35
2. Ліквідності	30
3. Операційний	20
4. Процентний	10
5. Валютний	5
Усього	100

Як видно з наведених результатів, найбільшу вагу займає кредитний ризик банку. Це можна пояснити нещодавніми проблемами в роботі банку, про які йшла мова в попередньому розділі.

Також нами було запропоновано експертам оцінити важливість визначених індикаторів для системи ризик-менеджменту. В результаті отримали, що за рівнем значимості більше значення мають критерії, що відображають рівень розробки та дотримання внутрішньобанківської інформаційної бази з ризик-менеджменту (0,3). Не викликає сумнівів факт тісного взаємозв'язку ефективності діяльності підрозділу з ризик-менеджменту з рівнем організації системи ризик-менеджменту в цілому в банку, що дозволяє

визначити вагу третьої групи критеріїв, що описують стан організації системи ризик-менеджменту на різних етапах також на рівні 0,3.

Якість взаємодії персоналу і підрозділів була оцінена на рівні 0,25, що дещо більше ніж важливість останнього показника, рівня забезпечення безперервності діяльності (0,15).

Варто зазначити, що оцінка якісних критеріїв проводилась за допомогою балів в межах від -1 до 1 (додаток Г).

Так, значення критерію на найнижчому рівні вказує на низьку якість організаційно-інформаційного забезпечення системи ризик-менеджменту в цілому, що супроводжується необхідністю приділення підвищеної уваги менеджменту банку.

Значення показника на рівні (+1) вказує на високий рівень якості системи управління ризиками, значення 0 вказує на недостатній рівень виконання відповідного критерію.

Кількість балів за кожною групою залежить від кількості запитань, що були задані експертам. У процесі дослідження виявлено, що максимальна кількість балів з урахуванням ранжування груп критеріїв за кожною з категорій ризиків складає 10,2 балів ($12 \times 0,3 + 9 \times 0,25 + 13 \times 0,3 + 3 \times 0,15$), мінімальна – 0 балів.

Для оцінки результатів пропонуємо використовувати трирівневу шкалу оцінки, при цьому інтервали складають одну третю загальної суми балів Рівні, та їх характеристика наведена в додатку Г.

В результаті ми отримали наступні результати (табл. 3.3).

Бали в таблиці присвоєні в результаті отриманих відповідей експертів. За кожним напрямом можна отримати максимальний бал, що відповідає кількості питань в даному розділі (додаток Г).

Аналіз показав, що високому рівню системи ризик менеджменту в банку відповідає управління ризиком ліквідності, валютним та процентним ризиком.

На середньому рівні проходить управління кредитним ризиком, а на низькому – операційним.

Таблиця 3.3 – Інтегральна оцінка якості організаційно-інформаційного забезпечення системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра»

Група критеріїв	Вага	Категорія ризику				
		ліквідності	кредитний	процентний	операційний	валютний
Рівень документаційної бази	0,30	12	7	12	5	12
Рівень взаємодії підрозділів і персоналу	0,25	8	4	7	-3	8
Рівень організації системи управління ризиками	0,30	11	6	9	0	8
Рівень забезпечення безперебійної діяльності	0,15	3	1	1	-1	0
Усього	1,00	9,35	5,05	8,2	0,6	8

Врахувавши визначену нами вагу кожного ризику в загальній системі, можна визначити інтегровану оцінку за даним критерієм системи ризик-менеджменту.

Перемноживши показники, отримуємо значення показника якості на рівні 5,91 балів, що відповідає середньому рівню.

Варто зазначити, що оцінка рівня якості ризик-менеджменту банку за запропонованою методикою є динамічною. Тобто, на першому етапі аналізу працівники служби внутрішнього аудиту разом з керівництвом банку, лише за існуючим переліком розроблених критеріїв можуть зробити висновки про їх важливість. А це, в свою чергу, дозволить розпочати роботу щодо подальшого удосконалення системи управління ризиками.

Таким чином, нами була розроблена система аналізу якості ризик-менеджменту в банку, що ґрунтується на оцінці 6 критеріїв: результативність, загальна економічність, раціональність і доцільність, надійність та функціональна адаптивність, відповідність нормам та стандартам, якість організаційного та інформаційного забезпечення. Для кожного критерію нами визначені основні індикатори аналізу. Оцінка може проводитись як окремо за кожним критерієм, так і в загальному по системі. Апробація даної методики була проведена нами на основі відділення ПАТ «КБ «Надра» використовуючи критерій якості організаційного та інформаційного забезпечення. В результаті визначено, що якість ризик-менеджменту в банку складає 5,91 балів, що відповідає середньому рівню та потребує подальшого удосконалення. Значного вдосконалення потребує система управління операційними ризиками, що практично відсутня на практиці. Як показав аналіз, недосконалою є і система управління кредитними ризиками. Дані елементи потребують особливої уваги та подальшого вдосконалення.

3.2 Удосконалення системи управління кредитним ризиком ПАТ «КБ «Надра» на основі оцінки кредитоспроможності позичальника.

Провівши аналіз кредитної діяльності ПАТ «КБ «Надра», нами виявлено перевищування темпів зростання прострочених кредитів, наданих фізичним особам, над темпами зростання аналогічної частки кредитного портфеля.

Дана ситуація викликає необхідність удосконалення методів оцінки кредитоспроможності фізичних осіб. Враховуючи, що кредитний портфель банку в розрізі фізичних осіб включає в себе кредити надані як фізичним особам так і фізичним особам-підприємцям (ФОП), та оцінюючи

перспективність та підвищений ризик саме за операціями, вважаємо за необхідне удосконалити існуючу методику оцінки кредитоспроможності позичальника ФОП.

В цьому пункті приділимо увагу саме оцінці фінансового стану ФОП. ПАТ «КБ «Надра» проводить аналіз кредитоспроможності позичальника ФОП за наступною схемою (рис. 3.1).

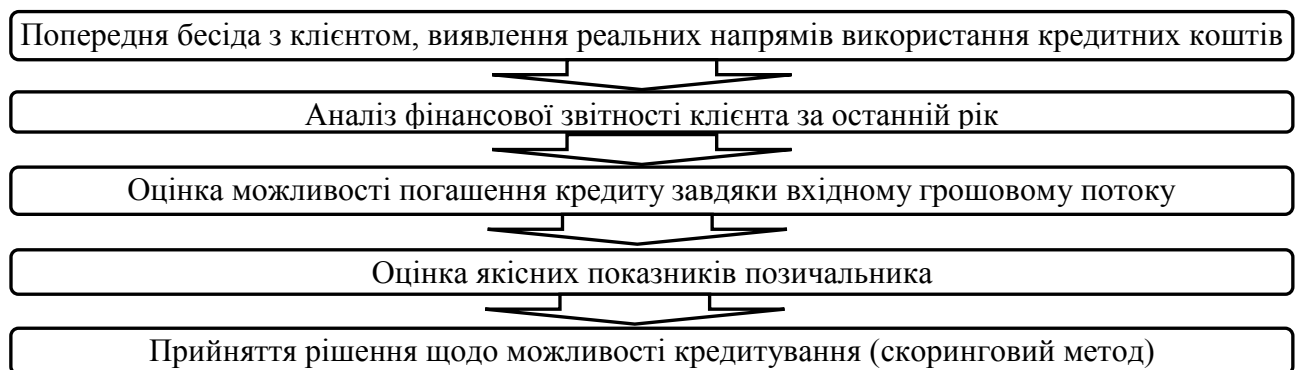

Рисунок 3.1 – Існуюча схема прийняття рішення щодо надання кредиту позичальнику ФОП в ПАТ «КБ «Надра»

Розглядаючи наведену схему, варто зазначити, що вона відповідає чинному законодавству, проте не враховує ряд важливих факторів. Дана методика є спрощеною, не дозволяє врахувати особливості бізнесу позичальника. При заповненні анкети в ПАТ «КБ «Надра» позичальник зазначає наступні параметри:

- 1) бажаний термін та суму кредиту;
- 2) паспортні дані;
- 3) дані про державну реєстрацію підприємця;
- 4) дані про доходи згідно офіційної звітності;
- 5) відомості про діючі кредити.

Даний перелік не є вичерпним та потребує корегування на етапі видачі кредиту.

На нашу думку, оцінка фінансового стану позичальника ФОП повинна виконуватися в п'ять етапів (рис 3.2).

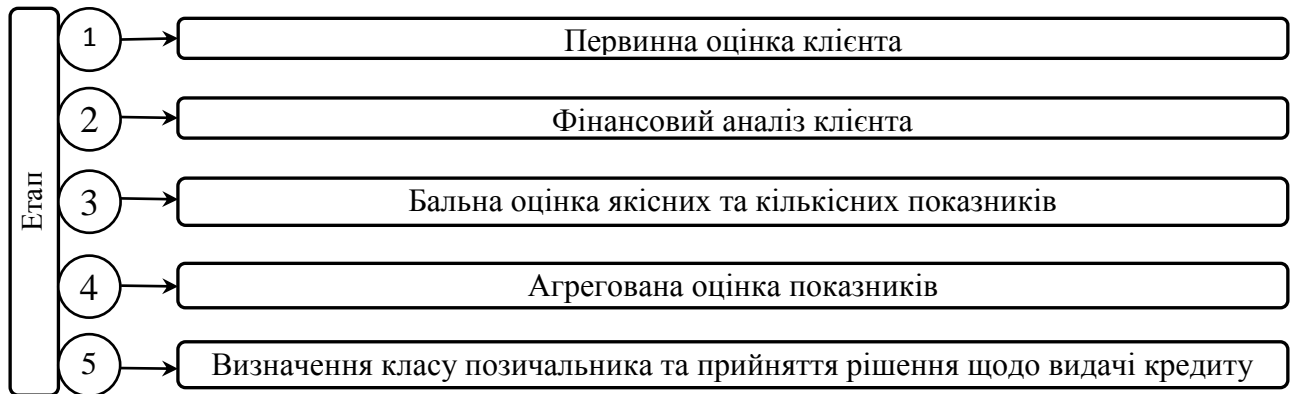

Рисунок 3.2 – Запропонований підхід до розробки етапів оцінки кредитоспроможності позичальника ФОП

На першому етапі необхідно здійснити зовнішню оцінку позичальника та провести первинну бесіду з клієнтом в рамках якої визначити наступні аспекти надання кредиту, які служать додатковими мотивами прийняття рішення:

- ціль кредитування (споживчі або бізнес-потреби);
- дохід позичальника, що не увійшов до офіційної звітності, проте одержаний за даним напрямом діяльності;
- наявність додаткового непідтвердженого доходу;
- існуючі та закриті кредитні угоди (в разі невідповідності слів позичальника та інформації отриманої з Бюро кредитних історій вважаємо за необхідне зменшити кредитний рейтинг позичальника в зв'язку з прихованням інформації);
- ключові контрагенти (за наявності).

Аналіз додаткових факторів дозволить врахувати потенційні можливості клієнта, які не можуть бути враховані при аналізі лише офіційних документів. Після розрахунку фінансового стану позичальника на основі ключових

компонент, сутність яких буде викладено нами нижче, необхідно скорегувати його на додаткові дані анкети. Межі корегування будуть вказані нами нижче.

Таким чином, на наступному етапі необхідно провести обчислення значень показників, які характеризують фінансовий стан позичальника. Ці показники розподіляються на кількісні (умовно об'єктивні) та якісні (умовно суб'єктивні).

Третій етап – індивідуальна бальна оцінка обчислених показників. Загальний діапазон індивідуальних балів варто встановити на рівні від «-3» до «3». Даний діапазон був обраний відповідно до існуючої в банку методики оцінки кредитоспроможності позичальника юридичної особи для швидшої адаптації методики у внутрішню систему бізнес-процесів банку

Четвертий етап характеризується обчисленням агрегованих показників та їх подальшим додаванням один до одного.

На останньому етапі необхідно провести визначення класу позичальника. Залежно від величини суми агрегованих показників здійснюється класифікація фінансового стану позичальника.

Перш за все, вважаємо за необхідне визначити джерела інформації для проведення оцінки фінансового стану позичальника.

Основними джерелами інформації є:

- Анкета позичальника (виключно для врахування особистих витрат та на родину);
- інформація про грошові надходження на поточні розрахункові рахунки;
- документи (кредитні договори, банківські довідки, договори поруки, та інше), що засвідчують зобов'язання позичальника перед різними кредитними установами, в т.ч. за зобов'язаннями третіх осіб;
- документи, що підтверджують право власності позичальника на активи;
- звіт суб'єкта малого підприємництва – фізичної особи – платника єдиного податку;
- декларація про доходи одержані за період;

- довідка про доходи за останній звітний період;
- інші документи, що завірені третіми особами, про додаткові доходи позичальника.

Проаналізуємо детально кожен з наведених етапів та охарактеризуємо показники, що використовуються.

На першому етапі відбувається розрахунок показників на основі зібраного пакету документів.

Перш за все розраховуємо кількісні показники, які є умовно об'єктивними факторами (які піддаються обчисленню та мають певну базу для перевірки), що впливають на ймовірність дотримання позичальником умов діючих кредитних угод, і відповідають за його економічну кредитоспроможність.

До таких показників варто віднести наступні:

- Достатність грошових надходжень на рахунки (K1);
- Строк акумулювання виручки для покриття внеску (K2);
- Покриття внеску залишком вільних грошових коштів (K3);
- Відношення власного капіталу до сальдо банківських кредитів (K4);
- Покриття суми кредитної заборгованості заставою (K5);
- Структура предмету застави (K6);
- Частка застрахованого майна (K7).

Охарактеризуємо кожен із зазначених показників.

Достатність грошових надходжень на рахунки (K1) – характеризує рівень покриття середньомісячним чистим грошовим потоком щомісячного внеску за діючими та новим кредитом.

Значення показника визначається як відношення середньомісячних чистих надходжень на всі поточні / карткові рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми щомісячного внеску за діючими кредитами перед всіма банківськими установами та новим кредитом.

Даний показник дає змогу визначити на скільки сума середньомісячних чистих надходжень на рахунки позичальника покриє його витрати, пов'язані з виконанням умов кредитного договору. Відповідно, можливість позичальника відповідати за своїми кредитними зобов'язаннями підвищується пропорційно до збільшення показника.

Джерелами інформації для розрахунку даного показника є:

- документ, наданий банківською установою, що обслуговує Позичальника, із зазначенням руху грошових коштів що відбувався за певний період за його поточним / картковим рахунком;
- кредитний договір, графік погашення кредитної заборгованості та сплати процентів із обслуговуючої банківської установи.

Можливі значення показника наведені в додатку Г.

Наступним показником є строк акумулювання виручки для покриття внеску (K2), що характеризує тривалість періоду накопичення грошових коштів від поточної діяльності бізнесу для погашення щомісячного внеску за діючими кредитами перед всіма банківськими установами та новим кредитом.

Значення показника визначається як відношення загального щомісячного внеску за всіма кредитами (враховуючи новий кредит) до середньої щоденної виручки (валового доходу) від поточної діяльності бізнесу.

Даний показник дає змогу визначити скільки днів необхідно позичальнику акумулювати грошові кошти від операційного потоку, для накопичення суми достатньої для погашення щомісячного внеску за всіма діючими кредитами (з урахуванням нового кредиту).

Враховуючи вид діяльності позичальника, показник може приймати наступних значень (табл. Г.7).

Розбивка за видами діяльності необхідна в зв'язку зі значними відмінностями в режимах отримання виручки торговельних та інших підприємств.

Покриття внеску залишком вільних грошових коштів (К3) характеризує рівень покриття залишком вільних грошових коштів щомісячного внеску за діючими та новим кредитом.

Значення показника визначається як відношення залишку вільних грошових коштів позичальника (різниця між сумарним прибутком від підприємницької і не бізнесової діяльності, та сумарними особистими витратами) до суми щомісячного внеску за діючими та новим кредитом.

Останній коефіцієнт визначається на основі даних анкети.

Даний показник дає змогу визначити на скільки сума вільних грошових коштів позичальника покриє його витрати, пов'язані з виконанням умов діючих та нового кредитних договорів. Відповідно, можливість позичальника відповідати за зобов'язаннями повернути в строк суму кредиту та нараховану плату за користування ним, підвищується пропорційно до збільшення показника.

У разі, якщо показник більше або дорівнює 1,10, клієнт отримує оцінку «3», якщо показник більше або дорівнює 0,90 але менше 1,10, то оцінку «-1». У разі, якщо показник менше 0,90, то клієнт отримує «-3».

Відношення власного капіталу до сальдо банківських кредитів (К4): характеризує рівень покриття заборгованості за банківськими кредитами власним капіталом позичальника та показує у скільки разів сума власного капіталу перевищує розмір зобов'язань за всіма кредитами.

Значення показника визначається як відношення власного капіталу до сальдо всіх кредитних зобов'язань (банківських кредитів).

Даний показник дає змогу визначити на скільки вартість власних активів позичальника більша за суму його зобов'язань та врахувати ступінь капіталізації доходів.

Значення показника може набувати значень, наведених в таблиці Г.8.

Покриття суми кредитної заборгованості заставою (К5) характеризує рівень покриття заборгованості за усіма діючими кредитами в банку вартістю предмету застави за тими самими позиками.

Значення показника визначається як відношення суми заставної вартості за всіма заставними активами позичальника в банку (враховуючи заставу за новим кредитом) до суми сальдо всіх отриманих в банку банківських позик (враховуючи суму нового кредиту).

Даний показник дає змогу визначити на скільки дисконтована ринкова вартість усіх заставлених позичальником активів покриває поточну заборгованість за усіма виданими та новим кредитами (табл. Г.9).

Наступним показником, який ми пропонуємо аналізувати є структура предмету застави (К6), який характеризує ліквідність предмету застави, який виступає гарантією виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком.

Показник визначається як середньозважене значення характеристик предметів застави, які, в свою чергу, залежать від типу кожного окремого предмету застави та його питомої ваги в загальній сумі заставлених активів.

Даний показник дає змогу визначити на скільки ліквідним є предмет застави в розрізі окремих його складових (табл. Г.10). Показник розраховується шляхом множення питомої ваги конкретного виду застави на бал, зазначений в таблиці.

Як видно з таблиці, ми вважаємо найбезпечнішим предметом застави депозит, нерухомість, транспорт та обладнання.

У разі, якщо показник К6 більше або дорівнює 4,00, клієнт отримує оцінку «3», якщо показник більше або дорівнює 2,50, але менше 4,00, то клієнт отримує 2 бали. У разі, якщо показник більше або дорівнює 1,00 але менше 2,50, ФОП отримує 1 бал. В інших випадках банк ставить оцінку «0».

Останнім кількісним показником, що ми пропонуємо розраховувати є частка застрахованого майна (К7), що характеризує відношення частки застрахованого майна, прийнятого в забезпечення виконання зобов'язання позичальника, до суми його кредитних зобов'язань перед банком.

Значення показника визначається як відношення суми страхового відшкодування за заставленим майном до суми кредитної заборгованості (враховуючи новий кредит) в банку.

Даний показник дає змогу визначити, яка частина кредиту буде забезпечена заставою, на яку поширюється хеджований ризик втрати чи пошкодження. У разі, якщо даний показник більше або дорівнює 0,3, клієнт отримує «3» бали, в інших випадках ставимо «0».

Наступним елементом є аналіз якісних показників, факторів суб'єктивного характеру які впливають на особисту кредитоспроможність позичальника, його можливість виконувати свої зобов'язання за одержаними позиками. В таблиці Г.11 наведена зведена характеристика якісних показників, які необхідно оцінювати.

Всім можливим варіантам показників оцінки фінансового стану позичальника відповідає певний бал.

Після проведення оцінки всіх необхідних показників, індивідуальний бал кожного показника помножується на його вагомість (визначається агрегований показник) та результати за всіма агрегованими показниками додаються. Вагомість кожного показника визначається банком самостійно. Для ПАТ «КБ «Надра», експертним шляхом встановлені вагові коефіцієнти, що відображені в таблиці Г.12.

Загальна доля кількісних показників за нашим підходом складає 70 %, якісних – 30 %. При цьому найбільш вагомим показником, на нашу думку, повинно бути показник покриття внеску залишком вільних грошових коштів. Серед якісних показників найважливіше значення має історія обслуговування банківських кредитів клієнтом.

Отриманий остаточний результат визначає клас позичальника згідно з вимогами Національного банку України (табл. 3.4).

Як зазначалося вище, даний рейтинг може піддаватись корегуванню залежно від наявності додаткових умов.

Дані умови були винесені нами окремо в якості додаткових у зв'язку з їх необов'язковістю.

Таблиця 3.4 – Рейтингова шкала суми агрегованих показників для визначення класу позичальника

Значення агрегованих показників	Клас позичальника
Більше або дорівнює 2,45 балам	А
Більше або дорівнює 1,70 балам, але менше 2,45 балів	Б
Більше або дорівнює 0,90 балів, але менше 1,70 балів	В
Більше або дорівнює 0,20 балів, але менше 0,90 бала	Г
Менше 0,20 бала	Д

Їх наявність не є обов'язковою, проте результати їх оцінки можуть вплинути на загальний рейтинг позичальника (табл. 3.5)

Таблиця 3.5 – Корегування рейтингу позичальника

Додаткові параметри	Відповідь для підвищення рейтингу на 0,05 бал	Відповідь для зменшення рейтингу на 0,05 бал
Ціль кредитування	-	-
Дохід позичальника, що не увійшов до офіційної звітності, проте одержаний за даним напрямом діяльності	Дохід перевищує офіційний, але не більше ніж на 10 %	Менший ніж в офіційній звітності
Наявність додаткового непідтвердженого доходу	Наявний обсягом не менше 5 % офіційного	-
Існуючі та закриті кредитні угоди	-	Інформацію приховано
Ключові контрагенти	Усі контрагенти є фінансово стабільними	Існують прострочені платежі

Для проведення апробації наведеної нами методики, нами був обраний клієнт банку – ФОП, який має кредит в ПАТ «КБ «Надра» та має прострочені платежі строком більше 90 днів, та на основі його даних нами була проведена оцінка його кредитоспроможності.

В результаті для даного клієнта ми отримали результат 0,82 бали, що відповідає рейтингу «Г». При цьому банк оцінив його на рівні «Б», що призвело до необґрунтованої видачі кредиту потенційному боржнику.

Таким чином, удосконалення системи управління кредитним ризиком варто провести шляхом удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника. Нами запропонований метод оцінки кредитоспроможності ФОП, який на відміну від існуючого підходу враховує більшу кількість кількісних та якісних показників, що всебічно характеризують діяльність клієнта та не створюють труднощів при розрахунках показників, чому сприяє створення анкети клієнта на етапі заведення кредитної заявки, яка вимагала б заповнення всіх необхідних полів. Практичної перевірки методика зазнала на боржнику банку, якому було присвоєно завищений рейтинг. Розроблена методика одразу надала даному клієнту рейтинг «Г», що відповідає дійсності.

3.3 Удосконалення організаційного та інформаційного забезпечення системи оцінки операційного ризику

Оґрунтуючись на проведеному аналізі системи ризик-менеджменту в ПАТ «КБ «Надра» та рекомендаціях Базеля 2, варто значну увагу приділяти системі управління операційним ризиком банку.

Керівництву ПАТ «КБ «Надра» варто звернути увагу на підвищення уваги до управління операційними ризиками та створення аналітичної бази даних щодо операційних збитків, що дозволить наблизитись до виконання стандартів Базелю 2.

З метою покращення якості системи управління операційними ризиками ПАТ «КБ «Надра» нами розроблені рекомендації, які згруповані у два блоки: організаційне та інформаційне забезпечення.

Враховуючи відсутність проведення банком всіх етапів управління операційними ризиками, пропонуємо у середньостроковій перспективі здійснити наступні кроки.

Перш за все, необхідно створити у структурі Департаменту з ризик-менеджменту на стратегічному рівні банку окремо незалежне Управління операційними ризиками, а на тактичному рівні в структурі Сектору управління ризиками – окремого ризик-аналітика з питань операційних ризиків та надати йому відповідні повноваження (рис. 3.3).

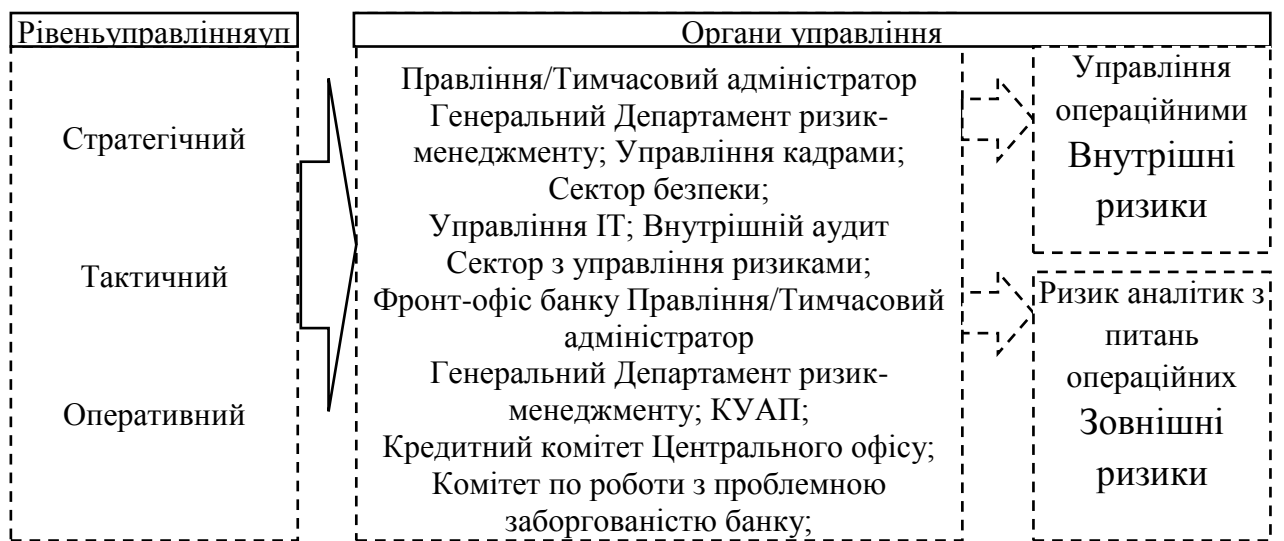

Рисунок 3.3 – Організаційна структура управління операційним ризиком ПАТ «КБ «Надра» за авторським підходом

Значний розмір витрат, понесених на початковій стадії створення організаційного забезпечення запропонованої системи, буде в подальшому виправданий, а здійснення ідентифікації та оцінки операційних ризиків, а також превентивних заходів, дозволить значно зменшити обсяги операційних збитків, понесених ПАТ «КБ «Надра» переважно внаслідок внутрішнього та зовнішнього шахрайства, помилок в роботі працівників банку.

Наступним етапом удосконалення вважаємо введення ризик-звітів на всіх рівнях управління (табл. 3.6).

На нашу думку Управління операційними ризиками необхідно наділити такими повноваженнями:

- здійснення кодифікації процедур управління операційними ризиками;
- розробка та впровадження методології оцінки операційних ризиків;
- розробка та впровадження системи ризик-звітності;
- розробка стратегії та тактики ідентифікації, оцінки, моніторингу та мінімізації, загального профілю операційних ризиків;
- розробка лімітів за індикаторами операційних ризиків.

Таблиця 3.6 – Організаційне забезпечення системи управління операційними ризиками ПАТ «КБ «Надра»

Відправник звіту	Функції	Адресат ризик-звіту
Управління операційними ризиками	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення кодифікації процедур управління та контролю за операційними ризиками. 2. Розробка та впровадження методології оцінки операційних ризиків. 3. Розробка та впровадження системи ризик-звітності. 4. Розробка стратегії ідентифікації, оцінки, моніторингу та мінімізації, загального профілю операційних ризиків. 5. Розробка лімітів за індикаторами операційних ризиків. 6. Аналіз, оцінка та моніторинг втрат і впливів, дотримання лімітів. 7. Антикризове управління та планування. 	Департамент з ризик-менеджменту, Правління
Ризик-аналітики на регіональних рівнях	Здійснення аналізу операційних ризиків, моніторингу дотримання лімітів на регіональних рівнях	Сектор управління ризиками, Управління операційними ризиками
Управління кадрами	Відповідальне за реалізацію кадрового ризику	
Управління інформаційних технологій	Відповідальне за реалізацію ІТ ризику та ризику внутрішніх процесів	
Служба безпеки	Відповідальна за реалізацію зовнішніх ризиків та ризиків карткового бізнесу	
Служба ревізії та контролю	Здійснює контроль за операційними ризиками	Правління
Внутрішній та зовнішній аудит	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перевірка процесів управління та систем оцінки операційних ризиків. 2. Перевірка діяльності бізнес-підрозділів та Управління операційними ризиками. 	

Додатково до організаційного забезпечення важливим елементом удосконалення системи управління ризиками вважаємо впровадження якісного інформаційного забезпечення, яке повинно підвищити ефективність роботи структурних одиниць, які були розглянуті вище. Варто зазначити, що однією з найважливіших передумов ефективного управління операційними ризиками є можливість оцінки статистичних даних щодо об'єкта управління.

Таким чином, спробуємо сформулювати ключові рекомендації у сфері інформаційного забезпечення системи управління операційними ризиками ПАТ «КБ «Надра».

Перш за все, необхідно удосконалити існуючу аналітичну базу даних щодо операційних збитків. В організації інформаційного забезпечення необхідно виокремити спеціальні напрямки діяльності, за якими необхідно відображати види і розміри операційних збитків. Пропонуємо використовувати напрямки, що пропонуються Базелем 2:

- банківське обслуговування фізичних осіб;
- банківське обслуговування юридичних осіб;
- здійснення платежів та розрахунків;
- агентські послуги;
- операції та угоди на ринку цінних паперів;
- надання банківських послуг корпоративним клієнтам, органам державної влади та місцевого самоуправління на ринку капіталу;
- управління активами;
- брокерська діяльність.

Аналіз витрат за даними напрямками можливо провести лише на основі управлінської звітності. Проте, даний момент є необхідним для повноцінного функціонування систему управління операційними ризиками в банку.

Ще одним елементом удосконалення вважаємо необхідність ведення аналітичної бази на щоденній основі із її структуруванням: подія – причина – наслідок (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Удосконалена структура введення даних до аналітичної бази щодо операційних збитків ПАТ «КБ «Надра»

Елемент	Характеристика
Подія	Категорія події, що виникла. Дата даної події (реалізації ризику). Дата виявлення реалізації операційного ризику. Місце виникнення події. Помилка чи порушення.
Причина	Характеристика подій, що вплинули на виникнення операційної події. Джерела інформації.
Наслідок	Загальний обсяг операційного збитку. Обсяг фактичного відшкодування операційного збитку. Дії відповідальних осіб.

Детальний аналіз подій, що призвели до виникнення збитків за допомогою даного методу дозволить в повній мірі забезпечити виявлення причин втрат. Даний метод допоможе виявити сфери, у яких необхідно удосконалити процедури, навчання, підготовку персоналу, тощо. Крім цього, отримані на такій основі дані є підґрунтям для подальшої статистичної оцінки операційного ризику.

З метою формування бази даних щодо операційних збитків пропонуємо ПАТ «КБ «Надра» використовувати наступні джерела інформації:

- копії документів, що підтверджують понесення операційних збитків (претензії, скарги, судові акти, акти органів регулювання та нагляду, тощо);
- ризик-звіти від всіх підрозділів банку;
- інформація Книги скарг та звернення клієнтів;
- звіти внутрішнього та зовнішнього аудиту;

Варто зазначити, що ефективно налагоджена система подання ризик-звітів дасть змогу покращити якість формування бази даних ПАТ «КБ «Надра» щодо операційних збитків, а її щорічне наповнення дозволить сформуванню достатню для здійснення майбутньої оцінки операційних ризиків базу історичних даних і у свою чергу наблизить банк до виконання нових вимог НБУ та стандартів Базелю 2.

Останнім етапом управління в цілому та операційними ризиками, зокрема, є їх моніторинг. Дослідження роботи ПАТ «КБ «Надра» показало повну відсутність даного етапу, що викликало необхідність введення системи індикаторів рівня операційного ризику (табл. 3.8).

При чому кожному індикатору варто присвоїти ліміти, що дозволить забезпечити виявлення вагомих для ПАТ «КБ «Надра» операційних ризиків та своєчасний адекватний вплив на них.

Таблиця 3.8 – Система індикаторів рівня операційних ризиків

Індикатор	Періодичність визначення фактичних значень	Періодичність перегляду лімітів
Індикатори операційної діяльності		
1. Обсяг понаднормового часу	щодокадно	щомісяця
2. Чисельний склад штату	щоквартально	щорічно
3. Обсяг поточних операцій	щоденно	щомісяця
4. Рівень плинності персоналу	щоквартально	щорічно
5. Збої у роботі інформаційно-технологічних систем	щоденно	щоквартально
6. Поточні незавершені операції	щодокадно	щоквартально
7. Частота виникнення проблем із завершенням операції	щотижня	щоквартально
8. Рівень некомпетентності персоналу	щоденно	щорічно
Індикатори якості контролю		
9. Співвідношення обсягів сум судових позовів, за якими здійснені виплати на користь банку та банком	щомісячно	щорічно
10. Кількість виправлених помилок	щоденно	щорічно
11. Кількість непідтверджених угод	щоденно	щорічно
12. Кількість випадків порушення системи безпеки банку	щоденно	щорічно

Формування баз даних варто покласти на ризик аналітиків в регіонах, що дасть змогу оперативно збирати необхідні дані. В подальшому вважаємо за доцільне автоматизувати збір даних та їх первинний аналіз, що пришвидшить швидкість реакції на нові виклики

Індикатори операційної діяльності відображають найбільш важливі аспекти діяльності банку. Вони дозволяють контролювати ефективність виконуваних ПАТ «КБ «Надра» операцій (табл. 3.8). Індикатори якості контролю вказують на кількість помилок, запобігти яким дозволила система внутрішнього контролю.

Отже, нами запропоновано удосконалити систему організаційного забезпечення управління операційним ризиком шляхом введення додаткових органів управління та ефективного розподілу повноважень між ними. Систему інформаційного забезпечення запропоновано вдосконалити шляхом формування бази даних для аналізу виникнення ризикових подій за напрямками, що рекомендовані Базелем 2. Також на етапі моніторингу варто ввести в дію індикатори, що дозволять оперативно реагувати на проблемні аспекти діяльності банку. Запропоновані нами напрямки вдосконалення дозволять розпочати ПАТ «КБ «Надра» ефективну організацію системи управління операційними ризиками, і спростять у майбутньому перехід банку до виконання нових вимог та стандартів Базелю 2.

Висновки до розділу 3

Таким чином, нами була розроблена система аналізу якості ризик-менеджменту в банку, що ґрунтується на оцінці 6 критеріїв: результативність, загальна економічність, раціональність і доцільність, надійність та функціональна адаптивність, відповідність нормам та стандартам, якість

організаційного та інформаційного забезпечення. Для кожного критерію нами визначені основні індикатори аналізу. Оцінка може проводитись як окремо за кожним критерієм, так і в загальному по системі. Апробація даної методики була проведена нами на основі відділення ПАТ «КБ «Надра» використовуючи критерій якості організаційного та інформаційного забезпечення. В результаті визначено, що якість ризик-менеджменту в банку складає 5,91 балів, що відповідає середньому рівню та потребує подальшого удосконалення. Значного вдосконалення потребує система управління операційними ризиками, що практично відсутня на практиці. Як показав аналіз, недосконалою є і система управління кредитними ризиками. Дані елементи потребують особливої уваги та подальшого вдосконалення.

Удосконалення системи управління кредитним ризиком варто провести шляхом удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника. Нами запропонований метод оцінки кредитоспроможності ФОП, який на відміну від існуючого підходу враховує більшу кількість кількісних та якісних показників, що всебічно характеризують діяльність клієнта та не створюють труднощів при розрахунках показників, чому сприяє створення анкети клієнта на етапі заведення кредитної заявки, яка вимагала б заповнення всіх необхідних полів. Практичної перевірки методика зазнала на боржнику банку, якому було присвоєно завищений рейтинг. Розроблена методика одразу надала даному клієнту рейтинг «Г», що відповідає дійсності.

Нами запропоновано удосконалити систему організаційного забезпечення управління операційним ризиком шляхом введення додаткових органів управління та ефективного розподілу повноважень між ними. Систему інформаційного забезпечення запропоновано вдосконалити шляхом формування бази даних для аналізу виникнення ризикових подій за напрямками, що рекомендовані Базелем 2. Також на етапі моніторингу варто ввести в дію індикатори, що дозволять оперативно реагувати на проблемні аспекти діяльності банку. Запропоновані нами напрямки вдосконалення дозволять розпочати ПАТ «КБ «Надра» ефективну організацію системи

управління операційними ризиками, і спростять у майбутньому перехід банку до виконання нових вимог та стандартів Базелю 2.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В ВІДДІЛЕННІ №1614 ПАТ «КБ «НАДРА»

4.1 Система управління охороною праці в банку

У багатьох країнах світу, незалежно від економічного розвитку, створені нормативні документи, які захищають кожного громадянина від небезпечних та шкідливих умов праці та охороняють їх здоров'я.

Під поняттям охорони праці розуміють діючу на основі нормативних актів систему соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів та інструментів, що забезпечують охорону здоров'я та працездатності людини в процесі праці. В свою чергу, в Законі України «Про охорону праці» [62] визначаються ключові методи реалізації конституційного права громадянина України на охорону життя і здоров'я в процесі здійснення трудової діяльності, врегульовані питання участі державних органів у відносинах між власниками організацій та працівниками з питань охорони зовнішнього середовища і встановлений єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Загальний нагляд за дотриманням норм охорони праці покладено на прокуратуру, а спеціальний – на професійні спілки. Контроль за безпекою праці здійснюють також державні й відомчі спеціалізовані інспекції.

Регулювання охорони праці в Україні здійснюється на основі наступних документів: Конституцією України; Законом України «Про охорону праці» від 21.11.2002 року № 229 – IV [62]; Законом України «Про загальнообов'язкове державне страхування від нещасних випадків та професійних захворювань» від 08.07.2010 р. № 2-3 [63]; Кодексом законів про працю; нормативними актами міністерств, відомств та внутрішніми нормативними актами.

Система охорони праці (СОП) вважається однією з головних складових

процесу управління банком. Під управлінням охороною праці слід вважати підготовку, прийняття та реалізацію рішень щодо здійснення організаційних, технічних, лікувально-профілактичних та санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини у процесі праці. СОП як і будь-який елемент менеджменту складається із об'єктів та органів управління, що здійснюють покладені на них функції.

Під об'єктом управління слід розуміти діяльність служб та підрозділів банку, яка націлена на забезпечення безпеки праці на робочих місцях та в банку в цілому.

Органами управління в свою чергу виступають роботодавець в банку в цілому; у відділах – начальники відповідних підрозділів.

Протягом свого розвитку банк є активним учасником благодійних програм та проводить заходи в межах корпоративної соціальної відповідальності.

Значну фінансову допомогу ПАТ «КБ «Надра» надає правоохоронним організаціям, пожежній службі та іншим муніципальним службам, які забезпечують безпеку життя населення.

Враховуючи те, що у Відділенні №1614 Полтавського РУ ПАТ «КБ «Надра» у м. Лубни кількість працівників складає 10 чоловік, що не перевищує 50 осіб, то функції служби з охорони праці покладені на керівника відділення. Служба з охорони праці у відділенні відсутня, як відсутній і наказ щодо призначення відповідального працівника з питань охорони праці. В банку даним питанням займається головний офіс.

В ході проходження практики нами визначено, що відділення типу «В» мають посаду інженера з охорони праці, на якого покладені наступні функції:

- забезпечення можливості навчання персоналу з питань охорони праці;
- призначення відповідальних працівників для вирішення визначених питань охорони праці;
- ознайомлення персоналу банку з нормативно-правовою, довідковою, управлінською, та навчально-методичною інформацією з охорони;

– прийняття ефективних рішень з підтримки безпечних та умов праці [64].

Під час влаштування на роботу всі кандидати проходять інструктаж з охорони праці, та підписують інструкцію щодо ознайомлення із системою охорони праці в банку.

Подібні правила діють і для практиканта, який в першу чергу повинен вивчити положення про особливості діяльності банку, умови колективного договору, інструкції з охорони праці та протипожежного інструктажу.

В підпункті 3.1 «Програми вступного інструктажу з охорони праці», з яким ознайомлюється практикант, визначено, що небезпечними виробничими факторами є ті фактори, дія яких може сприяти появі травм або професійних захворювань працівників банку.

До таких відносяться:

- елементи обладнання, що рухаються або обертаються;
- напруга в електроустановках;
- значна запиленість і загазованість повітря робочої зони;
- відхилення від нормальної температура повітря робочої зони;
- підвищений рівень шуму та вібрації на робочому місці;
- підвищений чи понижений рівень вологості повітря;
- підвищений або понижений рівень рухомості повітря.

В ПАТ «КБ «Надра» розроблені і затверджені документи, що регламентують діяльність банку в сфері охорони здоров'я:

- Положення про систему управління охороною праці в комерційному банку ПАТ «КБ «Надра»;
- Положення про спеціальне навчання (пожежно-технічного мінімуму) з питань пожежної безпеки;
- Інструкція з охорони праці для працюючих за професіями та видами робіт;
- Інструкція про заходи пожежної безпеки;
- Журнали реєстрації вступного та повторних інструктажів з охорони

праці та пожежної безпеки та своєчасність їх заповнення;

- Перелік робіт з підвищеною небезпекою, для проведення яких необхідні спеціальне навчання та щорічна перевірка знань з охорони праці;

- Перелік посадових осіб підприємства, які зобов'язані проходити попередню та періодичну перевірку знань з охорони праці;

- Наказ про порядок забезпечення працівників банківської установи санітарним спеціальним одягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Значне місце в системі забезпечення безпеки праці в ПАТ «КБ «Надра» має розділ «Охорона праці», що міститься у колективному договорі, який укладається між роботодавцем і трудовим колективом банку.

Провівши аналіз наявності нормативно-правової бази з питань охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях у Відділенні №1614 ПАТ «КБ «Надра» у м. Лубни та відповідність законодавчим вимогам визначено в додатку Д.

Фінансування заходів з охорони праці в ПАТ «КБ «Надра» здійснюється за рахунок створеного фонду в розмірі 0,6 % від фонду оплати праці. Повний перелік витрат банку на забезпечення охорони праці наведений в додатку Г.

Таким чином, нами зроблено висновок, що діюча система охорони праці в ПАТ «КБ «Надра» організована належним чином та відповідає діючому законодавству, а також забезпечує безпечні умови праці персоналу банку.

4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в ПАТ «КБ «Надра»

За об'єкт дослідження нами було взято відділу роздрібного бізнесу Відділенні №1614 ПАТ «КБ «Надра» у м. Лубни, що слугувало базою проходження виробничої та переддипломної практики. Приміщення банку

розташоване у цегляній будівлі на 1 поверсі 3-поверхового будинку. Повз будівлю проходить центральна вулиця міста.

Загальна площа приміщення – 69,82 м². (довжина – 10,50 м; ширина – 6,65 м), висота 2,85 м. Вважаємо за необхідне розрахувати площу приміщення, яка припадає на 1 працівника та оцінити отримані значення відповідно до СніП 2.09.04.-, якими встановлено, що на кожного працівника повинно відводитись не менше ніж 4 м² робочої площі в управлінських приміщеннях. Визначаємо площу приміщення, яка припадає на 1 працівника.

$$69,82 / 10 = 6,98 \text{ м}^2$$

Таким чином, дане приміщення повністю відповідає вимогам для роботи 10 працівників відділення. Законодавчо встановлено, що висота приміщення повинна бути не менше 2,50 м. В нашому випадку, висота приміщення складає 2,80 м. У банку знаходиться 10 комп'ютерів Assus VW 196s, однакових за своїми технічними характеристикам, та 2 БФП Canon i-SENSYS MF 4160 (принтер/сканер/копір/факс).

Напруга джерела живлення комп'ютерів у банку складає 220В.

Приміщення оснащено 4 склопластиковими вікнами, 9 письмовими столами, 4 шафами для зберігання документів, 1 шафою для одягу та 1 сейфом.

Робоче місце працівника банку обладнане столом і стільцем, що відповідають вимогами СанПін 2.2.2/2.4.1340-03. Так, висота робочого столу – 76 см, ширина – 85,0 см, довжина – 110,0 см. Він має простір для ніг висотою 62,0 см. та шириною 51,0 см, глибиною на рівні колін 46,0 см, на рівні витягнутої ноги – 69,0 см.

Робочий стілець співробітника – підйомно-поворотний і має можливість регулювання по висоті. Він складається із сидіння, спинки та стаціонарних підлокітників. Хід ступінчатого регулювання елементів сидіння складає для лінійних розмірів 1,9 см, для кутових – 4°.

Ширина та глибина сидіння складає 54,0 см. Висота поверхні сидіння регулюється на 42,0 см, а кут нахилу поверхні – 20° вперед та 7° назад.

Поверхня сидіння – плоска, передній край – заокруглений. Висота спинки

сидіння складає 30,0 см, ширина – 41,0 см, радіус кривизни в горизонтальній площині – 39,0 см. Відстань від спинки до переднього краю сидіння регулюється на 30,0 см. Поверхня сидіння, спинки та підлокітників зроблена з напівм'якого, повітронепроникного матеріалу, який не перешкоджає чищенню від бруду.

Робота персоналу пов'язана зі сприйняттям зображення на моніторі, необхідністю постійного спостереження за зміною зображення, тексту, виконанням точних операцій.

Монітор та клавіатура на столі розташовуються на відстані 70,0-80,0 см. від очей співробітника банку. Розташування монітору забезпечує зручність зорового спостереження у вертикальній площині під кутом 31° від лінії зору працівника. Клавіатура розташована на робочому столі на відстані 20,0 см від краю. Кут нахилу клавіатури регулюється та складає $15-22^\circ$.

Згідно ГОСТ 12.1.005 – 88 «Система стандартів безпеки праці. Загальні санітарно – гігієнічні вимоги до повітря робочої зони», показниками, що характеризують стан мікроклімату вважаються:

- температура повітря;
- відносна вологість повітря;
- швидкість руху повітря;
- інтенсивність теплового випромінювання [65].

Стіни приміщення пофарбовані в світло-синій колір, на стелі змонтовані підвісні конструкції з вмонтованими пристроями протипожежної безпеки, пристроями штучного освітлення і пофарбована у білий колір, підлога вкрита кахельною плиткою світло молочного кольору. Інтер'єр приміщення прикрашають кімнатні квіти.

Роботу, що виконують співробітники відділення банку можна віднести до категорії «Легка Іа» – легка фізична роботи сидячи, що супроводжуються незначним фізичним напруженням. Енерговитрати при цьому можуть складати до 120 ккал/год.

У робочому приміщенні банку встановлено кондиціонер, оснащений

зволожувачем повітря, завдяки чому підтримується рівень температури і вологості на нормальному рівні, як в зимній, так і в літній періоді. В приміщенні банку відсутні фактори, що можуть серйозно вплинути на зміну швидкості руху повітря. Таким чином фактичні значення не перевищують норми, встановлені ГОСТом.

Система опалення розроблена відповідно до існуючих будівельних норм та правил БНіП 2.04.0591, БНіП 2.08.0289. Джерелом теплопостачання є водяні теплові мережі.

Приміщення банку оснащено штучним і природним освітленням, що відповідає встановленим санітарно-гігієнічним нормам згідно БНіП П-4-79. Природне світло забезпечує коефіцієнт освітленості (КПО) на рівні 2,35 %.

Рівень освітленості на робочому столі працівника відділення в зоні розміщення документів знаходиться в межах 350 – 550 лк. В якості джерел світла додатково використовуються люмінесцентні лампи типу ЛБ.

Для забезпечення нормативних значень освітленості приміщень банку проводяться заходи щодо очищення вікон і світильників 2 рази на рік. Для зниження перепадів освітленості застосовуються регульовані ролети.

Приміщення банку має низький рівень загального шуму. Джерелом шумових перешкод є: персональні комп'ютери, БФП.

Шум з вулиці приглушується якісними склопластиковими віконними рамами.

Електромагнітні поля, які характеризуються напругою електричних і магнітних полів, найбільш шкідливих для організму людини. У досліджуваному приміщенні джерелом випромінювання можна вважати блоки живлення комп'ютерів.

Забезпечення припустимих рівнів електромагнітного випромінювання досягається застосуванням сертифікованого устаткування, і розміщенням устаткування відповідно до вимог безпеки згідно з нормативними величинами СН 3223–85, ДсанПіН 3.3.2.007–98.

Нами виявлено, що рівень іонізації повітря у відділенні при роботі

офісного устаткування складає 2500 іонів в 1 см^3 повітря.

Рівні інфрачервоного, електромагнітного, ультрафіолетового випромінювання, напруженість електростатичного поля, магнітних полів, вмісту озону в повітрі робочої зони – не перевищують припустимих нормованих значень.

В приміщенні банку встановлена система централізованої витяжної вентиляції, яка забезпечує прийнятний рівень вентиляції відділення.

При дослідженні рівня вентиляції в адміністративно-управлінських приміщеннях варто розуміти, що у відповідності зі СНиП 2.09.04-87 [66], якщо об'єм робочого приміщення, що припадає на кожного працюючого, менше 20 м³, необхідний повітрообмін повинен складати не менше $L' = 30 \text{ м}^3/\text{год}$ на одну особу, що в нашому випадку повністю виконується

Санітарно-побутові приміщення відділення банку відповідають нормам БНіП 2.09.04–87 та БіП 2.0.02–89. Загальна площа санітарно-побутових приміщень першого поверху складає 4,5 кв.м. Віддаленість санітарних приміщень від робочих місць складає 4 м.

Значення параметрів, що характеризують санітарно-гігієнічні умови праці у відділенні банку, відображені в таблиці 4.1.

Як видно з таблиці, всі розглянуті параметри відповідають їх нормативним значенням.

Розглянемо, які заходи вжиті в банку для дотримання вимог охорони праці щодо безпеки ураження електричним струмом:

- електрична проводка вмонтована в стіни та стелю;
- електричні розетки обладнані заземленням;
- персональні комп'ютери обладнані заземленням;
- електричні лампи мають захисні чохла;
- біля електричних розеток розміщені написи «220 В».

За період 2009-2012 у відділенні не було зафіксовано випадків професійного травматизму.

Таблиця 4.1 – Параметри санітарно-гігієнічних умов праці у приміщенні бази практики станом на 01.09.2013

Параметри	Фактичне значення	Норматив за державним стандартом	Відповідність фактичних значень нормативним
Температура повітря, С	22-25	18-27	+
Відносна вологість, %	41-50	40-60	+
Швидкість руху повітря, м/с	0,1-0,15	0,1-0,2	+
Запиленість, мг/м ³	0,25-0,4	0,1-0,2	+
Освітленість, лк	300-400	300-400	+
Рівень шуму, дБл	55-60	50-75	+
Рівень іонізації повітря	2000	1500-3000	+

Таким чином, робоче місце і взаємне розташування всіх його елементів відповідає антропометричним, фізичним і психологічним вимогам. Рівень освітлення, параметри мікроклімату, випромінювання є оптимальними і нешкідливими для робітників, випадків травм в банку не було.

4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «КБ «Надра»

В цілому, банк забезпечує працівникам безпечні та комфортні умови праці. Для попередження травматизму на робочих місцях кожен співробітник проходить інструктаж з охорони праці та пожежної безпеки.

Приміщення відділення банку по пожежній небезпеці у відповідності зі Снпс2.01.02-85[67], відноситься до категорії «В» – пожежонебезпечні приміщення, оскільки пожежа можлива у випадку несправності електричних приладів.

Приміщення обладнано наступними пожежонебезпечними матеріалами й

речовинами:

- пластмаса (комп'ютери),
- деревина (столи, стільці),
- папір.

У коридорах будівлі знаходиться «Плани евакуації людей при пожежі», де вказані шляхи евакуації людей і місце розташування щитів з інвентарем для боротьби із пожежею. Комплект щита складається із вогнегасників, ящиків з піском, гаку, лопати, лому і сокири. На рисунку 4.1 наведений план евакуації працівників з приміщення відділення банку у випадку виникнення пожежі.

Можливі причини пожежі:

- коротке замикання в електричній мережі, що може спричинити загоряння наявних легкозаймистих речовин;
- займання паперу, дерева через необережне поводження з вогнем;
- поширення вогню з сусідніх приміщень.

Системою пожежної безпеки передбачено[68]:

- аварійне відключення орг. техніки;
- обладнання приміщення відділення пристроями пожежної автоматики, призначеними для виявлення, оповіщення та ліквідації пожеж. До них можна віднести:

- систему автоматичної пожежної сигналізації (теплові і димові сигналізатори),
- автоматичні установки пожежогасіння (АУП);
- використання вогнегасників для гасіння невеликих пожеж типу ВВ-5 і внутрішнього протипожежного водопроводу високого тиску (встановлено 3 вогнегасники).

На території й у приміщеннях банку забороняється паління. Воно дозволене лише у спеціально відведених місцях.

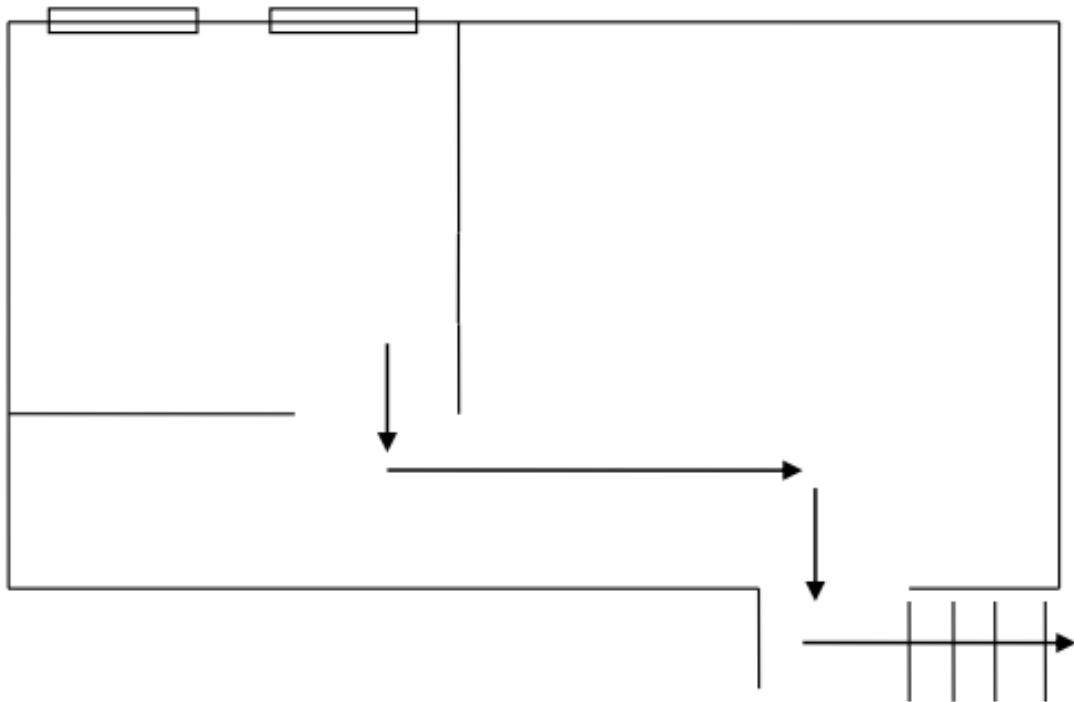

Рисунок 4.1 – Шляхи евакуації робітників з приміщення Відділення №1614 ПАТ «КБ «Надра» у м. Лубни у випадку виникнення пожежі

Таким чином, охорона праці і безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «КБ «Надра» здійснюється відповідно до чинного законодавства України. Потрібно відзначити, що проблем у питаннях охорони праці та навколишнього середовища в банку не виявлено.

Висновки до розділу 4

Таким чином, нами зроблено висновок, що діюча система охорони праці в ПАТ «КБ «Надра» організована належним чином та відповідає діючому законодавству, а також забезпечує безпечні умови праці персоналу банку.

Робоче місце і взаємне розташування всіх його елементів відповідає антропометричним, фізичним і психологічним вимогам. Рівень освітлення,

параметри мікроклімату, випромінювання є оптимальними і нешкідливими для робітників, випадків травм в банку не було.

Охорона праці і безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «КБ «Надра» здійснюється відповідно до чинного законодавства України. Потрібно відзначити, що проблем у питаннях охорони праці та навколишнього середовища в банку не виявлено.

ВИСНОВКИ

Ризик-менеджмент комерційного банку можна визначити як один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління установою банку загалом, або окремими її підрозділами з урахуванням ризик-чинників, в коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками і елементи якої взаємодіють за затвердженими правилами та в узгодженій послідовності (схемі), опираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

Провівши аналіз діяльності ПАТ «КБ «Надра» варто зазначити, що банк веде свою діяльність на українському банківському ринку як універсальний банк, що надає повний спектр послуг як для фізичних так і для юридичних осіб. Після кризових 2008-2009 років банк поступово виходить на стабільну діяльність, що стало наслідком введення тимчасової адміністрації, збільшення статутного капіталу, отриманням кредиту від НБУ. Враховуючи дані події, ПАТ «КБ «Надра» поступово нарощує обсяг активів, демонструє позитивні фінансові результати діяльності та нарощує ефективність власної діяльності. Негативним моментом діяльності банку вважаємо тенденцію до зменшення обсягів зобов'язань за період аналізу та недотримання нормативу довгої валютної позиції, план нівелювання яких уже розроблено банком.

Банк визначає для себе наступні види ризиків: кредитний, ліквідності, процентний, валютний та операційний, управління якими здійснюється на всіх рівнях. В банку створена організаційна система управління визначеним переліком ризиків, що діє під керівництвом Правління банку, яке прийняло керівництво банком після виходу тимчасової адміністрації.

Отже, нами запропоновано удосконалити систему організаційного забезпечення управління операційним ризиком шляхом введення додаткових органів управління та ефективного розподілу повноважень між ними. Систему

інформаційного забезпечення запропоновано вдосконалити шляхом формування бази даних для аналізу виникнення ризикових подій за напрямками, що рекомендовані Базелем 2. Також на етапі моніторингу варто ввести в дію індикатори, що дозволять оперативно реагувати на проблемні аспекти діяльності банку. Запропоновані нами напрямки вдосконалення дозволять розпочати ПАТ «КБ «Надра» ефективну організацію системи управління операційними ризиками, і спростять у майбутньому перехід банку до виконання нових вимог

Таким чином, нами зроблено висновок, що діюча система охорони праці в ПАТ «КБ «Надра» організована належним чином та відповідає діючому законодавству, а також забезпечує безпечні умови праці персоналу банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івченко І.Ю.- Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій [Електронний ресурс] / І.Ю.Івченко. – Режим доступу : http://ebooktime.net/book_249.html
2. Webster, N. An American dictionary of the English language[Electronic resource] / N. Webster // Rulon-Miller Books. – Mode of access : http://www.rulon.com/Catpages/online/recent_acq_sept_2009.html. – Name from page.
3. Ожегов, С. И. Толковый словарь [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов. – Режим доступа : <http://slovarozhegova.ru/ozhegov.php>. – Заглавие с экрана.
4. Дугіна, С. І.Маркетингова цінова політика : навч. Посібник [Текст] / С. І. Дугіна. – К.: КНЕУ, 2005. – 393 с. – ISBN 966–574–681–2
5. Knight, F.H. Risk, Uncertainty and Profitlanguage[Electronic resource] / F.H. Knight // New York, 1965. – Mode of access : <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>. –Name from page.
6. Івченко І.Ю.- Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій [Електронний ресурс] / І.Ю.Івченко. – Режим доступу : http://ebooktime.net/book_249.html
7. Брутян К.С. Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банку [Електронний ресурс] / К.С.Брутян. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2011_3/239.pdf
8. Андросова О. Ф. Банківські операції : навч. посіб. [Текст] / О.Ф. Андросова, А. В. Череп. – К. : Кондор, 2008. – 410 с.
9. Бондаренко Л.А. Основні інструменти управління кредитними ризиками комерційного банку при борговому фінансуванні інвестицій [Текст] / Л. А. Бондаренко // Економіка : проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 170. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – С. 117– 124.

10. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України №361 від 02.08.2044. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0361500-04>. – Назва з екрану.
11. Асамбаев Н. Оценка, анализ, измерение и управление рисками [Текст] / Н. Асамбаев // Управление риском. – 2002. – № 1. – С. 9–18.
12. Грачева М. В. Анализ проектных рисков : учеб. пособ. для вузов [Текст] / М. В. Грачева – М. : ЗАО “Финстатинформ”, 1999. – 216 с.
13. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения [Текст] : учеб. пособ. / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 1999. – 112 с. – ISBN 5-8018-0060-3.
14. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе [Текст] / Е. Е. Егорова // Управление риском. – № 2. – 2002. – С. 9–12.
15. Ілляшенко С.М. Економічний ризик [Текст] : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с. – ISBN 966-8365-75-5.
16. Кох Тимоти У. Управление банком [Текст] : пер. с англ., Ч. II / Тимоти У. Кох. – Уфа : Спектр, 1993. – 164 с. – ISBN 5-9811-9309-3.
17. Артеменко В. Б. Комплексная оценка инновационного риска [Текст] / В. Б. Артеменко, Ю. В. Журавлев // Управление риском. – 2003. – № 1. – С. 5–9.
18. Боди Э. Финансы [Текст] / Э. Боди, К. Р. Мертон – М. : Издательский дом “Вильямс”, 2003. – 592 с.
19. Бузько С. Совершенствование управления экономическим риском на предприятии [Текст] / С. Бузько // Бизнес Информ. – 1998. – № 6. – С. 83–85.
20. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику [Текст] / В. В. Вітлінський. – К. : Деміур, 1996. – 212 с. – ISBN 966-574-019-9
21. Сердюкова И. Д. Управление финансовыми рисками [Текст] / И. Д. Сердюкова // Финансы. – 1995. – № 12. – С. 6–9.

22. Риск-анализ инвестиционного проекта [Текст] : учеб. для вузов / под. ред. М. В. Грачевой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 351 с.
23. Порох А. Банковские технологии в области управления рисками [Электронный ресурс] / А. Порох // Управление финансовыми рисками теория и практика. – Режим доступа : http://www.finrisk.ru/article/bank_tech/index.html. – 12.04.2011. – Загол. с экрана.
24. Бланк И.А. Финансовый менеджмент [Текст] : учеб. курс / И. А. Бланк. – К. : Ника–Центр, 2001. – 528 с. – ISBN 966-521-026-2.
25. Балашова Н. Е. Построение системы риск-менеджмента в финансовой компании [Текст] / Н. Е. Балашова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 4. – С. 104–111.
26. Адамчук Н. Управление риском на предприятии и страхование [Текст] / Н. Адамчук // Управление риском. – 2001. – № 1. – С. 32–39.
27. Жоваников В. Н. Риск-менеджмент в коммерческом банке в условиях переходной экономики [Текст] / В. Н. Жоваников // Деньги и кредит. – 2002. – № 5. – С. 60–65.
28. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе [Текст] / Е. Е. Егорова // Управление риском. – № 2. – 2002. – С. 9–12.
29. Роуз Питер С. Банковский менеджмент [Текст] : пер. с англ. / ПитерС. Роуз. – М. : ДелоЛТД, 1995. – 768 с.
30. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг [Текст] / Дж. Синки. – Изд. 2-е., перераб. Идоп. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1024 с. – ISBN 5-9614-0344-0.
31. А.О.Єпіфанов Управління ризиками базових банківських операцій: монографія [Електронний ресурс] : Єпіфанов А.О., Васильєва Т.А. – Режим доступу : http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BS/1146_monograf.pdf. – Назва з екрану
32. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: Теорія та практика [Текст] : навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К. : Політехніка, 2004. – 200 с. – ISBN 966-622-154-3

33. Дяченко С. Методи стратегічного ризик менеджменту [Електронний ресурс] //Історії інвесторів. – Режим доступу :<http://www.investblog.net.ua/ekonomika-2/finansy-ekonomika/metody-stratehichnoho-ryzyk-menedzhmentu>

34. Кудіна В. Г. Класифікація ризиків у банківській сфері: теорія та практика / В. Г. Кудіна // Вісник Східноукраїнського університету ім. В. Даля. – 2011. – № 15 (169). – Ч. 2. – С. 34–39.

35. Методичні вказівки з інспектування банків «Система кількісної оцінки ризиків»[Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 №104 / Національний банк України. – Режим доступу : <http://uazakon.com/big/text1263/pg1.htm>. – 12.03.2011. – Назва з екрану

36. Лаврушина О.И. Банковские риски [Текст] : учеб. пособ. / О. И. Лаврушин, Н. И. Валенцева. – М.: КНОРУС, 2007. – 232 с. – ISBN 5-85971-602-8.

37. Уваров К., Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: орієнтир на майбутнє[Текст] / К.Уваров, О.Куценко // Вісник Національного банку України. – 2005. – №1. – С.60-63

38. Ліщенко Г. Організація процесу ризик-менеджменту в комерційних банках [Електронний ресурс] : Г.Ліщенко / Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Risk_Management_Process_Organizati_on_in_commercial_banks_14481.pdf. – Назва з екрану

39. Десятнюк О. Дефініція ризику податкової системи [Текст] / О. Десятнюк // Світ фінансів. – 2007. – №. 4 (13). – С. 24–34.

40. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків [Текст] : монографія / М. С. Клапків. – Тернопіль : Економічна думка, Карт-бланш. – 2002. – 570 с.

41. Чернов В. Г. Неопределенность, как фактор принятия инвестиционных решений и применение теории нечетких множеств для ее

моделирования [Текст] / Чернов В. Г., Дорохов А. В., Дорохова Л. П. // Montenegrin journal of economics. — 2010. — № 11, вып. 6. — С. 17–26.

42. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду [Електронний ресурс] / Дослідницькі матеріали. Офіційний сайт Національного банку України // Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/research.htm>. – Назва з екрану

43. Гладких Д. Казначейство як інструмент оперативного управління активами і пасивам банку [Текст] / Д. Гладких, І. Корнійчук // Вісник НБУ. – 2003. – №8. – С. 41-45

44. Поморина М. А. О некоторых подходах к управлению банковской ликвидностью [Текст] / М. А. Поморина // Банковское дело. – 2001. – №9. – С. 5-11.

45. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с. ISBN 5-85971-602-8.

46. Червінська О. С. Управління банківською ліквідністю як метод фінансового менеджменту [Текст] / О. С. Червінська, М. Р. Мокринська, П. В. Матвіїв // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – №19.2 – С. 165-169

47. Аналіз банківської діяльності [Текст] : підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ; ред. А. М. Герасимович. - К. : КНЕУ, 2005. - 599 с. - ISBN 966-574-567-0

48. Беляков А. В. Кредитный риск: оценка, анализ, управление [Текст] / А. В. Беляков, Е. В. Ломакина // Финансы и кредит. – 2000. – № 9. – С. 20–28.

49. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків [Текст] / О. Пернарівський // ВісникНБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48

50. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с. ISBN 5-85971-602-8.

51. Morrison G. Time Deposit Growth and the Employment of Bank Funds [Text] / G. Morrison, R. Selden, L. Gramley // Association of Reserve City Bankers. – Chicago, 1965. – P. 64–75.
52. Rangarajan C. Deposit Variability in Individual Banks [Text] / C. Rangarajan // National Banking Review. – 1966. – № 4. – P. 61–77.
53. Чернова Г. В. Практика управления риском на уровне предприятия [Текст] : учеб. пособ. / Г. В. Чернова. – СПб. : Питер, 2000. – 170 с. – ISBN 5-272-00323-3.
54. Вяткин В.Н. Риск-менеджмент [Текст] : учеб. пособ. / В. Н. Вяткин, И. В. Вяткин, В. А. Гамза. – М. : Дашков и Ко, 2003. – 512 с. – ISBN 5-94798-273-0.
55. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения [Текст] : учеб. пособ. / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 1999. – 112 с. – ISBN 5-8018-0060-3.
56. Грамович С.Ю. Стандарты управления рисками [Текст]/ С.Ю.Грамович // Финансовая консультация. – 2006. – № 15. – С. 4–10.
57. Тэпман Л. Н. Риски в экономике : учеб. пособ. [Текст]/ Тэпман Л.Н., В. А. Швандра. – М. : Юнити, 2002. – 379 с. – ISBN 5-238-00343-9.
58. Лобанов А.А. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / А. А. Лобанова, А. В. Чугунова. – Изд. 2-е., перераб. и доп. – М. : АльпинаБизнес Букс, 2006. – 878 с. – ISBN 5-9614-0285-1.
59. Офіційна сторінка ПАТ «КБ «Надра». – Режим доступу : http://www.nadra.com.ua/site/page.php?lang=UA&id_part=721 – Назва з екрану
60. Річний звіт ПАТ «КБ «Надра» за 2011 рік у відповідності до МСФЗ [Електронний ресурс] / ПАТ «КБ «Надра». – Режим доступу : http://www.nadra.com.ua/user_file/Aud_Report_NADRA_2011_NBU_.pdf– Назва з екрану
61. Річний звіт ПАТ «КБ «Надра» за 2012 рік у відповідності до МСФЗ [Електронний ресурс] / ПАТ «КБ «Надра». – Режим доступу : http://www.nadra.com.ua/user_file/ZvitNadra2012.pdf– Назва з екрану

62. Про охорону праці : закон України [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.154.19&nobreak=1>. – Назва з екрану
63. Закон України «Про загальнообов'язкове державне страхування від нещасних випадків та професійних захворювань» від 08.07.2010 р. № 2-3 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> – Назва з екрану
64. Про службу з охорони праці [Текст] : положення затверджена рішенням Правління ПАТ «КБ «Надра» від 06.06.2003 № 45
65. ГОСТ 12.1.005-88 ССБТ. Общие санитарно – гигиенические требования к воздуху рабочей зоны [Електронний ресурс] / Система стандартов безопасности труда. – Режим доступу: <http://document.org.ua/ssbt.-obshie-sanitarno-gigienicheskie-trebovaniya-k-vozduhu--nor3205.html>. – Назва з екрану
66. СНиП 2.04.05-91. Отопление, вентиляция и кондиционирование. [Електронний ресурс] : режим доступу : <http://bib-gost.narod.ru/ssbt/ssbt.html>. – Назва з екрану
67. СНиП 2.01.02-85. Противопожарные нормы. [Електронний ресурс] : режим доступу : <http://bib-gost.narod.ru/ssbt/ssbt.html>. – Назва з екрану
68. ГОСТ 12.1.033-81 ССБТ. Электрические поля промышленной частоты. Допустимые уровни напряженности и требования к проведению контроля на рабочих местах [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. -Режим доступу <http://vsegost.com/Catalog/39/39663.shtml>. – Назва з екрану
69. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 24.10.2011 № 373 / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>. – Назва з екрану.
70. Про схвалення методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 06.09.2007 № 324 / Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB07007.html. – Назва з екрану.

71. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України №361 від 02.08.2044. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0361500-04>. – Назва з екрану.

72. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>. – Назва з домашньої сторінки інтернету

73. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 7.12.2000 № 2121-III [зі змін. та доп.]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>. – Назва з екрану.

74. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 № 23. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>. – Назва з екрану.

75. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 №104. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>. – Назва з екрану.

76. Про організацію системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра» [Текст] : положення затверджене рішенням Правління ПАТ «КБ «Надра» від 06.06.2003 № 45

77. Про врегулювання валютних ризиків ПАТ «КБ «Надра» [Текст] : положення затверджене рішенням Правління ПАТ «КБ «Надра» від 24.08.2001 № 11-Ад

78. Про оцінку кредитоспроможності ПАТ «КБ «Надра» [Текст] : положення затверджене рішенням Правління ПАТ «КБ «Надра» від 23.11.2002 № 235-Вд.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Основні завдання колегіальних органів у системі ризик-менеджменту

Орган банку	Основні завдання у сфері управління ризиками
Правління	<ul style="list-style-type: none"> - визначення стратегії банку та цільові орієнтири розвитку банківської діяльності з урахуванням ризику; - затвердження політики управління активами і пасивами та кредитної політики
Комітет з управління активами і пасивами	<ul style="list-style-type: none"> - управління фінансовими ризиками (крім кредитного); - контроль рентабельності операцій банку; - формування процентної політики; - затвердження внутрішньобанківських документів щодо оцінки фінансових ризиків
Кредитний комітет банку	<ul style="list-style-type: none"> - організація розробки та реалізація кредитної політики; - координація кредитного процесу в банку; - визначення методів оцінки кредитних ризиків та встановлення лімітів для кредитних продуктів; - розробка політики по роботі з проблемною заборгованістю за кредитами; - оцінка адекватності резервів під можливі втрати за кредитами; - затвердження внутрішньобанківських документів щодо оцінки кредитоспроможності та інших документів банку щодо організації кредитування
Комітет з корпоративного управління	<ul style="list-style-type: none"> - координація роботи з управління операційним ризиком; - забезпечення умов для ефективної реалізації політики управління операційним ризиком; - затвердження внутрішньобанківських документів з управління операційними ризиками

Продовження додатку А

Таблиця А.2 – Зовнішнє нормативне забезпечення організації управління ризиками банку в Україні

Вид джерела	Перелік документів
Нормативне забезпечення складання звітності банку	<ul style="list-style-type: none"> – «Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України»[69]; – «Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України»[70];
Нормативне забезпечення щодо організації управління ризиками банку	<ul style="list-style-type: none"> – «Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» [71]; – «Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні»[72]; – Закон України «Про банки і банківську діяльність»[73]; – «Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [74]; – «Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»»[75]

Додаток Б

Показники діяльності ПАТ «КБ «Надра»

Таблиця Б.1 – Динаміка та структура зобов'язань банку станом на 01.01.2011-01.01.2013

Зобов'язання	на 01.01.2011		на 01.01.2012		на 01.01.2013		Абсолютний приріст, тис. грн..			Темп росту, %		
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	В порівнянні з попереднім роком		За період аналізу	В порівнянні з попереднім роком		За період аналізу
							на 01.01.2012	на 01.01.2013		на 01.01.2012	на 01.01.2013	
Кошти банків	8463206	37,73	10055997	45,54	9802148	44,81	1 592 791	-253 849	1338942	118,82	97,48	115,82
Кошти клієнтів	7781782	34,70	8 000 327	36,23	8 092 438	36,99	218 545	92 111	310 656	102,81	101,15	103,99
Боргові цінні папери емітовані банком	259	0,00	461 476	2,09	503 008	2,30	461 217	41 532	502 749	178176,06	109,00	194211,58
Інші залучені кошти	4907507	21,88	2 723 663	12,33	2 340 066	10,70	-2 183 844	-383 597	2567441	55,50	85,92	47,68
Відстроченні податкові зобов'язання	51177	0,23	395 678	1,79	407 198	1,86	344 501	11 520	356 021	773,16	102,91	795,67
Резерви за зобов'язаннями	120043	0,54	3 597	0,02	2 427	0,01	-116 446	-1 170	-117616	3,00	67,47	2,02
Інші фінансові зобов'язання	463180	2,07	64 339	0,29	48 242	0,22	-398 841	-16 097	-414938	13,89	74,98	10,42
Інші зобов'язання	103780	0,46	37 398	0,17	32 481	0,15	-66 382	-4 917	-71 299	36,04	86,85	31,30
Субординований борг	537283	2,40	339 251	1,54	648 958	2,97	-198 032	309 707	111 675	63,14	191,29	120,79
Усього зобов'язань	22428217	100,00	22081726	100,00	21876966	100,00	-346 491	-204 760	-551251	98,46	99,07	97,54

Продовження додатку Б

Таблиця Б.2 – Динаміка та структура активів ПАТ «КБ «Надра» за 2010-2012 роки станом на 1 січня

Активи	Значення показника, станом на						Відхилення 2012 р./2010 р.		
	01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013		Абсолютне відхилення, тис.грн.	За структурою, %	Темп росту, %
	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	Сума, тис.грн.	Питома вага, %			
Грошові кошти та їх еквіваленти	962587	4,20	3434019	14,28	2209606	9,21	1 247 019	5,00	229,55
Торгові цінні папери	423187	1,85	423187	1,76	0	0,00	-423 187	-1,85	0,00
Кошти в інших банках	327127	1,43	467923	1,95	193106	0,80	-134 021	-0,62	59,03
Кредити та заборгованість клієнтів	19357405	84,50	18544673	77,11	19669718	81,94	312 313	-2,56	101,61
Цінні папери у портфелі банку на продаж	4485	0,02	155244	0,65	98830	0,41	94 345	0,39	2203,57
Інвестиційна нерухомість	0	0,00	63955	0,27	461104	1,92	461 104	1,92	-
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0	0,00	0	0,00	2121	0,01	2 121	0,01	-
ВПА	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-
Основні засоби та нематеріальні активи	1582885	6,91	1323531	5,50	1247390	5,20	-335 495	-1,71	78,80
Інші фінансові активи	157771	0,69	5536	0,02	21137	0,09	-136 634	-0,60	417,33
Інші активи	35456	0,15	52292	0,22	58559	0,24	23 103	0,09	1168,52
Усього активів	22907651	100,00	24051049	100,00	24003823	100,00	1 096 172	0,00	104,79

Продовження додатку Б

Таблиця Б.3 – Динаміка фінансових результатів ПАТ «КБ «Надра» за 2010-2012 роки

Найменування статті	за 2010р. тис. грн	за 2011р. тис. грн.	за 2012 р. тис. грн..	Абсолютний приріст, тис. грн..			Темп росту, %		
				В порівнянні з попереднім роком		За період аналізу	В порівнянні з попереднім роком		За період аналізу
				2011	2012		2011	2012	
Чистий процентний дохід(витрати)	1377018	395352	804445	-981 666	409 093	-572 573	28,71	203,48	58,42
Процентні доходи	1923554	1835820	2165829	-87 734	330 009	242 275	95,44	117,98	112,60
Процентні витрати	-546536	-1440468	-1361384	-893 932	79 084	-814 848	263,56	94,51	249,09
Чистий комісійний дохід	70931	132528	804445	61 597	671 917	733 514	186,84	607,00	1134,12
Комісійні доходи	119505	144685	146112	25 180	1 427	26 607	121,07	100,99	122,26
Комісійні витрати	-48574	-12157	-30728	36 417	-18 571	17 846	25,03	252,76	63,26
Результат відторгових операцій з цінних паперів в торговому портфелі банку	4896	0	943	-4 896	943	-3 953	0,00	-	19,26
Результат від торгівлі іноземною валютою	-357	88450	80763	88 807	-7 687	81 120	-24775,91	91,31	-22622,69
Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	0	0	0	0	0	0	-	-	-
Результат від переоцінки іноземної валюти	-126508	1295	-23672	127 803	-24 967	102 836	-1,02	-1827,95	18,71
Резерви під заборгованість за кредитами	-2190584	-100963	-233616	2 089 621	-132 653	1 956 968	4,61	231,39	10,66
Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	0	-136409	0	-136 409	136 409	0	-	0,00	-
Результат від продажу цінних паперів в портфелі банку на продаж	0	-9956	0	-9 956	9 956	0	-	0,00	-
Знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	0	0	0	0	0	0	-	-	-
Резерви за зобов'язаннями	60653	1029	63607	-59 624	62 578	2 954	1,70	6181,44	104,87
Інші операційні доходи	1550457	169166	864920	-1 381 291	695 754	-685 537	10,91	511,28	55,78
Адміністративні та інші операційні витрати	-739692	-728291	-723010	11 401	5 281	16 682	98,46	99,27	97,74
Прибуток/(Збиток) до оподаткування	6814	171944	1712993	165 130	1 541 049	1 706 179	2523,39	996,25	25139,32

Витрати на податок на прибуток	-2074	-14494	-66488	-12 420	-51 994	-64 414	698,84	458,73	3205,79
Чистий прибуток/(збиток) банку	4740	157450	1646505	152 710	1 489 055	1 641 765	3321,73	1045,73	34736,39

Продовження додатку Б

Таблиця Б.4 – Показники ділової активності ПАТ «КБ «Надра» за 2010-2012 роки

Показник	2010	2011	2012	відхилення		
				2011-2010	2012-2011	2012-2010
Коефіцієнти ділової активності пасивів						
Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів	0,98	0,92	0,91	-0,06	-0,01	-0,07
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	0,10	0,11	0,12	0,01	0,01	0,02
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	0,01	0,27	0,23	0,26	-0,05	0,22
Коефіцієнт активності використання залучених і запозичених коштів у доходні активи	1,11	1,12	1,07	0,02	-0,05	-0,04
Коефіцієнт активності використання залучених і запозичених коштів у кредитний портфель	0,86	0,84	0,45	-0,02	-0,39	-0,42
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	0,01	0,36	0,57	0,34	0,21	0,55
Коефіцієнти ділової активності активів						
Коефіцієнт рівня доходних активів	0,88	0,82	0,85	-0,07	0,03	-0,03
Коефіцієнт кредитної активності	0,85	0,77	0,41	-0,07	-0,37	-0,44
Коефіцієнт проблемних кредитів	0,01	0,03	0,24	0,02	0,21	0,23

Таблиця Б.5 – Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «КБ «Надра» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

	Умовні позначення	На 1.01.2011	На 1.01.2012	На 1.01.2013	Відхилення		
					1.01.2012– 1.01.2011	1.01.2013 – 1.01.2012	1.01.2013 – 1.01.2011
Коефіцієнти фінансової стійкості							
Коефіцієнт надійності, %	К _Н	0,02	0,09	0,10	0,07	0,01	0,08
Коефіцієнт фінансового важеля	К _{ФВ}	46,78	11,21	10,29	-35,57	-0,93	-36,49
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	К _{УК}	0,02	0,08	0,09	0,06	0,01	0,07
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	К _{ЗК}	-0,11	-0,12	-0,07	-0,02	0,05	0,04
Коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу	К _{МК}	22,26	6,13	6,12	-16,13	-0,01	-16,14

Таблиця Б.6 – Динаміка показників ліквідності ПАТ «КБ «Надра» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р., %

	Умовні позначення	На 1.01.2011 р.	На 1.01.2012 р.	На 1.01.2013 р.	Відхилення		
					1.01.2012р. – 1.01.2011р.	1.01.2013р. – 1.01.2012р.	1.01.2013р. – 1.01.2011р.
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Н4)	К _{МЛ}	23,90	77,85	50,35	53,94	-27,49	26,45
Коефіцієнт поточної ліквідності (Н5)	К _{ПЛ}	77,04	73,47	43,66	-3,57	-29,81	-33,38
Коефіцієнт короткострокової ліквідності (Н6)	К _{КЛ}	60,40	69,16	65,03	8,76	-4,13	4,63
Коефіцієнт загальної ліквідності	К _{ЗЛ}	102,14	108,92	109,72	6,78	0,80	7,58
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку	К _{ВЛА/РА}	48,04	48,61	39,99	0,57	-8,62	-8,05

Додаток В

Таблиця В.1 – Вагові коефіцієнти для оцінки кредитоспроможності позичальника ФОП

Показник	Вагомість показника
Кількісні показники:	
- достатність грошових надходжень на рахунки	5%
- строк акумулювання виручки для покриття внеску	6%
- покриття внеску залишком вільних грошових коштів	25%
- відношення власного капіталу до сальдо банківських кредитів	10%
- покриття суми кредитної заборгованості заставою	8%
- структура предмету застави	8%
- частка застрахованого майна	8%
Всього	70%
Якісні показники:	
А) Загальні:	
- вік Позичальника	3%
- сімейний стан	2%
- освіта	2%
Б) Бізнесові:	
- період функціонування бізнесу	3%
- ділова репутація	2%
- рівень менеджменту	2%
- зв'язки в діловому оточенні	2%
- рівень конкуренції	2%
- привабливість товарів / послуг	2%
- наявність власного майна	2%
В) Кредитні:	
- інтенсивність користування кредитними продуктами	1%
- історія обслуговування банківських кредитів	5%
- наявність поручителя – третьої особи	2%
Всього	30%

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Критерії, що характеризують рівень розробки бази документів у сферах управління ризиками та організації роботи підрозділу з ризик-менеджменту

Критерій	Категорія ризику				
	1	2	3	4	5
Наявність в документах:					
1. принципів управління ризиками, заходів щодо їх мінімізації;	1	1	1	1	1
2. порядку розгляду та розслідування фактів отримання збитків від ризиків та причин їх виникнення;	1	1	1	1	1
3. порядку застосування адміністративних заходів до осіб, що винні у виникненні цих збитків;	1	1	1	1	1
4. періодичної оцінки органами управління банку результатів вказаних розслідувань, звітів щодо ризикових позицій керівництву;	1	0	1	1	1
5. оцінки керівництвом банку досягнутого рівня управління ризиками;	1	0	1	0	1
6. встановлених меж відповідальності працівників банку за порушення внутрішніх документів банку з управління ризиками;	1	1	1	1	1
7. методик екстреного управління	1	0	1	0	1
8. адекватність вимог документів виконаним завданням з контролю за ризиками;	1	1	1	0	1
9. наявність та відповідність посадових інструкцій виконуваним завданням робітниками банку щодо оцінки, контролю та управління ризиками;	1	0	1	0	1
10. розподілу повноважень, встановлення підзвітності і відповідальності керівників та працівників банку;	1	1	1	0	1
11. закріпленого порядку прийняття рішень щодо здійснення банківських операцій у відповідності з повноваженнями, передбаченими внутрішніми документами банку;	1	1	1	0	1
12. відсутність конфлікту інтересів.	1	0	1	0	1
Усього	12	7	12	5	12

Продовження додатку Г

Таблиця Г.2 – Критерії, що характеризують якість організації взаємодії підрозділів та працівників банку у сфері управління ризиками

Критерій	Категорія ризику				
	1	2	3	4	5
1. рівень доведення до всіх підрозділів банку відповідного ризик-профілю: (систематичне надсилання письмових листів щодо ризик-профілю – 1, доведення ризик - профілю через відповіді на письмові запити – 0, не встановлений ризик-профіль – -1);	1	0	1	-1	1
2. рівень усвідомлення кожним підрозділом ризиків, що супроводжують його діяльність: (персонал розуміє сутність, володіє знаннями щодо методів оцінки, мінімізації ризиків – 1, усвідомлює сутність – 0, не розуміє сутність відповідних ризиків, методів оцінки та мінімізації – -1);	1	1	1	0	1
3. наявність закріпленого порядку взаємодії підрозділів у процесі управління ризиками;	0	0	0	0	0
4. наявність системи мотивації персоналу ризик-менеджменту;	1	1	1	0	1
5. рівень кваліфікації працівників у сфері управління ризиками;	1	1	1	0	1
6. регулярність навчання персоналу з управління ризиками: (регулярно (щомісячно) – 1, нерегулярно – 0, не проводиться – -1);	1	0	1	-1	1
7. рівень доступу до нормативної бази документів з ризик-менеджменту відповідного персоналу: (доступ необмежений – 1, доступ обмежений – 0);	1	1	1	0	1
8. систематичність надання підрозділами звітів щодо виконання програми управління ризиками керівництву банку: (систематично (щоденно) – 1, несистематично – 0, не надаються – -1);	1	0	0	-1	1
9. відсутність випадків перетинання повноважень та відповідальності підрозділів, працівників банку.	1	0	1	0	1
Усього	8	4	7	-3	8

Таблиця Г.3 – Критерії, що характеризують рівень організації системи управління ризиками на етапах управління

Критерій	Категорія ризику				
	1	2	3	4	5
1. Етап управління:					
1. відповідність політики управління ризиками цілям банку: (відповідає – 1, існують відхилення – 0, не відповідає – -1);	1	0	1	0	1
2. періодичність та умови винесення питань з ризик-менеджменту на засідання Спостережної ради: (періодично (раз на три місяці) -1, неперіодично – 0, не виносяться – -1);	1	0	1	-1	1
3. наявність систем, що дозволяють періодично розраховувати капітал, необхідний для покриття втрат від ризиків;	1	1	0	0	0
4. відповідність рішень з прийняття ризику стратегічним завданням діяльності банку: (відповідають -1, існують відхилення -0, не відповідають – -1);	1	0	1	-1	1
5. наявність розроблених технологій, методів управління ризиками.	1	1	1	0	1
2. Етап ідентифікації і оцінки:					
6. наявність аналітичної бази даних щодо понесених збитків від настання ризиків;	1	1	1	1	1
7. наявність класифікації випадків збитків, пов'язаних з ризиками;	1	0	0	1	0
8. наявність організації збору інформації щодо виникнення збитків в інших банках;	0	0	0	0	0
9. наявність класифікації напрямів діяльності банку та відповідних ризиків;	0	0	0	1	0
10. регулярність проведення оцінки ризиків в цілому по банку: (регулярно (щоденно, щомісяця) – 1, нерегулярно (щокварталу, щороку) – 0, відсутня – -1).	1	0	1	0	1
3. Етап супроводження (контролю та моніторингу):					
11. наявність системи індикаторів рівня кожного виду ризиків;	1	1	1	0	1
12. наявність лімітів (граничних меж) для кожного індикатору;	1	1	1	0	1
13. регулярність перегляду системи індикаторів рівня ризиків: (у залежності від кон'юнктури ринку-1, нерегулярно – 0, не переглядаються – -1).	1	1	1	-1	0
Усього	11	6	9	0	8

Таблиця Г.4 – Критерії, що характеризують систему заходів щодо забезпечення безперервності банківської діяльності

Критерій	Категорія ризику				
	1	2	3	4	5
1. наявність планів дій на випадок непередбачених обставин;	1	1	1	1	0
2. регулярність проведення тестування відповідності цих планів характеру та масштабам діяльності банку (стрес - тестування): (раз на півроку -1, щорічно - 0, не проводиться – -1);	1	0	0	-1	0
3. регулярність проведення бек-тестування методик екстреного управління ризиками: (раз на півроку -1, щорічно - 0, не проводиться – -1).	1	0	0	-1	0
Усього	3	1	1	-1	0

Таблиця Г.5 – Шкала оцінки рівня якості системи ризик-менеджменту ПАТ «КБ «Надра»

Інтервал	Рівень якості системи ризик-менеджменту	Характеристика
10,2 – 6,9	Високий	1) практика управління ризиками відповідає сучасним стандартам якості управління; 2) забезпечує стійкий розвиток банку в нормальних умовах; 3) високий рівень захисту банку від не прогнозованих зовнішніх шоків.
6,8 – 3,6	Середній	1) практика управління ризиками в цілому відповідає сучасним стандартам якості управління; 2) потребує значного удосконалення система ризик-менеджменту щодо захисту банку від впливу очікуваних та неочікуваних подій.
3,5 – 0,0	Низький	1) практика управління ризиками не відповідає сучасним стандартам якості управління; 2) не забезпечує стійкий розвиток банку в нормальних умовах; 3) незахищеність банку від не прогнозованих зовнішніх шоків.

Таблиця Г.6 – Значення показника достатності грошових надходжень на рахунки

Значення показника	Оцінка
якщо показник більше або дорівнює 1,20	3
якщо показник більше або дорівнює 0,70, але менше 1,20	2
якщо показник більше або дорівнює 0,20, але менше 0,70	1
якщо показник менше 0,20	0

Таблиця Г.7– Значення показника акумулювання виручки для покриття внеску

Значення показника		Оцінка
для торгівлі	для інших напрямів діяльності	
показник менше 14	показник менше 16	3
показник більше або дорівнює 14, але менше 21	показник більше або дорівнює 16, але менше 24	2
показник більше або дорівнює 21, але менше 30	показник більше або дорівнює 24, але менше 30	1
показник більше або дорівнює 30	показник більше або дорівнює 30	0

Таблиця Г.8 – Значення показника відношення власного капіталу до сальдо банківських кредитів

Значення показника	Оцінка
Показник більше або дорівнює 0,20	3
Показник більше або дорівнює 0,15, але менше 0,20	2
Показник більше або дорівнює 0,10, але менше 0,15	1
Показник менше 0,10	0

Таблиця Г.9 – Значення показника покриття суми кредитної заборгованості заставою

Значення показника	Оцінка
Показник більше або дорівнює 1,00	3
Показник більше або дорівнює 0,80, але менше 1,00	2
Показник більше або дорівнює 0,60, але менше 0,80	1
Показник менше 0,60	0

Таблиця Г.10 – Бальна вага предмету застави

Множник	Тип застави	Бальна вага
A1	Банківський вклад (депозит), нерухомість, транспорт, обладнання	5
A2	Товари	4
A3	Особисте майно	3
A4	Майнові права	2
A5	Інше	1

Таблиця Г.11 – Загальна характеристика якісних показників аналізу кредитоспроможності ФОП

Показник	Оцінка			
	0	1	2	3
Загальні фактори				
Вік позичальника	дорівнює або перевищує 60р	Менше 21 року	50-60 років	21-50 рік
Сімейний стан	Не перебуває в шлюбі	-	-	Перебуває в шлюбі
Освіта	не має освіти	неповна середня	Середня освіта	Вища освіта
Бізнесові				
Період діяльності	Менше 6 місяців	-	-	Більше 6 місяців
Ділова репутація	погана, наявність негативної інформації	середня, незначні правопорушення	-	добра, відсутність правопорушень
Рівень менеджменту	не володіє інформацією про стан бізнесу	володіє загальною інформацією про стан бізнесу	володіє основною інформацією про стан бізнесу	самостійно здійснює керівництво
Ділові зв'язки	спів-цтво з основними контрагентами до 3 міс.	-	співробітництво з основними контрагентами від 3 до 6 місяців	спів-тво з основними конт-рагентами не менше 6 міс.
Рівень конкуренції	високий	-	-	Низький
Привабливість товарів	Специфічна продукція	-	-	продукти повсякденного попиту
Наявність власного майна	відсутнє	-	-	присутнє
Кредитні				
Інтенсивність кредитної діяльності	Не користується	-	1 погашений кредит	Більше 1 кредиту
Історія обслуговування кредитів	Негативна кредитна історія	-	Відсутня кредитна історія	Позитивна кредитна історія
поручитель	відсутній	-	-	присутній

Додаток Д

Таблиця Д.1. – Нормативно-правова база з питань ОПБНС у Відділенні №1614 Полтавського РУ ПАТ «КБ «Надра» у м. Лубни станом на 01.09.2013 р.

№п. п.	Нормативно-правові акти (Закони, накази, Положення, інструкції тощо), що повинні бути	Відмітка про наявність	Відмітка про відповідність чинному законодавству	Висновки/Коментарі
1	Закон України «Про охорону праці»	+	Відповідає	Документи зберігаються в електронном у і паперовому вигляді
2	Типове положення про службу охорони праці	+	Відповідає	
3	Положення про порядок розслідування нещасних випадків	+	Відповідає	
4	Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ № 1112 від 25 серпня 2004 року)	+	Відповідає	
5	Типове положення про навчання з питань охорони праці (Наказ Державного комітету України з охорони праці №15 від 26.01.2005 р.)	+	Відповідає	
6	Положення про розробку інструкцій з охорони праці	+	Відповідає	
7	Перелік робіт з підвищеною небезпекою	+	Відповідає	
8	Перелік робіт, де необхідний професійний відбір	+	Відповідає	
9	Граничні норми підняття і переміщення важких речей жінками	+	Відповідає	
10	Граничні норми підняття і переміщення важких речей неповнолітніми	+	Відповідає	
11	Положення про медичний огляд працівників окремих категорій	+	Відповідає	
12	Перелік посад посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці	+	Відповідає	
13	Порядок розробки і затвердження власником нормативних актів про охорону праці, чинних на підприємстві	+	Відповідає	
14	Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту (Наказ Держгірпромнагляду від 24.03.2008 року № 53)	+	Відповідає	
15	Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці (Постанова Кабінету Міністрів України N 442 від 01.09.1992 року)	+	Відповідає	
16	Типове положення про комісію з питань охорони праці	+	Відповідає	
17	Типове положення «Про кабінет охорони праці»	+	Відповідає	

Продовження таблиці Д.1

№п. п.	Нормативно-правові акти (Закони, накази, Положення, інструкції тощо), що повинні бути	Відмітка про наявність	Відмітка про відповідність чинному законодавству	Висновки/Коментарі
18	Програма (текст) вступного інструктажу з охорони праці та тексти інструктажу на робочих місцях	+	Відповідає	Документи зберігаються в електронному і паперовому вигляді
19	Положення про систему управління охороною праці (СУОП)	+	Відповідає	
20	Перелік професій працівників, звільнених від проведення первинного, повторного і позапланового інструктажів (за погодженням з державним інспектором з нагляду за охороною праці)	+	Відповідає	
21	Перелік робіт з підвищеною небезпекою	+	Відповідає	
22	Положення про порядок виконання робіт з підвищеною небезпекою	+	Відповідає	
23	Перелік професій, виконавці яких мають право на забезпечення ЗІЗ з визначенням конкретних видів засобів для них	+	Відповідає	
24	Положення про навчання з питань охорони праці у закладі освіти відповідно до наказу МОН України № 304 від 18.04.2006 року	+	Відповідає	
25	Перелік робіт, для виконання яких необхідний професійний відбір	+	Відповідає	
26	Перелік професій працівників, які повинні проходити попередній або періодичні медичні огляди	+	Відповідає	
27	Перелік посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню та періодичну перевірку знань з питань охорони праці	+	Відповідає	
28	Перелік робіт, на яких забороняється застосування праці жінок	+	Відповідає	
29	Перелік робіт, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх	+	Відповідає	
30	Перелік інструкцій з охорони праці, які повинні діяти у закладі освіти	+	Відповідає	
31	Перелік існуючих професій і посад, працівники яких мають право на отримання молока чи інших рівноцінних харчових продуктів	+	Відповідає	
32	Склад постійно діючої комісії з перевірки знань з питань охорони праці	+	Відповідає	
33	Наказ про затвердження Положення про систему управління охороною праці СУОП	+	Відповідає	
34	Наказ про затвердження Положення про проведення триступеневого адміністративно-громадського контролю у системі управління охороною праці закладу (установи)	+	Відповідає	
35	Наказ про затвердження графіка проведення періодичних медоглядів працівників	+	Відповідає	
36	Наказ про затвердження комісії з перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб	+	Відповідає	
37	Наказ про затвердження членів добровільної протипожежної дружини і пільги для них	+	Відповідає	
38	План локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій	+	Відповідає	

№п. п.	Нормативно-правові акти (Закони, накази, Положення, інструкції тощо), що повинні бути	Відмітка про наявність	Відмітка про відповідність чинному законодавству	Висновки/Коментарі
39	Журнал реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами (форма Н-Н)	+	Відповідає	Документи зберігаються в електронному і паперовому вигляді
40	Журнал реєстрації нещасних випадків, що сталися з працюючими на виробництві (Форма Н-1, Н-5, НПВ)	+	Відповідає	
41	Журнал обліку повідомлень про нещасний випадок	+	Відповідає	
42	Журнал обліку професійних захворювань (отруень)	+	Відповідає	
43	Журнал обліку об'єктів підвищеної небезпеки	+	Відповідає	
44	Журнал реєстрації інструкцій з охорони праці у закладі освіти	+	Відповідає	
45	Журнал обліку видачі інструкцій з охорони праці у закладі освіти	+	Відповідає	
46	Журнал реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці	+	Відповідає	
47	Інструкції з охорони праці (перші примірники)	+	Відповідає	
48	Акти реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами за формою Н-Н	+	Відповідає	
49	Акти розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій з працюючими на виробництві за формами Н-1, Н-5. НПВ	+	Відповідає	
50	Акти розслідування професійних захворювань за формою П-4	+	Відповідає	
51	Карта обліку професійного захворювання (отруєння)	+	Відповідає	
52	Матеріали розслідування нещасних випадків (повідомлення), професійних захворювань	+	Відповідає	
53	Приписи органів державного нагляду, накази та заходи щодо їх виконання	+	Відповідає	
54	Приписи фахівців служби охорони праці	+	Відповідає	
55	План роботи служби охорони праці	+	Відповідає	
56	Протоколи перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб підприємства	+	Відповідає	
57	Протоколи лабораторних досліджень атестації робочих місць за умовами праці	+	Відповідає	
58	Матеріали перевірки стану умов і безпеки праці комісією закладу освіти і затверджені заходи для усунення виявлених порушень	+	Відповідає	
59	Комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці, що передбачені колективним договором	+	Відповідає	
60	Матеріали аудиту охорони праці, у тому числі оцінки технічного стану виробничого обладнання, атестації робочих місць за умовами праці на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці	+	Відповідає	